

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-PAKİSTAN
İLİŞKİLERİ(2001-2014)**

Yüksek Lisans Tezi

Zabihullah DASHTI

KOCAELİ-2015

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-PAKİSTAN
İLİŞKİLERİ(2001-2014)**

Yüksek Lisans Tezi

Zabihullah DASHTİ

Tez Danışmanı:

Doç.Dr. İrfan Kaya ÜLGER

KOCAELİ-2015

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK BİLİM DALI

KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-PAKİSTAN
İLİŞKİLERİ(2001-2014)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Zabihullah DASHTI

Tezin Kabul Eldildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 02107/2015/13

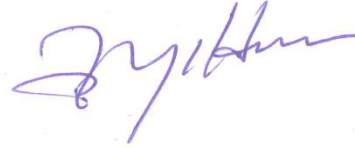
Jüri Başkanı: Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Caner SANCAKTAR

Jüri Üyesi: Yrd. Doç . Dr. Zafer YILDIRIM

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşından sonra Hindistan ile beraber Pakistan da bağımsızlığına kavuştu. Pakistan'ın bağımsızlığı ile Afganistan'ın güneydoğusunda yeni bir ülke ortaya çıktı. Pakistan'ın ortaya çıkışıyla beraber tarihi ve kültürel bağları olan iki komşu ülkenin arasında Durand ve Peştunistan sorunları en önemli anlaşmazlıklar oldu.

Pakistan devleti kuruluşundan itibaren, yaklaşık 68 yıldır Durand Hattı ve Peştunistan konusu üzerinde sorun yaşamaktadır. Bu meselenin Afganistan tarafından daha güçlü bir şekilde gündeme gelmesini engellemek için Pakistan doğrudan yahut dolaylı yollarla Afganistan'da istikrarsızlığı körüklemektedir. Bu genel çerçeve içerisinde Pakistan General Muhammed Ziya-ül Hak döneminden itibaren General Perviz Müşerref dönemine kadar, , önce Afganistan'da komünist rejimi, sonra Sovyet işgaline karşı direnen mücahit grupları, ve daha sonra da Talibanı desteklemiştir.

Karzai döneminde, Durand Hattı ve Peştunistan gibi eski sorunlar mevcudiyetini korumakla birlikte Taliban sorunu de eklenmiştir. Karzai döneminde iki ülke arasındaki önemli sorunlara Taliban da eklenmiştir. Taliban sorunu nedeniyle zaman zaman iki ülke arasında tansiyon yükselmektedir. 2001-2014 yılları arasında, iki ülke arasındaki tüm gerginliklere rağmen karşılıklı ziyaretler devam etmiştir.

Bu çalışmada, dünya politikasında önemli yere sahip olan Afganistan'ın komşusu Pakistan ile ilişkilerinin nasıl geliştiği, sorunların nasıl ortaya çıktığı, Afganistan ile Pakistan arasındaki ilişkileri belirleyen faktörlerin neler olduğu, Hamid Karzai öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen gelişmeler ve bunun Afganistan politikasına nasıl yansıdığı sorularına cevap aranmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER'e saygı ve şükranlarımı sunarım.

Zabihullah DASHTİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
HARİTALAR VE RESİMLER DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi.....	4
1.2. Afganistan'ın Stratejik Önemi.....	5
1.3. Afganistan'ın Ekonomik Durumu.....	6
1.4. Afganistan'ın Etnik Yapısı.....	11
1.4.1. Peştunlar.....	13
1.4.2. Özbekler.....	15
1.4.3. Türkmenler.....	16
1.4.4. Kazaklar.....	16
1.4.5. Kırgızlar.....	17
1.4.6. Afşarlar.....	17
1.4.7. Tacikler.....	17
1.2.8. Hazaralar.....	18
1.5. Afganistan'ın Siyasi Tarihi.....	20
1.5.1. Afganistan'ın Bağımsızlık Kazanması.....	23
1.5.2. Sovyet İşgali ve Müteakip Gelişmeer.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN-PAKİSTAN'IN SORUNLU BAŞLAYAN İLİŞKİLERİ

(1947 – 2001)

2.1. Pakistan'ın Bağımsızlığı.....	27
2.2. Peştunistan Sorunu	28
2.3. Sınır Sorunu (Durand Hatı).....	31

2.4. Kral Zahir Şah Dönemi Afganista -Pakistan İlişkileri.....	34
2.5. Dr. Muhammed Yusuf Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri.....	37
2.6. Davut Han Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri.....	38
2.7. Nur Muhammed Taraki Dönemi Afganistan Pakistan İlişkileri	42
2.8. Hafizulah Amin Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri.....	45
2.9. Babrak Karmal Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri.....	46
1.10. Cenevre Anlaşması ve Durend Sınır Hattı Sorunu.....	48
2.11.Sovyetler Birliği Sonrası, Mücahitler Dönemi Afganistan Pakistan İlişkileri.....	49
2.12. Taliban Hükümeti dönemi Afganistan- Pakistan İlişkileri.....	51
1.13. Diğer Ülkelerin Afganistan Pakistan İlişkileri Üzerindeki Etkileri	53
2.13.1. Sovyetler Birliği.....	53
2.13.2.ABD.....	55
2.13.3.İran.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAMİD KARZAI DÖNEMİN'DE AFGANİSTAN-PAKİSTAN İLİŞKİLERİ

(2001- 2009)

3.1. Taliban'ın Devrilmesi ve Hamid Karzai Hükümeti.....	59
3.2. 11 Eylül 2001 Sonrası Pakistan'ın Taliban'a Karşı Tutumu	59
3.1. 11 Eylül ve Taliban Hükümetinin Devrilişi.....	58
3.2. 11 Eylül 2001 Sonrası Pakistan'ın Taliban'a Karşı Tutumu.....	60
3.3.Bonn Konferansı	67
3.4.Hamid Karzai Döneminde Afganistan-Pakistan İlişkileri.....	69
3.5. Hamid Karzai ve Bölgesel Güvenlik Meclisi.....	74
3.6. Karzai'nin İkinci Cumhurbaşkanlığı Döneminde Afganistan-Pakistan İlişkileri.....	77
3.7. Afganistan ile Pakistan Arasında İş Birliğinin Gelişimi.....	81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TALİBANLA BARIŞ MÜZAKERE SÜRECEİ VE DIŞ ÜLKELERİN ROLÜ

4.1.Talibanla Barış Müzakere Süreci.....	84
4.2.Hamid Karzai Döneminde Durand Sorunu.....	89
4.3. 2001 Sonrası Afganistan- Pakistan İlişkilerinde Türkiye'nin Rolü	91

4.3.1. Siyasi Çalışmalar.....	90
4.3.2. Üçlü Zirve.....	94
4.3.3.İstanbul Süreci.....	96
4.3.4.Türkiye'nin Askeri Alanda Yaptığı Katkılar.....	97
Sonuç.....	100
Kaynakça.....	103
Ekler.....	115
Özgeçmiş.....	122

ÖZET

İkinci Dünya savaşının ardından 1947 yılında Hindistanla birlikte bağımsızlığına kavuşan Pakistan'ın, doğuşundan itibaren Afganistan ile ilişkileri Durand Sınır Hattı ve Peştunistan meselesi yüzünden ihtilaflıdır. Bu sorunlar uzun süre iki ülke arasında gerginliklere neden olmuş ve zaman zaman çatışmalar da yaşanmıştır. Sınır sorunu, Afganistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerde sorunların ana kaynağını oluşturmakla birlikte, terörizm, çatışma ve istikrarsızlık gibi bölge güvenliği ve uluslararası güvenlik bağlamında önem arz eden önemli meselelerin de temelini teşkil etmektedir.

Günümüzde “Durand Hattı” adıyla bilinen iki ülke sınırı, her ne kadar uluslararası camiada Pakistan ile Afganistan arasındaki resmi sınırı olarak kabul edilmekte ise de, Afganistan bu konuda resmi bir tutum ortaya koymuştur. Bu sınır, Kral Zahir Şah'tan itibaren bugüne kadar iktidara gelen yöneticilerin hiçbiri tarafından tanınmamıştır. Karzai yönetimi de söz konusu sınır hattını tanımamaktadır. Pakistan'ın kuruluş döneminde Afganistan tarafından ortaya atılıp günümüze kadar “taviz verilmez” bir iddia olarak gündemdeki yerini koruyan Peştunistan meselesi de, Pakistan açısından ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu nedenle daha önceki dönemlerde olduğu gibi Karzai döneminde de Afganistan-Pakistan ilişkilerinin daha çok bu ekseninde gelişmektedir.

Afganistan-Pakistan ilişkileri Taliban sorunu yüzünden gerginleştiğinde, üçüncü bir ülkenin girişimleri ile İki ülke liderleri, bir araya gelip, dostluk mesajları vererek bölgesel güvenlik açısından iki ülkenin “işbirliği” içinde hareket etmelerinin önemini vurgulasalar da, bu ülkelerin birbirine karşı “düşmanca” tavırları esas itibariyle değişmemiştir. 2001-2014 yıllar arasında iki ülke ilişkileri gerginliklerle devam etmesine rağmen karşılıklı ziyaretler de olmuştur. Karzai, 14 yıllık hükümet süresi dönemindeki güvenlik sorunları nedeniyle, özellikle de Taliban'la müzakere konusunda destek almak için 21 kez Pakistan'ı ziyaret etmiştir. Fakat tüm bu ziyaretlere rağmen Karzai, Pakistan'ı güvenlik sorunlarını çözmek ve Taliban'ı müzakere masasına oturtmak için ikna edememiştir. İki ülke ilişkilerinde Durand hattı, Peştunistan ve Taliban sorunları varlığını korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Pakistan, 11 Eylül, Bonn Konferansı, Durand Hattı, Peştunistan, Taliban

ABSTRACT

Since its independence from India in 1947, Pakistan had troubled relations with Afghanistan over the Durand Line border and the Pashtunistan issue. These problems sometimes caused tension between the two countries or even led to a conflict. Although border issues have been the main problem between Afghanistan and Pakistan, there are also other issues related to terrorism, regional security, instability and international security which have caused tensions between the two countries.

Nowadays, although the common border between the two countries, known as "Durand Line", is being recognized by the international community as the official boundary between Afghanistan and Pakistan, it has not been recognized by all political leaders who acceded power including Afghan King Zahir Shah. The Karzai administration, too, does not recognize the border line. Since the period of Pakistan's establishment until the present, Afghanistan's claims of "no compromise" concerning the Pashtunistan issue are deemed by Pakistan as a serious threat. For that reason, the Afghanistan-Pakistan relationship in the Karzai period has remained nearly the same as in the previous periods.

When the Taliban problem caused tensions to the Afghanistan-Pakistan relations, on the ground of the initiative of a third country, the leaders of the two countries came along and shared messages in terms of providing friendship, regional security and "cooperation". Yet, inspite of this, "hostile" attitudes towards each other did not change. Still, although tensions were continuing between the two countries in the period between 2001 and 2014, bilateral visits took place. Due to the security issues during his fourteen years in power, especially regarding the negotiations with Taliban, Karzai visited Pakistan 21 times so as to seek help for the mediation with Taliban. However, despite all his visits, Karzai was not able to persuade Pakistan neither to solve the security issues nor to make Taliban take their seat at the negotiation table.

Keywords: Afghanistan, Pakistan, 11 September, Bonn Conference, Durand Line, Pashtunistan, The Taliban

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e.** : Adı geçen eser
- a.g.m.** : Adı geçen makale
- APRP** :Afghanistan Peace and Reintegration Program (Afganistan Barış ve Uyum Programı)
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CENTO** : Central Treaty Organization (Merkez Antlaşması Örgütü)
- CIA** : Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
- çev.** : Çeviren
- DHP** : Demokratik Halk Partisi
- ed.** : Editör
- İKÖ** : İslam Konferansı Örgütü
- ISAF** : International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Gücü)
- ISI** : İnter-Services Intelligence
- FATA** : Federally Administered Tribal Areas (Federal Yapıya Bağlı Kırsal Bölgeler)
- KGB** : Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti (Rusya İstihbarat Teşkilatı)
- NAP** :National Avami Party
- NATO** : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
- NWFP** : North West Frontier Province (Kuzey Batı Cephe Vilayeti)
- PP** : Perçem Partisi
- RECCA** : Regional Economic Cooperation Conference (Bölgesel Ekonomik İşbirliği)
- s.** : Sayfa
- SEATO** : South East Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TİKA** : Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
- TOBB** : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
- vb.** : ve benzeri

HARİTALAR VE RESİMLER DİZİNİ

Harita 1: Durrani İmparatorluğu	117
Harita 2: Afganistan-Pakistan sınırı: Durand Sınır Hattı ve Kabail bölgesi.....	118
Harita 3: Peştunistan Haritası.....	119
Harita 4: Afganistan Haritası	120
Harita 5: Afganistan Etnik Haritası	121
Harita 6: Pakistan Haritası	122
Harita 7: Pakistan Etnik Haritası.....	123

GİRİŞ

19. Yüzyılda Hindistan yarımadasının tamamı Büyük Britanya kontrolündeydi. Bu dönemlerde diğer bir sömürgeci devlet olan Çarlık Rusyası, Orta Asya'yı ele geçirerek bugünkü Afganistan ile komşu olmuştu. Böylece Afganistan iki imparatorluk ortasında büyük bir mücadele sahasına dönüşmüştü. 19. yüzyıl boyunca İngiltere ile Rusya'nın bu bölge üzerindeki rekabeti "Büyük Oyun" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Afganistan, kuzeyde Rusya güneyde de İngiliz İmparatorluğu arasında adeta bir "tampon bölge" haline gelmiştir.

İlerleyen yıllarda İngiliz yönetimi bölgedeki sorunların önüne geçemeyince tampon bir ülke olan Afganistan ile sömürge altındaki Hindistan sınırlarının kesin olarak belirlenmesi için Dışişleri Sekreteri General Mortimer Durand'ı bölgeye göndermiştir. Ekim 1893'te Hindistan'a gelen General Durand, Afganistan Emiri Abdurrahman Han'a 12 Kasım 1893'te ülkenin güney sınırlarının belirlenmesi hususunda taslağını hazırladığı anlaşmayı kabul ettirmiştir. Böylece bugünkü güneydoğusundan güneybatısına uzanan Afganistan'ın sınırlarını çizilmiş ve İngiliz sömürgesi altındaki Hindistan'dan ayrılmıştır. Tüm bunlara rağmen Afganistan ile bölgede bulunan İngilizler arasındaki çatışmalar 1919'da Afganistan'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir.

II. Dünya savaşı sonrasında İngilizlerin Güney Asya'dan çekilmesiyle, 1947 yılında Pakistan ve Hindistan adıyla iki ayrı devlet ortaya çıkmıştır. Böylece Afganistan'ın güneydoğusunda yeni bir devlet oluşmuştur. Bu gelişmenin neden olduğu yeni siyasi manzara Afganistan'ın ulusal güvenliğini iki sebepten dolayı kaygı verici bir noktaya getirmiştir.

Birincisi, İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmek zorunda kalmasıyla bölgedeki güç dengesinin SSCB lehine değişmesidir. İkincisi de, Pakistan adıyla kurulan yeni devletin sınırları içinde bulunan Peştun halkına Afganistan'la birleşme ya da bağımsız olma fırsatının tanınmamış olmasıdır. Bu yüzden Afganistan, Pakistan'ın BM üyeliğine ret oyu kullanan tek ülkedir. İki ülkenin sınır bölgelerinde büyük bir Peştun nüfusunun yaşaması, Peştunistan sorununu ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca İngiltere ile Afganistan arasında 1893 tarihinde sınıra ilişkin imzalanan anlaşma Pakistan'ın bağımsız olmasının ardından Afganistan ile Pakistan arasında

Taliban ve istikrarsızlık gibi bölge güvenliğini ve uluslararası güvenliği tehdit edecek önemli meselelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İki ülkenin ilişkileri bugüne dek esas itibariyle Durand Hattı ve Peştunistan ekseninde şekillenmektedir. Afganistan, Pakistan'ın kuruluşundan beri bu ülke ile ilişkilerini devam ettirmiştir. İkili ilişkilerde kimi zaman anlaşmazlık, kimi zaman işbirliği öne çıkmıştır.

Karzai döneminde Afganistan-Pakistan ilişkilerinin incelemesindeki amaç, Pakistan'ın kuruluşundan itibaren Afganistan ile olan ilişkilerde bu ülkenin iç politikasını şekillendirmek suretiyle üstünlük kurma politikasının incelenmesidir. Bir başka ifadeyle Pakistan'ın kendi çıkarları doğrultusunda izlediği politika, Afganistan'ın istikrarsızlığa sürüklenmesine neden olmaktadır. Pakistan, Afganistan hükümetine karşı ilk başlarda Afganistan'da komünist rejimine karşı savaşan mücahit gruplarını ve daha sonra ise Taliban'ı desteklemiştir. Günümüzde ise Taliban, her iki ülkenin istikrarı için en büyük tehdide dönüşmüştür. Söz konusu sorunların çözümü, bölgenin istikrarı, kalkınması ve güvenliği açısından iki ülkenin ortak bir yaklaşımı benimsemesi önemiyet taşımaktadır.

Bu çalışmada, Pakistan'ın doğuşundan günümüze kadar özellikle, Hamid Karzai döneminde Afganistan-Pakistan ilişkileri, 2001-2014 yılların arası esas alınarak incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda Afganistan'ın stratejik konumu, sosyal ve ekonomik durumu, Afganistan-Pakistan arasındaki ilişkilerini belirleyen faktörler incelenmektedir. Karzai öncesi dönemde Pakistan'ın doğuşundan itibaren Taliban Hükümetinin yıkılmasına kadar olan dönemde, Afganistan-Pakistan ilişkileri tarihsel çerçevede ve dış faktörler ile birlikte ele alınmaktadır. Karzai döneminde ise Afganistan-Pakistan ilişkileri siyasal gelişmelerin gölgesi altında ve güvenlik boyutuna öncelik verilerek incelenmiştir.

Tez, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Afganistan'ın coğrafi konumu ve stratejik önemi, ekonomik durumu, etnik yapısı ve siyasi tarihi ele alınmaktadır.

İkinci bölümünde, Pakistan'ın 1947'de bağımsızlığını kazanmasından, Taliban hükümetinin devrilmesine kadar olan dönemdeki Afganistan-Pakistan ilişkileri incelenmektedir. Bu bölüm Afganistan-Pakistan ilişkilerindeki gerginliklerin kaynağının tespiti bakımından önemiyet taşımaktadır. Bu dönemde Afganistan-Pakistan ilişkilerindeki en önemli sorunlar Peştunistan meselesi ve Durand Hattı'dır. Bu

bölümde özellikle Durand Hattının tarihsel gelişimi, Afganistan'ın Peştunistan konusundaki iddiaları ve büyük Peştunistan'ı kurma çabaları ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonucunda Taliban hükümetinin devrilmesinden sonra 2001-2009 yılları arasında Hamid Karzai hükümeti döneminde Afganistan-Pakistan ilişkileri incelenmektedir. 11 Eylül 2001 sonrası Pakistan'ın Taliban'a karşı tutumu, Bonn Konferansı sonucunda kurulan geçici hükümet döneminde Pakistan-Afganistan ilişkileri, Hamid Karzai'nin güvenlik sorununa son vermek için kurduğu Bölgesel Güvenlik Meclisinin faaliyetleri, Karzai'nin İkinci Cumhurbaşkanlık Döneminde işbirliği ve çatışma bu bölümde ana hatlarıyla incelenmektedir.

Dördüncü bölümde, ise Talibanla Barış ve Müzakere Süreci, Hamid Karzai Döneminde Durand Sorunu, 2001 sonrası Afganistan-Pakistan ilişkilerinde Türkiye'nin rolü, Türkiye'nin Afganistan'a yardımı, Türkiye liderliğinde başlayan Üçlü Zirve, İstanbul süreci ve Türkiye'nin Afganistan'da askeri alanda yaptığı katkılar ele alınmaktadır.

Tezin soru cümlesi şudur: Karzai döneminde Afganistan-Pakistan ilişkilerine yön veren faktörler nelerdir ve hangi bakımdan öncekilerden farklılaşmaktadır? Karzai döneminin iki ülke ilişkilerini doğrudan etkileyen sorunların çözümü için hangi adımlar atılmıştır? İki ülke ilişkilerini derinden etkileyen sorunlar konusunda üçüncü ülkelerin yaklaşımları çözüme katkı sağlamış mıdır? Meseleyi tüm boyutlarıyla ortaya koyabilmek için Türkçe kaynakların yanısıra yabancı yayınlar da yakından takip edilmiş, mümkün olan tarafsız bakışı yansıtabilmek için Afganistan ve Pakistan kaynaklarından da faydalanılmıştır. Ayrıca Türkçe, Farsça, Afganca (Peştunca) ve İngilizce kaynaklardan da yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi

13. yüzyıla kadar Aryana sonra Horasan olarak anılan Afganistan, (Gubar vd, 1957: 2-3) bu ismini Afgan kavmine nispetle 18. asrın ortasında almıştır. Afganların memleketi manasına gelen Afganistan'ın yüzölçümü 650.000 km² dir. Ülke, kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, doğuda Çin, güney ve güneydoğuda Pakistan, batıda ise İranla komşudur. Afganistan kuzeyde bulunan üç Orta Asya cumhuriyetleriyle sınır uzunluğu 2000 km, Pakistan ile sınırı ise 1700 km civarındadır (Oğuz, 2001:37).

Avrasya bölgesinin Güneydoğu ucunu oluşturan, Orta Asya ile Orta Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında bir köprü özelliği taşıyan Afganistan (<https://guneyturkistan.wordpress.com/>) eski çağlardan bu yana tam bir kilit ülke durumundadır. Afganistan'ın coğrafi özelliklerine bakıldığında; orta kısmı yüksek dağlık, kuzeyi ovalık, güneybatısında ise platolar olmak üzere üç farklı bölgeden ve sıradağların bulunduğu yaylalardan oluşmaktadır. Afganistan topraklarının %75'i dağlıktır (Saray, 2002:9-10).

Orta Asya'nın güneyinin genellikle dağlık olması nedeniyle bölge coğrafi durum nedeniyle kimi kaynaklarda Asya'nın İsviçre'si olarak nitelendirilmektedir. Afganistan şekil olarak güney batıdan kuzey doğuya doğrudur ve denizle bağlantısı olmayan dağlık bir ülkedir. Afganistan'ın orta kısmını, güneybatı ve kuzeydoğu doğrultusunda 3500 ila 7500 metreye kadar yükselen dağ silsileleri örtmektedir. Hindikuş Dağları, Pamir-i Hurd (Küçük Pamir)'den Herirud Nehrine kadar 600 km boyunca uzanır ve en yüksek noktası ise Saleng Dağıdır. Süleyman Dağları'nın güney uzantısı Sind ve Bellucistan havzalarını birbirinden ayırmıştır. Bu dağların uzunluğu da 600 km'dir. Ayrıca doğudan batıya doğru uzanan Kuh-i Baba, Kuh-i Safid ve Kuh-i Siyah dağları da Hayber havzasında bulunmaktadır.

Bu dağlar, onlardan ayrılan dereler ve nehirler Afganistan'ın genel şeklini oluşturmaktadır. Düz araziler daha çok sınır bölgelerinde bulunmaktadır. Ükenin deniz seviyesinden yüksekliği 2200 metredir. Afganistan'ın doğal kaynaklarının %80'ini karlı dağlar oluşturmaktadır. Memleket nüfusuna yetecek kadar ekilebilen arazinin ziraati için su kaynakları da yeterlidir. Toplam arazinin ancak %20'lik bölümü ekilebilir özellikler taşımakta ve onunda %8'i yağmur sularıyla sulanmaktadır. Topoğrafyanın büyük bölümü yüksek tepelerden oluşmaktadır. Afganistan'ın en büyük kentleri sırasıyla; Kabil, Kandahar, Herat, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Celalabad'dır. İdari bakımdan Afganistan 34 bölgeye ayrılmış bulunmaktadır (Aysultan, 2007: 17).

Bu arada Afganistan akarsu zenginliği açısından da dikkate değer nehirlerle sahiptir. Bu nehirlerin en önemlileri, Amu Derya, Kökça Derya, Derya-i Askalan, Derya-i Kunduz, Derya-i Helمند, Derya-i Balkh ve Derya-i Murgab gibi büyük nehirlerdir. Ülke genelinde yer yer geniş ovaların bulunmasına ve akarsu açısından da dikkate değer bir zenginliğe sahip olmasına rağmen sulama sisteminin yetersizliği ve su dağılımının düzensizliği sebebi ile ülke toprağının çok az bir kısmından yararlanılmaktadır (Saaie, 2009:19).

Afganistan karasal iklim özellikleri göstermektedir. Bu yüzden, Afganistan'ın havası kurudur. Öte yandan mevsimler arasında ve gece gündüz arasında ısı farklılığı çok yüksektir. "Aralık-Ocak aylarında yüksek kısımlardaki hava ölçümünde sıcaklık -15 ile -25 derece arasındadır.. Ama yüksekliği az olan bölgelerde bu sıcaklık 0'ın altına inmez. Yazın bu ülkenin değişik bölgelerindeki sıcaklıklar 15 ve 45 dereceye kadar çıkar"(Gubar, 2012: 4-5).

1.2. Afganistan'ın Stratejik Önemi

Afganistan, sahip olduğu jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca uzun süreli istilalara maruz kalmış, dönemin küresel güçlerinin dikkatini çekmiştir. Afganistan konum olarak Asya'nın merkez üssü niteliğinde olup, en eski ticari yollar üzerinde konuşlanmış bir konuma sahiptir. Sahip olduğu bakir yeraltı zenginliklerinin yanı sıra özellikle Hazar ve Orta Asya merkezli enerji kaynaklarına yakınlığı, enerji rotası üzerinde yer alması Afganistan'ın önemini artırmaktadır. (Şahin, Mayıs 2010).

Günümüzün yaşamsal en önemli stratejik olgusu "enerjidir". Afganistan kendisine yetecek miktarda enerji ve doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen yıllardır ülkede

devam eden istikrarsızlık nedeniyle bunları yeterince değerlendirememiştir. Bunun yanında zengin Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına yakınlığı sebebiyle de önem arz eder. Çünkü en önemli enerji kaynakları olan doğalgaz ve petrolün, uluslararası piyasaya en ucuz ve kısa yoldan güvenli bir şekilde sevk edilmesi hayati önem taşır (Erhan[web], 12.7.2014).

Afganistan, elinde nükleer güç bulunduran üç ülkenin (Rusya, Hindistan ve Pakistan) oldukça yakınında yer almaktadır Rusya'nın güneye inmesine engel teşkil eden de Afganistan coğrafyasıdır. Öte yandan Hazar Havzası petrolü ile doğalgazının Hint Okyanusu'na aktarılabilmesi için Afganistan en tabii güzergâh ülkedir. Planlanan petrol ve doğalgaz hatları sebebiyle Afganistan, bazı ülkelerin kendi menfaatleri için türlü politik oyunlar tezgâhladıkları bir alan olmuştur (Atay, 2010: 23).

1.3. Afganistan'ın Ekonomik Durumu

Uzun yıllar süren savaşlar nedeniyle Afganistan ekonomisi ağır darbe yemiştir. Sovyetlerin işgali, daha sonra işgale karşı direnen mücahitlerin iktidara gelmesi, iç kargaşalar ve ardından da Taliban iktidarında Afganistan ekonomisi milyarlarca dolar zarara uğramıştır. Ülke ekonomi günümüzde beşeri sermayenin ve yatırımların eksikliği nedeniyle ve doğal kaynakların az oluşu gibi nedenlerden ötürü oldukça kötü bir durumdadır. Ayrıca son 30-40 yılda yaşanan savaşlar nedeniyle 3 milyon 500 bin Afganlı mülteci başka ülkelere sığınmıştır. Bu rakam dünyanın en kalabalık mülteci gurubunu oluşturmaktadır. Bu mültecilerin büyük bölümü de Pakistan ve İran'da yaşamaktadır.

2001 yılında Afganistan'ın ekonomisi çökmüş bir görünüm sergiliyordu. Çok zayıf bir altyapı ile birlikte ekonomik politikaları tesis edecek bir merkezi hükümet ve hatta resmi bir bankacılık sistemi bile bulunmuyordu. O dönem itibariyle Afganistan'ın ekonomik durumuna ilişkin güvenilir ve sağlıklı istatistiksel bilgi temin etmek mümkün değildi. Özellikle 1979 yılındaki SSCB işgali ve bunu takip eden iç savaş nedeniyle ülkenin temel ekonomik göstergelerinin belirlenmesinde dahi sorunla karşılaşılmıştır. Afganistan dünyanın en fakir ülkelerinden biri olup, denize çıkışı bulunmamaktadır. BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Raporu'na göre Afganistan 173 ülke arasında 171. sırada yer almaktadır. İşgücü ve sermaye kaybı nedeniyle son 20 yıldır Afganistan'ın GSMH'sında büyük düşmeler yaşanmıştır (www.inegoltso.org.tr, 17.8.2015).

Ülkede nüfus artış hızı % 2.29 olup, ortalama ömür ise 49 yıldır. Bu rakam dünya ülkeleri arasında bu açıdan yapılan sıralamaya göre oldukça düşük kalmakta ve ülkenin uzun yıllardan bu yana yaşadığı kaos ortamını yansıtmaktadır. Her 10 bin Afgan vatandaşa 2 doktor düşmekte ve bu da ülkenin içinde bulunduğu sağlık koşullarının ne denli yetersiz olduğunu göstermektedir. Ülke genelinde okuma yazma oranı % 28 gibi çok düşük bir seviyededir. Ülkenin gelişmesi için gerekli olan beşeri sermaye dikkate alındığında gelecekte Afganistan'ın gelişme açısından çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacağı anlaşılmaktadır (Wahab [web], 18.8.2015).

1995 verilerine göre kadınlarda %15 olmak üzere, genel nüfusun okur-yazar oranı %31 iken, 1995-1999 yılları arasında olumlu yönde ilerleme kaydedilmiş, 1999 verilerine göre, 15 yaş üstü toplum ele alındığında, genel nüfusun %36'sı okur-yazar hale gelmiştir. Kadınlarda okur-yazar oranı %21, erkeklerde %51'dir (Büyükbaş, 2006: 6-7). Taliban döneminde kızların okula gitmelerine izin verilmemiştir ve kız öğrencilere eğitim veren kurumlar kapatılmıştır. Afganistan'da okuryazarlık oranının düşük olmasının sebebi sosyo ekonomik yoksulluğun dışında büyük ölçüde geleneklerden kaynaklanmaktadır. Afgan geleneklerine göre kızların tahsil yapması olumlu değerlendirilmemektedir. Aileler kadınlara ve kız çocuklarına okula gitmemeleri için baskı uygulamaktadırlar. UNICEF tarafından yapılan bir araştırmaya göre, halihazırda kızlardan yüzde 80'ni ve erkeklerden yüzde 50'i eğitimden mahrumdur. 2012 yılında 320 okul güvenlik tehdidi dolayısıyla kapatılmıştır. Ancak Afgan kızları bütün tehdidlere rağmen okullara kayıt olmaya ve gitmeye devam etmektedirler. (<http://www.pajhwok.com>). Şu anda 11.5 milyondan fazla Afgan çocuğu okullara devam etmektedir ve rakam giderek artmaktadır (Afganistan Eğitim Bakanlığının gazetesi, 2014:1).

Tüm sorunlara rağmen son on yıl içerisinde Afganistan ekonomisinde nispeten bir düzelme kaydedilmiştir. Tarım sektörü günümüzde ekonominin en önemli dallarından birini teşkil etmektedir. Ülkede GSYH'nın asgari % 65'i tarımdan sağlanmaktadır. Afganistan'da buğday, mısır, arpa, pirinç, pamuk, çeşitli meyveler bilhassa kayısı, kiraz, incir, dut, nar ve üzüm üretilmektedir. Hayvancılık alanında da önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Ülkede bulunan Karakul koyununun yünü ve derisi çok değerlidir.

Afganistan'da tarımsal üretim son derece ilkel koşullarda yapılmaktadır. Bir diğer sorun da kaliteli tohum ve gübre gibi tarımsal girdilerin eksikliği nedeniyle verimin düşük olmasıdır. Örneğin buğday verimi 60-120 kg/dekar civarındadır. Son

kuraklık sonucunda da hayvan varlığı, meyva ağacı adedi ve ekili alanlarda önemli ölçüde düşüşler olmuştur. Bazı bölgelerde tarımsal üretimde azalma % 50 seviyesindedir. Afganistan bir tarım ülkesi olması sebebi ile nüfusun büyük bir bölümü tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Ticaretle uğraşanların ve kamu sektöründe çalışanların oranı azdır(Saaie, 2009, s.24)

Dünya bankası araştırmalarına göre, ülkenin Gayrı Safi Milli Hasılası (GSMH) 2014 itibariyle 45 milyar \$ civarındadır (<http://www.worldbank.org>). Verilere göre 2008 yılında sektörlere göre işgücü dağılımı şu şekildedir: Tarım %31, Sanayi % 26 ve Hizmetler, %43 (Katzman, 2008: 3). Ülkede işsizlik oranı ise % 35 seviyesinde seyretmektedir. Yukarıda bahsedilen faktörler göz önünde bulundurulduğunda bu rakamın yüksek olması tabii karşılamak gerekir. Afganistan'da enflasyon oranı ise % 6 civarındadır(<http://www.bbc.com/news>).

Hayvancılık ve el sanatları ise Afganistan ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Halkın tarımdan sonra en çok uğraştığı faaliyet alanlarıdır. Ülkede en fazla bulunan hayvan türleri koyun, keçi, deve, at ve eşek olarak sıralanmaktadır. Afganistan'da dört çeşit koyun türü vardır. Bunlardan Gilzai cinsi yünü için, Türk cinsi et-yün-süt için, Arap cinsi halı yünü için, Karakul cinsi, derisi için beslenmektedir. (Ziyayı, 2004: 20). Afganistan ihtiyacı olan sanayi ürünlerini genel olarak Avrupa'dan karşılamaktadır. Fabrikalar genellikle Kabil ve kuzey bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Ülkede tekstil, çimento, gübre, yağ, şeker, cam, ilaç fabrikaları faaliyet göstermektedir.

Afganistan ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunan halı, kilim, dericilik gibi el sanatları ise esas itibariyle ülkenin kuzeyinde yaşayan Türkmenler ve Özbekler tarafından işlenmektedir (Uzbek [web], 22.8.2014). Tarım, hayvancılık ve sanattan sonra Afganistan'ın gelir kaynaklarından biri de turizmdir. Tarihi dev Buda heykeli, tarihi Belh şehri, Hayber geçiti ve Herat'taki tarihi minareler turistlerin ilgisini çeken tarihi eserler arasındadır. İç çatışma ve savaşlar, turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Keza güvenlik kaygısı da turizm bakımından dezavantaj oluşturmaktadır. Afganistan'ın çok zengin yeraltı kaynaklarına sahip olduğu bilinmektedir. Bu yeraltı kaynaklarından bugüne kadar sadece doğalgaz, bakır, krom, demir, petrol, kömür ve tuz yatakları işlenmiştir. Kanıtlanmış kömür rezervleri 100 bin ton civarındadır ve bu rakamın dört katına kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir. Bu madenlerin yanı sıra, ülkede demir, krom, bakır, uranyum, gümüş, kurşun, nikel, boksit, lityum, volfram,

sülfür, barit, fluorit, cıva, kalay, zümrüt, yakut ve magnezyum rezervleri de mevcuttur (İstanbul Ticaret Odası, 2002:16-17).

Ülkenin en önemli zenginliği olan doğal gaz, 1967 yılında keşfedilmiştir. 1980’li yıllarda doğal gaz satışları yılda 300 milyon doları bulmuş ve ülkenin ihracat gelirlerinin % 56’sını oluşturmuştur. Söz konusu ihracatın % 90’ı o dönemde SSCB’ye gerçekleştirilmiştir. SSCB’nin 1989 yılında geri çekilmesiyle birlikte doğal gaz üretimi de sekteye uğramıştır (www.inegoltso.org.tr, 22.8.2014).

Ancak uzun zamandır savaş, ulaşım, ticaret, hem de nakil problemleri dolayısıyla madenler yeterince işletilememektedir. Ulaşım, ise genel olarak karayolu ile yapılmaktadır. Ulaşım sorunlarını çözmek için 1978’de bir Fransız firması Kabil, Kandahar ve Herat’ı birbirine bağlayacak ve batıda İran’a, güneydoğuda Celalabad üzerinden Pakistan’a kadar uzanacak olan demiryolunun yapımını üstlenmiş ise de, çıkan iç savaşlar nedeniyle bu proje tamamlanamamıştır. Ulaşımında Amuderya üzerinde çalışan küçük deniz araçlarından da faydalanılmaktadır. Afganistan’da karayollarını, Kandahar-Çaman, Kabil-Torham ve Herat- İslamkale kısmını ABD’liler, Kabil-Kunduz-Kızıl kale ile Puli-Humri-Mezar-ı Şerif kısmını da Sovyetler Birliği yapmıştır. Afganistan kontrol edilemeyen uyuşturucu üretimi büyük sorundur. Bir kaynak yasadışı olarak ekilen uyuşturucu bitkilerinin ekonomik değerinin 2009 yılında 438 milyon dolar olduğunu iddia etmiştir (Katzman, 2008: 3).

Büyük ölçüde dış yardımlara bağlı olan Afganistan’ın ihracat ürünlerinin kalite ve standart açısından eksiklikleri vardır. Dünya Bankası raporuna göre; Afganistan dış ticaret açısından 189 ülkenin içinde 184. sırada yerini almıştır. 2008 yılında Afganistan ihracatı rekor kırmıştır. 2011’den yılında ise % 50 oranında düşmüştür (Omarufmaşal, 2012:12).

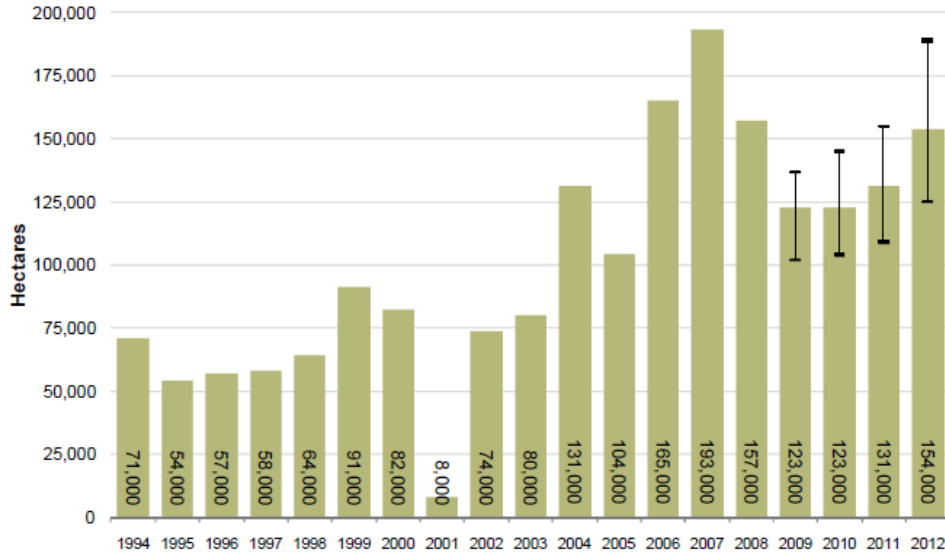
Afganistan’ın 2010 yılı itibariyle toplam ithalatı 3 milyar dolar civarındadır. Afganistan’ın ithalat yaptığı ülkelerin toplamdaki payı Pakistan (%26.78), ABD (%24.81), Hindistan (%5.15), Almanya (%5.06) ve Rusya (%4.04) şeklinde sıralanmaktadır. Aynı dönemde ihracatı ise 365 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Afganistan’ın başlıca mal ihraç ettiği ülkeler; ABD (%26.47), Hindistan (%23.09), Pakistan (%17.36) ve Tacikistan’dır (%12.51) (<http://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr>, 25.8.2014).

Birleşmiş Milletler verilerine göre, Afganistan'daki afyon üretimi dünyadaki toplam üretimin üretiminin % 90'ına tekabül etmektedir (<http://www.bbc.com>) . Ülkedeki ekilebilen arazilerin 2/3'lük bir kısmında afyon ekimi gerçekleştirilmekte ve üretilen bu afyonun % 60'lık bir kısmı eroin ve morfin imalatında kullanılmaktadır. Ülkenin güneyinde yer alan Helmand bölgesi afyon üretiminin en yaygın olarak yapıldığı yerdir ve ülke GSMH'sinin önemli bir kısmı afyon ticaretinden elde edilmektedir. Bunun yanında, nüfusun %12'lik bir kısmı afyon üretimi yapmakta ancak üretilen bu afyonun önemli bir kısmı kontrol edilememekte ve yasadışı uyuşturucu üretiminde kullanılmaktadır.

Şekil 1'de 1994-2012 yılları arasında Afganistan'daki afyon üretiminin miktarları gösterilmektedir.

Şekil 1. 1994-2012 Arası Afganistan Afyon Üretimi

Figure 1: Opium cultivation in Afghanistan, 1994-2012 (Hectares (ha))

Source: UNODC (1994-2002), MCN/UNODC (since 2003). The high-low lines represent the upper and lower bounds of the 95% confidence interval.

2000 yılında Taliban yönetimi afyon ekimini yasaklamış ve bu durum nedeniyle afyon üretiminde hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Ancak 2001'den sonra özellikle 2007'de üretimde çok önemli artış kaydedilmiştir. Gerek hava koşulları, gerekse uygulanan denetimler ürün miktarının düşmesine neden olmaktadır. Buna karşılık istikrarsızlık ve güvenlik sorunu olan bölgelerde afyon üretiminde düşüş yaşanmamaktadır (Shusudfiski, 2004: 21).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ile Mücadele Şubesi (UNODC) ve Afganistan Uyuşturucu ile Mücadele Bakanlığı tarafından ortak hazırlanan rapora göre, 2013'ten bu yana Afganistan'da ekilen afyon miktarında %7 ve üretilen afyon miktarında ise %17'lik bir artış görülmüştür. Uyuşturucu İle Mücadele Bakanı Din Mohammad Mubarez Raşidi'ye göre 2013 yılında 209 bin hektar arazide afyon ekilmiştir, 2014 yılında ise ekim yapılan arazinin büyüklüğü 224 bin hektara yükselmiştir. Afganistan'da 2013'te 5.500 ton afyon üretildiğini, bunun bir yıl sonra 6.400 tona çıktığını ifade eden Raşidi, "Bu rakamlara göre Afganistan dünyada afyonun % 90'ını üretmektedir. Şu an Afganistan'ın 19 kentinde afyon ekimi yapılmaktadır" demiştir. Raşidi, Afganistan'da afyonun yüzde 46'sının ülkenin güneyindeki istikrarsız Helmand kentinde ekildiğini belirterek, bu şehri Kandahar, Farah ve Nangarhar kentlerinin takip ettiğini belirtmiştir (<http://www.sabah.com.tr> 28.8.2014).

1.4 Afganistan'ın Etnik Yapısı

Ticaret merkezlerinin arasında ve ticaret yolları üzerinde yer alan Afganistan coğrafyası, tarih boyunca rekabet alanı haline gelmiştir. "Geçiş yolu" (Nikpey, 2005: 3) "kendi coğrafyasının kurbanı" ya da "imparatorluklar mezarlığı" gibi pek çok farklı sıfat yakıştırılan Afganistan'da, (Erman , 2012: 2) bölgenin birçok ordu tarafından istilası bölgeye olan göç dalgalarını körüklemiş ve bölgeyi de etnik açıdan karmaşık bir duruma getirmiştir. Etnik yapının karmaşıklığı merkezi bir yönetimin oluşturulmasını zorlaştırdığı gibi ülkeyi dış müdahalelere de açık hale getirmiştir (Nikpey, 2012: 3). Ülkedeki kökten dinci yapılanmanın bölgesel ve küresel etkileri ile komşusu Pakistan ile etkileşimi de ayrı bir tedirginlik kaynağı olarak görülmektedir.

Dünyanın en büyük göç yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, coğrafi ve stratejik konumu yüzünden tarih boyunca pek çok devletin istilasına uğramış ve birçok medeniyetin egemenliği altında kalmıştır. Bu durum Afganistan'ın kültürel kimliğinde büyük bir etki bırakmıştır. Bu nedenle Afganistan günümüz itibarıyla birbirinden farklı ve karmaşık bir etnik kimliğe bürünmüş, çok kavimli bir memleket haline gelmiştir. Afganistan'ın etnik kimliğini oluşturan grupların en önemlilerini Peştunlar, Türkler, Tacikler ve Hazaralardan oluşmaktadır.

Afganistan'da 20 ile 40 arası farklı dil ve lehçe konuşulmaktadır (<http://www.aljazeera.com.tr>, 28.8.2014) Şimdiye kadar ülke genelinde yaşayan etnik gruplar arasında güvenilir bir nüfus sayımı yapılamadığı için araştırmacılar Afganistan devletinin daha önce vermiş olduğu rakamlara dayanarak ve söz konusu grupların yaşadıkları coğrafyanın genişliğini, bölgenin nüfus yoğunluğunu ve dilsel çoğunluğunu esas alarak birbirinden farklı tahminlerde bulunmaktadırlar. Bu nedenle söz konusu etnik grupların sayıları ile ilgili verilen rakamlar güvenilir rakamlar değildir.

Afganistan'da bugüne kadar iki kez, 1962 ve 1979 yıllarında nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımlarda genel olarak ülke nüfusu hakkında bir sonuç alınmış olsa da, etnik dağılım ile ilgili veriler fiili durumu yansıtmaktan uzaktır. Bir başka sorun da şudur: Ülkede yaşayan değişik etnik unsurlar, kendi nüfuslarını fazla gösterme gayreti içerisinde. Doğal olarak nüfus sayımlarındaki veriler de gerçeği yansıtmamakta ve ayrıca birbiriyle uyum göstermemektedir.

1962 sayımında ülkenin nüfusu yaklaşık 15 milyon 200 bin olarak tespit edilmiştir. 1979 yılında yapılan sayımda ise rakam 15,5 milyon civarındadır. İkinci sayım da savaş devam ederken gerçekleştiği için sağlam veriye dayandığı kuşkuludur. Ayrıca o sırada savaştan dolayı ülkeden kaçan yaklaşık 1,5-2 milyon Afgan mülteci Pakistan ve İran'da bulunuyordu. Bunun yanında mücahitlerin kontrolündeki bölgeler de sayım dışı kalmıştır (Oğuz, 2001: 37)

Afganistan'ın toplam nüfusu 2009 Temmuz tahminlerine göre 33.609.937'dir. Nüfusun %49'unu kadınlar oluşturmaktadır. (Yılmaz, 2009: 6) Afganistan halkının yüzde 99'u müslümandır. Müslümanların %84 hanefi mezhebindedir. Kalan nüfusun %15'ini ise Şii mezhebi ve %1'ni de müslüman olmayan Hindular oluşturmaktadır (Nyrop ve Seekings, 2001: 11)

Afganistan'da otuza yakın dil konuşulmaktadır. Afganistan anayasasınının 16. maddesine göre, ülkede mevcut bulunan bütün diller arasından Peştunca, Darice resmi dil olarak kabul edilmiştir. Ülkenin herhangi bir bölgesinde bu iki dilin dışında, çoğunluk tarafından konuşulan dilin üçüncü resmi dil olarak kabul edileceği ve mevcut bütün dillerin basın ve yayım araçları ile kullanımının serbest olduğu belirtilmiştir (<http://moj.gov.af>, 16.9.2014).

1.4.1. Peştunlar

Afgan kelimesi, ülkenin güney bölgelerinde yaşayan Peştun kabilelerinden birinin adıyla bağlantılıdır. Tarihte Afgan kelimesini ilk defa Zahiraddin Babür'ün Babürname adlı eserinde yer almıştır. (Hayri, 2007:18) Pathan diye de isimlendirilen Peştunlar % 48,5 ile (9.768.000) Afganistan'ın en büyük etnik grubunu oluşturmaktadır. Peştunlar, Afganistan'ın dogu bölgelerinde yaşayan bir etnik gruptur. Peştun halkı yaklaşık altmış farklı kabileden oluşmaktadır. Şehirlerde yaşayan yüksek eğitimli Peştunlar dışında diğer Peştun kabileler de çadırlarda yaşayan göçebelendir (Demirel, 2002: 18). Peştunların Arya ya da Fars kökenli oldukları iddia edilmiştir. (<http://www.turklar.com>). Tarihi kaynaklara göre Peştunlar Afganistan'a Orta Asya'nın güney bölgelerinden göç ederek gelmişlerdir. Hindukuş Dağlarından geçtikten sonra Süleyman Dağları etrafına yerleşmişlerdir. Peştun tarihçilerine göre Peştunlar önce Gur vilayetinin batısına, sonra ülkenin güney tarafına yerleşmişlerdir (Muradi, [web], 16.10.2014).

Bir müddet sonra Peştunlar, Süleyman Dağlarındaki yerli halk ile karışmaları için patan-pathan(paştun-pahtun) adı verilmiştir. Yerli halkın tesiri ile de onların konuştuğu paştunca dilini benimsemişler ve o günden beri aynı dili kullanmaya devam etmişlerdir. Ancak kısa zaman sonra kuzeyden kalabalık kitleler halinde Halaç (Ak-Hun, Eftalit) Türklerinin Süleyman Dağları civarlarına gelmelerin sonunda halkın etnik yapısı yeniden değişmiş ve böylece bugünkü Afgan halkı meydana gelmiştir. Fakat bu karışmaya rağmen Halaç Türkleri kendi kültür ve adetlerini uzun zaman korumuşlardır (Saray, 2002: 12).

Peştunların büyük çoğunluğu ülkenin güneyinde ve küçük bir kısmı da kuzeyinde yaşamaktadır. Nüfusunda yüksek orana sahip oldukları iller Kandahar, Gazne, Uruzgan, Paktia, Nangarhar ve Vardak'tır. Peştunların %99'u Sünni Müslüman'dır. %1'lik kesim ise Şii'dir. Geleneklere sıkı bağlı, savaşçı, aşiretler halinde yaşayan, kız çocuklara miras vermeyen aşiretlerin günümüzde de sürdürdükleri geleneklerden biri kan davasıdır. Genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. (Roy,1990: 25-38). Peştunlar 24 kabileye ayrılmaktadır. Bunlardan en kalabalık kabile, Abdalılar, Gulcayılar, Saduzayılar, Ahmazayılar ve Yusufzayılardır (Perrier, 2002: 13).

1979'da Sovyet İşgali ile yaklaşık 3 milyon Afgan, Pakistan sınırına doğru çekilmiştir ve bunların çoğunluğunu da Peştunlar oluşturmaktadır. Bu halk devam eden iç savaş ve Sovyet işgâlinin bir sonucu olarak çok sıkıntı çekmiştir. (Gülfem, 1999 :50).

Afganistan, güneyindeki Kandahar vilayetinde 18. yüzyılda Türkmen padişahı Nadir Afşar'ın ölümünden sonra Ahmed Han Abdali İmparatorluğu kurulduğundan bugüne kadar Peştunlar Afganistan'da merkezi devlette hakim grup konumunda olmuşlardır (<http://www.loc.gov/rr/frd/>,17.10.2014).

Aslında Nadir Afşar ve Babür hanedanının dağılması Afganistan Peştunlarının geleceklerini ve ülkenin geleceğini belirlemiştir. Daha önce hiçbir zaman kendi hükümetlerini kuramayan Peştunlar, 1747 yılında Ahmet Şah liderliğinde yeni bir devlet kurma fırsatı bulmuş ve Afganistan'ı ele geçirmişlerdir. 19. ve 20. yüzyıllarda hükümetler tarafından sistematik bir şekilde Türklerin ve Taciklerin yaşadıkları bölgelerde zorla Peştunların yerleştirilmesi ve onların arazilerinin Peştunlara verilmesi sağlanmıştır. Böylece sadece Afganistan'ın güney ve güneydoğusunda yaşamakta olan Peştunlar hemen hemen Afganistan'ın her tarafına yayılmışlardır. Peştunların anayurtları ve kökenleri hakkında değişik rivayetler bulunmaktadır. İran yazarları bunların Ari ırkından geldiğini yazarken son zamanlarda, Afganistan yazarları arasında bunların İsrailoğulları kökenli olduğu öne sürülmüştür (Yusofi, 2013: 33-34). Hatta İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsü "Afganistan ve Pakistan'daki Peştunların Hindistan'da kurduğumuz bir araştırma kurumu vasıtası ile Yahudilerin kaybolan on kabilesinden olduklarını kanıtlamaktayız" iddiasında bulunmuştur (<http://www.afghanpaper.com>, 18.10.2014).

1747 yılından günümüze kadar dokuz ay süren Habibullah Kalakani hükümeti, 1992-2001 yılları arasında Rabbani Hükümeti hariç, siyasi güç her zaman Peştunların tekelinde bulunmuştur. Bundan dolayı bugün Peştun milliyetçileri kendilerini Afganistan'ın sahibi ve diğer etnik grupları ise göçebe olarak nitelendirmektedir. Peştunlarda yaygın olan kaniya göre çoğunlukta olan her zaman iktidarda olacaktır. Fakat unutmamak gerekiyor ki Afganistan coğrafyasında asırlarca Türkler ve Tacikler de hüküm sürmüşlerdir. (Yusofi, 2013: 34).

1.4.2.Özbekler

Afganistan Türkleri çoğunlukla kuzey Afganistan'da (Güney Türkistan) yaşamaktadırlar. Türklerin nüfusunun 8 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan Türkistanı; Katagan ve Türkistan olmak üzere iki bölgeye ayrılmaktadır. Bir Özbek aşiretinin ismi olan Katagan Bölgesinin merkezi Kunduz, Türkistan'ın merkezi ise Şibirgan'dır. Afganistan Türkistan'ında yaşayan Türk boyları başta dilleri olmak üzere gelenek, görenek, örf ve adetlerini muhafaza etmeyi başarmışken, bu bölgenin dışında kalan diğer Türk boyları genel olarak asimile olmuşlardır. Afşarlar, Kalaçlar, Aymaklar ve Kızılbaşların büyük bir kısmı asimile olan Türk boylarıdır. Bu boylar, kendi dilleri yerine Farsça'yı benimsemişler ve Şii mezhebine dahil olmuşlardır. Afşar Türklerinin Sünni mezhebinden olanlar, Peştunca konuşmaktadırlar. Özbekler ve Türkmenler dışında Tatarlar, Afşarlar, Kalaçlar, Kızılbaşlar (Şii- Caferi Türkleri) Aymaklar, Bayatlar, Moğollar, Karaçaylar, Kıpçaklar gibi başka Türk grupları da Afganistan'da yaşamaktadır. Bunların büyük bölümü Farsça ve Peştunca konuşmaktadır (Fevzi, 2012: 3).

Türkler Afganistan'ın ikinci büyük etnik grubunu teşkil etmektedirler. Türk boylarının içinde en kalabalık olanı Özbeklerdir. Ülkede eğitime en çok önem veren Özbekler ticaret, ziraat ve sanatla uğraşmaktadırlar. Özbekler çoğunlukla Kunduz, Andhoy, Şibirgan, Taş-Kurgan, Mezar-ı Şerif, Belh, Maymene, Akça ve Bala Murgab bölgelerinde yoğun olarak bulunmaktadır (Saray, 2002: 23).

Çoğunluk gibi görünen ama aslında azınlık olan Peştunlar, son iki yüz elli yıllık sömürge politikalarıyla Afganistan'ın kuzeyindeki eski Türkistan topraklarına yerleştirilmişlerdir. Afganistan'da siyasi rejimlerin yarattıkları engeller nedeniyle günümüze kadar Afganistan Türklerinin dili, edebiyatı ve kültürü hakkında hiçbir şey yazılmamış ve araştırılmamıştır. Bu konuda eser olmayınca varlıkları yadsınmış veya yer yer inkar da edilmiştir. Konuya ilgi duyan bilim adamları ve araştırmacılara destek olunmamıştır. Halbuki Afganistan'da Türk milleti sadece İslâmiyeti kabul ettikten sonra değil, İslâmiyet'in kabulünden çok önce de devlet, siyaset, hükümet, bilim, kültür, felsefe, edebiyat ve tarih sahalarında da en parlak dönemlerini yaşamıştır (Hayri, 2007:18-19).

1.4.3. Türkmenler

Afganistan'ın ikinci kalabalık Türk grubunu Türkmenler teşkil etmektedir. Büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşan Türkmenler, yetiştirdikleri hayvan ürünleriyle Afganistan ihracatında büyük pay sahibidirler. Türkmenler Teke, Sarı, Salur, Çavdar ve Esarı boylarından oluşmakta ve Herat, Meymene, Mezar-ı Şerif, Belh, Andhoy, Akça, Taşkurgan, Katagan, Kunduz, Bedahşan ve Bala Murgab'da, Özbeklerle karışık şekilde yaşamaktadırlar. Türkmenlerin nüfusu hakkında da farklı bilgiler verilmektedir. Hayvanlarına otlak bulmak için sık sık yer değiştirmek mecburiyetinde kalan ve nüfusları kesin olarak tespit edilemeyen Türkmenlerin 600.000 civarında oldukları tahmin edilmektedir (Saray, 2002: 14). Türkmenler Batı Türkçe şivesiyle konuşmaktadırlar. Türkmenlerin öz vatanı olan Türkistan'ın güneyi bugünkü Afganistan'a dahildir. Ayrıca Meymene, Akçe, Belh, Devlet Abad, Taş-Kurgan, Herat ve Kunduz şehirlerinde de Türkmen nüfusu vardır (Ziyayi, 2004: 26).

1880'lerin başlarında toprakları istilacı Rus orduları tarafından işgal edilmiştir. (Oğuz, 2001:46). Eskilerden beri bu bölgede yaşayan Türkmenlerin önemli bir bölümü, 1887 yılında Afgan-Rus sınırının çizilmesiyle Türkmenistan'a göç etmiştir. 1920'li yıllarda ise Rusların Türkistan'ı işgal etmesinin ardından bu bölgeye Türkmen göçü olmuştur.

1.4.4. Kazaklar

Kazaklar da Afganistan Türklerinin mühim bir bölümünü teşkil etmektedir. Bunlar da Türkistan'ın çeşitli yerlerinde yaşamaktadırlar. Kazakların yaşadığı bölgeler daha ziyade Badahşan, Kunduz, Bağlan, Tahar, Belh ve Samangan illerinin değişik yerleridir. Batı'ya doğru yani Cevizcan, Faryab ve Badgis vilayetlerinde Kazaklar bulunmaktadır. SSCB döneminde bu ülkeden kaçan bir grup Kazak Herat'a yerleştirilmişlerdir. Başkent Kabil'de de Kazaklar vardır. Ama bugün yoğun olarak Kazaklar, Belh ilinin Mezar-ı Şerif şehrinde, Kunduz ilinin merkezinde ve Hanabad şehrinde bulunmaktadır. Sayıları 100.000 civarında olan Kazaklar, bir kısmı Özbeklerle karışıp kendilerini Özbek olarak tanımlamaktadır. Kazakların konuştuğu

dil de Özbekçe'ye yakın bir lehçedir (<http://turkelidergisi.com/afganistan-turklerinin-dunu-ve-bugunu/>,20.10.2014).

1.4.5. Kırgızlar

Kırgızlar yoğun olarak Badahşan ilinin Küçük Pamir, Büyük Pamir ve Vahan bölgelerinde yaşamaktadırlar. Badahşan ilinin Şignan bölgesinde de yoğun Kırgız nüfus bulunmaktadır. Kırgızların çoğunlukta olmadığı bölgeler ise Kunduz ilinin merkezi, Samangan ilinin Taş-Kurgan şehri ve Belh ilinin Mezar-ı Şerif şehridir. Vahan ve Pamirdeki Kırgızlar genel olarak hayvancılıkla uğraştıkları halde, diğer bölgelerdeki Kırgızlar arasında yüksek öğrenim görmüş aydınlar vardır. Kırgızların nüfusu 3.000 üzerinde olduğu sanılmaktadır(Yarınç, 1939: 40).

1.4.6. Afşarlar

Afşarlar ya da Kızılbaşlar, Nadir Şahın ordusundan kalmış olan Türkmenlerdir. Afşarlar 1736 yılında Nadir Afşarın Afganistan'ı ele geçirdikten sonra bekçi ya da muhafız olarak sadece Kabil'de 12.000 Kızılbaş bırakmıştır. Afşarlar başkent Kabil'in Darul Aman ve Çindavul gibi belli bölgelerinde yaşamakta ve bu yerlerin adı ile tanınmaktadırlar. Kabil'in dışında Herat ve başka şehirlere de yerleşmişlerdir. Afşarlar kendilerini Kızılbaş olarak kabul etmemektedirler. Kızılbaşlar kendi dillerini unutarak Farsça dilini benimsemişler ve Şii mezhebine inanmışlardır (Yarınç, 1939: 43).

1.4.7.Tacikler

Afganistan'da Türklerden sonra en büyük etnik grubunu oluşturan Taciklerin, bazı kaynaklara göre, Arap oldukları iddia edilmekle beraber, İran asıllı bir kavim oldukları ve Afganistan'da çok eskilerden beri yaşadıkları bilinmektedir (Saray, 2002:13). Arya halkı olduğuna inanılan Tacikler, büyük çoğunluğu Afganistan, İran ve SSCB eski Cumhuriyetlerinden biri olan Tacikistan'da yaşamaktadırlar (Ayubzada, 2006: 9).

Tacikler, Kabil'in kuzeyinde bulunan Penşir, Parvan, Takhar, Badahşan, Bağlan, Samangan, Herat çevresinde yaşamaktadırlar. Hint-Avrupa dil ailesinin İran dillerine bağlı olan Dari dilini konuşmaktadırlar. Genellikle zanaat sahibidirler veya çiftçilikle uğraşırlar. Tacikler mezhep bakımından çoğunlukla Sünni'dir. Hem kentlerde hem de kırsal bölgelerde yaşamaktadırlar. Ekonomi ve siyaset alanında aktif rol oynamaktadırlar. Yoğunlukla yaşadıkları yerler Kabil, Bağlan, Takhar, Samangan, Çarikar, Penşir, Duşi, Gur, Herat , Farah ve Kunduz'dur. Ülkede etkisi büyük olan Tacik kültürünün yanısıra ülkenin büyük bölümünde eğitim öğretim de Dari dilinde yapılmaktadır. Tacikler, ülkenin göçebe olmayan tek etnik grubudur. Afganistan'a göç eden farklı etnik grupların birçoğu Taciklerle evlenerek onların kültürünü benimsemişlerdir (Oğuz, 2001:41-43).

Taciklerin %99'u Sünni müslümandır. Fakat uzak dağlık bölgelerde yaşayan Taciklerin bir kısmı İsmaili Şii Müslümanlardır. İslam yaşamlarının her sahasına nüfuz etmiştir. Okuryazar oranı Afganistanlılar arasında %25 iken Taciklerde bu oran %10'a düşmektedir. Tacikler, Farsça (Derice) konuşmaktadırlar.

1.4.8.Hazaralar

Afganistan'daki dördüncü kalabalık etnik grup olan ve Afgan toplumu içerisinde fizyonomi ve dini farklılığı ile öne çıkan Hazaraların kökenleri konusunda farklı görüşler vardır. Afganistan'ın merkezindeki dağlık bölgede (Hazaracat) yerleşmekte olan Hazaralar; Özbek, Türkmen, Tacik, Aymak ve Peştun gruplarıyla komşudurlar. Dil bakımından Farsçanın Hezaregi lehçesiyle konuşan Hazaralar, mezhep bakımından da on iki imam Şiiliğine bağlıdırlar . Sünni olan komşularından hem dil, hem mezhep yönünden farklı olmaları yanında, Moğollara benzeyen görünüşleri ile dikkat çeken Hazaraların menşeleri konusunda üç görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan en önemli görüşler şunlardır:

- 1-Afganistan'ın yerli ahalisi olduklarına dair görüş,
- 2- Moğolların bakiyeleri olduklarına dair görüş,
- 3- Moğol ve Türklerin terkibi olduklarına dair görüş,

Hazaraları Afganistan'ın yerli ahalisi olarak gösterenler, onların İndo-Aryanların bakiyeleri olarak, M.Ö. IV. yüzyıldan beri bu ülkede yaşadıklarını ileri sürmektedirler. Bu görüşü ilkin XIX. yüzyılın ortalarında Fransız oryantalist J.P. Ferrier ortaya atmıştır. Ferrier'e göre Hazaralar, M.Ö. IV. yüzyıldan beri Afganistan'da yaşıyorlardı ve Makedonyalı İskender'in bölgeye yaptığı seferde ona karşı koyanlar bugünkü Hazaraların atalarıydı. O bu görüşünü, İskender'in tarihçilerinden Quintus Curtius'un anlattıklarına dayandırmaktadır (Yazici [web], 15.11. 2014).

Hazaraların kökeni ile ilgili en yaygın görüş, onların Cengiz Han zamanında bölgeye gelen Moğol askerlerinin bakiyeleri olduklarına dair görüştür. Bilindiği gibi Cengiz Han,13. Yüz yılda Harezmsahlarla girmiş olduğu mücadele neticesinde Afganistan topraklarını ele geçirmiş ve Sind nehrine kadar Celaleddin'i takip etmişti. Cengiz Han dönüste Hindistan'a açılan geçitleri tutmak için ordusundan olan bin askeri Afganistan'da bırakmıştır (Bellew, 1880: 90). Tarihi kaynaklar ışığında, Hazaraların Cengiz Moğollarının bakiyeleri olduğunu iddia eden görüşün sahipleri, tarihî bilginin yanı sıra kelimenin kökeni üzerinde de durarak, Moğol askeri düzeninde yer alan onluk, yüzlük ve binlik taksimatı esas almakta ve Moğolcadaki “ming (bin), minggan(binlik)” (Moğol askerî teşkilatında kullanılan minggan ıstılahı ile ilgili sözcüğünün Farsça karşılığı olan hezar kelimesinden hareketle komşularının bu yeni gelen askerlere Hezare adını verdiklerini iddia etmektedirler .

Üçüncü görüşe göre Hazaralar tamamen Türk'türler. Türkler'in bugünkü Afganistan bölgelerine geldiklerini çok eski bir tarih olan Kuşaniler'in, Çin'in kuzeybatısından Seyhun ve Ceyhun ırmakları arasındaki topraklara göç etmelerine rastlanmaktadır. Son araştırmalara göre Kuşaniler'in ve Yefteiler'in Türk oldukları tespit edilmiştir. Tarihçilerin birçoğu ve özellikle Dorn, Hazaralar'ı Moğol olarak kabul etmemektedirler. Ona göre Hazaralar, tamamen Türk olup Afganistan'da hâkim olan Mengü Han (1284-1292) zamanında bugünkü yaşadıkları bölgede yerleşmişlerdir.

Cengiz Han; Belh, Kabil, Gazne, Herat ve Hazaracât'ı istila etmeden önce bu bölgelerde Halaç Türkleri ile Karluk Türkleri'nin yaşadıkları bilinmektedir. İbni Haldun'un ifade ettiği gibi Belh ve bugünkü Hazaracât Türklerin merkezi durumundaydı. Ancak Moğollar bu tarihten itibaren Hazaralar'ı etkilemiş olabilirler. Tacikler, komşu durumunda olan bu kavimleri sosyo-kültürel alanda etkilemişlerdir. Bu bölgelerde yaşayan Türkler, Cengiz Han'la savaşmışlardır. Hem Moğollar hem de

Türkler sarı ırka mensup olduklarından dolayı birbirlerine kaynaşmaları çabuk olmuştur (Mumammadi [web], 22.11.2014).

1.5. Afganistan'ın Siyasi Tarihi

Söz konusu olan bugünkü Afganistan adının temeli Nadir Afşar'ın bir ayaklanma sonucunda ölümünden sonra onun hakim olduğu toprakların bir kısmına sahip olan Ahmet Şah'ın 1947'de kurduğu Afgan Kraliyeti ile ortaya çıkmıştır. Afgan İmparatorluğu 18. yüzyılın yarısından itibaren, Osmanlılardan sonra ikinci büyük İslam devleti olmuştur (Sarihan, 2002: 15).

Dünyanın büyük stratejik yollarından biri üzerinde olan Afganistan, eski çağlardan beri istilacı orduların geçtiği bir yer olmuştur. Afganistan'ın sahip olduğu stratejik konumu dolayısıyla her zamanki gibi bugün de komşularının ve büyük devletlerin göz diktiği bir ülke olmuştur.

Afganistan, M.Ö. 500 tarihinden sonra birçok devletin işgaline maruz kalmıştır. Bu devletler sırasıyla; Kuşanilerden Makedonya Kralı İskender, Sakalar, Ak-Hunlar, Araplar, Gazneliler, Suriler, Harzemşahlar, Guriler, Moğollar ve Hotekiler'dir. Afganistan, 19. yüzyılda İngiltere ve Rusya'nın egemenlik mücadelesinin alanı olmuştur. Afganistan'ın sahip olduğu sert coğrafya, devlet politikasına ve halkın mizacına yansımıştır. İran-Arap Denizi-Hindistan ile Orta Asya-Güney Asya arasında bir kavşak noktasını oluşturan konumu, bu ülkeye tarih boyunca büyük önem kazandırmıştır (Raşid, 2001:11).

“İmparatorlukların Mezarlığı” adıyla da bilinen Afganistan'da insan yerleşimi çok eski tarihlerde başlamıştır. Yapılan kazılarda M.Ö. zamanlara ait kalıntılara rastlanmıştır. Hayvancılık ve tarımın dünya üzerinde ilk olarak yapılmaya başlandığı yerlerden birinin Afganistan olduğu düşünülmektedir (Banting, 2003: 6). Bölge, M.Ö. 500 dolaylarında Pers kralı Keyhüsrev tarafından fethedilerek Ahameniş İmparatorluğu yönetimi altına girmiştir. M.Ö. 336'ya gelindiğinde, Ahamenişlerin zayıflamasından da faydalanan Büyük İskender, bölgeyi işgal etmiş ve imparatorluk sınırları içine katmıştır. İskender'in M.Ö. 323'te ölmesi üzerine imparatorluğu

zayıflamaya başlamış ve 270'lere gelindiğinde Mauryan İmparatoru Asuka bölgeyi kontrol altına almıştır. Asuka ile birlikte Budizm de Afganistan'da yaygınlaşmış ve birçok Buda heykeli inşa edilmiştir.

M.S. 20-240 arasında ise Kuşanlar, hakimiyeti ellerine alarak Baktriya olarak bilinen bölgeyi-bugünkü Özbekistan, Tacikistan ve Afganistan'ın bazı bölgelerini içine alan- istila etmişlerdir. Roma, Hindistan, İran ve Çin'i birbirine bağlayan İpek yolu Kuşanlar döneminde kurulmuş ve Afganistan önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Uzun bir süre Kuşanlar yönetiminde kalan Afganistan bölgesi daha sonra Türk kavmi olan Akhunlar denetimine de girmiş ancak bu dönem fazla uzun sürmemiştir. M.S. 300 dolaylarında, Pers imparatoru Ardeşir bölgeyi kontrolü altına alarak Sasani Hanlığı'nı kurmuştur (Misbahzada, 2010: 35-36).

İslam, Afganistan'a Hz. Osman veya Muaviye'nin Basra valisi Abdurrahman bin Semure'yi bu ülkeye göndermesiyle ulaşmıştır. Afgan halkının İslam'la tanışmasından sonra bu din onların arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde güçlü bir devlet kurulmaması için ülkenin farklı bölgeleri kabile başkanları tarafından yönetilmiştir (Gubar, 2012:17-181). 710'lu yılların ortalarına kadar Sasani idaresinde kalan bölge, İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte Arap kontrolüne girmiştir. İlk Türk-İslam devleti olan Gazneliler bölgenin hakimiyetini ellerine geçirmişlerdir(Gubar, 2012: 354).

Türk-İslam nüfusunun Afganistan'a iyice yerleşen onun sarsılmaz temelini atan Gazneli Devleti orduları Hindistan'a kadar yayılmıştır. Afganistan'daki Selçuklu hakimiyeti, ülkenin güneydoğusundan Hindistan'a doğru uzanan (Bugünkü Pakistan) bölgede hakim olan Gurlular Devleti tarafından zaman zaman tehdit edildiyse de Selçuklu Devleti sonuna kadar Gurlulara yenilmeden devam etmiştir. Ancak Büyük Selçuklu Devletinin son hükümdarı Sultan Sancar'ın (1119-1157) ölümünden sonra Gurlular kısa bir müddet kontrolleri altına almışlardır. XII. asrın sonlarına doğru Harzemşahlar Gurlular'ı yenerek, Afganistan'ın hakimiyetini ele geçirmiştir (Saray, 2002: 18).

Nihayet, 1200'lerin başlarına gelindiğinde Cengiz Han Harzemşahlar'ı yenerek bölgeyi işgal etmiş ve uzun sürecek bir Moğol istilasının öncüsü olmuştur. Moğol istilası süresince bölge önemli tahribata maruz kalmış ve birçok insan katledilmiştir (Wahab ve Youngerman, 2007: 51). Cengizoğulları, özellikle Kuzey Afganistan'da

yaşamakta olan bazı Türk boylarını Anadolu'ya göç etmeye mecbur bırakmıştır. XIV. asrın sonlarına doğru Timurlar, Türkistan'da parçalanmış halde bulunan Cengizogulları hakimiyetine son vererek Büyük Türk Devleti'ni kurmuştur.

Bundan sonra bölge 14. yüzyılın sonlarından itibaren yeniden Türk hakimiyetine girmiştir. Parçalanmış bir şekilde Asya'nın muhtelif bölgelerinde devam eden Moğol hâkimiyeti, Orta Asya'da kalan Türk boylarını bir araya getirerek kendi adını verdiği güçlü bir devlet kuran Emir Timur tarafından yıkılmıştır. Emir Timur Devleti 1405'e kadar devam etmiştir (Saray, 2002:19). Emir Timur'un torunu Şaruh, 1477'ye kadar Türkistan'ın büyük bir bölümünde hüküm sürmüştür. Şaruh, başkent olarak Herat'ı seçmiştir. Şaruh'tan sonra Sultan Hüseyin Baykara, 1506'ya kadar hâkimiyeti elinde tutmuştur. Timur'un kurduğu devlet, ölümünden sonra dağılmışsa da torunlarından Muhammed Babür'ün bölgede kurduğu Türk devleti uzun süre yaşamıştır. Babürlüler de diğer devletler gibi Hindistan'ı ele geçirmeyi hedefledi. Sınırlarını Hindistan'ın içlerine kadar genişletti. Babür Devleti içerisindeki kabileler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar, 18. yüzyılın sonlarına doğru zayıflaması üzerine Afgan etnik gruplar daha da serbestçe hareket etmeye başlamasına neden olmuştur. Babür devletinden sonra mahalli devletler kurulmuşsa da İran asıllı Afşar Türklerinden Nadir Şah Afşar'ın zuhuruyla Afganistan onun hâkimiyetine girmiştir (Yılmaz, 2009: 5).

1747 yılında Türkmen imparatoru Nadir şah öldükten sonra Ahmet Şah, Büyük Meclisi (Loya Jırğa) Kandahar'da toplayarak yeni kurulacak devletin başına geçmiştir. Ahmet Şah eskiden Horasan olarak bilinen ülkenin adını Afganistan olarak (Peştunistan) değiştirerek bu ülkenin kurucusu olmuştur (Lalzar, 2011:146)

23 yaşında kral olduktan sonra Şah ve "inciler incisi" anlamına gelen "dürr- i düran" ünvanı alan Ahmed Şah Dürrani, Nadir Şah'ın ordusunda yetişmiş ve güçlü bir karizmatik liderliğe sahip iyi bir taktikçiydi. Diğer Afgan aşiretleri tarafından da krallığı kabul edilen Ahmed Şah, daha sonra bölgedeki Özbek ve Tacikler'i de egemenliği altına alarak ilk milli Afgan devletinin kurucusu olmuştur. Aşiretler arası birliğe dayalı feodal bir yönetim kuran Ahmed Şah, 1748-1760 yılları arasında Hindistan'a yaptığı dört seferle Babürlüler'den bölgenin yönetimini ele geçirmiş ve İran'a karşı giriştiği fetihlerle de Herat ve Meşhed'i ülkesine katmıştır. Ancak Ahmad Şah'ın Hindistan'a yaptığı seferlerde yerli Hindularını yok etmiştir, bu da İngilizlerin Afganistan'ı işgal etmelerini kolaylaştırmıştır. Doğu ve güney istikametinde gerçekleştirdiği bu fetih hareketleriyle güçlü bir devlet kurmayı başaran Ahmed Şah,

1772’de öldüğü zaman Amuderya ile Hint Okyanusu ve Delhi ile Nişapur arasında kalan toprakların büyük bir bölümü hakimiyeti altındaydı (Yılmaz, 2005:10).

Ahmed Şah’tan sonra oğlu Timur Şah tahta geçti. Devlet merkezini Kandahar’dan Kabil’e taşıyan Timur Şah babasından teslim aldığı toprakları koruyamaz duruma geldi. Bir taraftan kabileler ayaklanırken, diğer taraftan Buhara emirliği Merv bölgesini geri almıştır. 20 senelik bir saltanattan sonra, 1800’de kendisinden daha kötü bir idare ile saltanatını tamamlayacak olan oğlu Zaman Şah’a 1793’te ölümüyle tahtı bırakmıştır. Zaman Şah zamanında İngilizler Hindistan’ın tüm topraklarına hâkim olduktan sonra Afganistan’a da müdahale etmeye başladı. (Misbahzada, 2010:60) Ahmad Şah’ın iktidara geldiği yıllarda, İngilizlerin Hindistan’ı kontrol altına almaya başlamalarıyla Afganlar ile İngilizler arasında Peşaver bölgesinin kontrolü üzerine anlaşmazlıklar yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemde, Rus Çarlığı’nın bölgedeki etkisini azaltmaya çalışan ve Hindistan’ın güvenliğini sağlamaya çalışan İngilizler için Afganistan oldukça önemli bir bölge konumuna gelmiştir. Söz konusu anlaşmazlıkların bir sonucu olarak, 1839-1842 yılları arasında ilk İngiliz-Afgan savaşı yaşanmış ve ardından İngilizler bölgeyi işgal etmişlerdir (Fisk, 2011: 56).

Bu olay Afganistan tarihinde bir dönüm nokta olmuştur. Çünkü 1842 yılına kadar Afganistan’ı işgal altında tutan İngilizler, bu süre zarfında ülkede uyguladıkları siyasetle Afgan toplumunun nefretini kazanmakla kalmamış, aynı zamanda bu toplumu bütün Batılı değerleri reddetmesi noktasına itmiştir (Yazici, 2010: 224). Devam eden süreçte İngiliz-Afgan mücadelesinden kaynaklanan kaos daha da artmış ve 1878-1880 yılları arasında ikinci İngiliz-Afgan savaşı yaşanmıştır. Bu karışıklıkları fırsat bilen Ruslar 1881’de Türkmenistan’ı işgal ederek İngiliz etkisini azaltmaya çalışmışlardır.

1.5.1. Afganistan’ın Bağımsızlık Kazanması

1919’da Emanullah Han’ın yönetime geçmesiyle Afgan bağımsızlık mücadelesi yeni bir döneme girmiştir. Emanullah Han çok geçmeden bağımsızlığını ilan etmiş ancak İngilizler bunu kabul etmeyerek yeniden Afganistan üzerine askeri saldırı başlatmışlardır (Fisk, 2011: 56). Bundan önce de I. Dünya Savaşı’nın başında Afganistan Emiri Habibullah, İngiltere’den bağımsızlık talebinde bulunmuştu. İngilizler savaş boyunca tarafsız kaldığı takdirde bağımsızlıklarını verecekleri sözünü vermişlerdi. Afgan halkı bu nedenle cihat çağrısına uymamış ve tarafsız kalmıştır.

Buna rağmen İngilizler yine sözlerini tutmamışlardır (Çomak, 2012: 178). Üçüncü İngiliz-Afgan savaşı olarak da bilinen bu çatışmaların ardından, 8 Ağustos 1919'da yapılan Raulpindi Anlaşması ile Afganistan'ın bağımsızlığı İngilizler tarafından kabul edilmiştir. Kral Emanullah Han, Atatürk Türkiye'sinin reform hareketlerinden de etkilenerek benzer reformları kendi ülkesinde de gerçekleştirmeye çalışmıştır ancak buna karşı çıkan gruplar nedeniyle ülkede iç karışıklıklar yaşanmıştır (Barfield, 2010: 11-12).

Reformları bahane eden rakipleri bu reformların İslam dinine karşı olduğunu ve Emanullah Han'ın, dinden çıktığını ilan etmişlerdir. 1929 yılında Emanullah Han, Afganistan'ı terk etmek zorunda bırakılmış, yerine kardeşi Enayetullah geçmiştir. Enayetullah'ın, hükümeti sadece üç gün sürmüştür. Muhafif hareketlerin başı olan Habibullah Kalakani, Afganistan tahtına sahip olmuştur. 1747 yılından 1929 yılına kadar Afganistan tarihinde ilk kez Peştun olmayan bir kişi taht sahibi olmuştur. Habibullah, bütün reform yasalarını iptal ederek İslami kurallara göre hüküm süreceğine dair halka söz vermişti. Tacik kökenli olan Habibullah Han'ın hükümeti ancak dokuz ay sürmüş, yönetim yeniden Peştunlara geçmiştir (Misbahzada, 2010: 97-99). 1929 yılında Nadir Han, hükümeti ele geçirerek 1933 yılına kadar monarşi hakimiyetini çeşitli zulümler ile sürdürmüştür. Reformların tepeden inerek değil, daha tedrici olarak yapılması gerektiğini savunan Nadir Şah'ın iktidarı uzun sürmemiş ve 1933'te bir öğrenci tarafından vurularak öldürülmüştür (Hafızullah, 2005: 251).

Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra yerine 19 yaşındaki oğlu Zahir Şah gelmiş ve 1933-1973 arasındaki kırk yıllık dönemde iktidarda kalmıştır. Zahir Şah politik reformlar yapmayı denemiş ve 1964 Anayasası ile parlamenter sisteme geçişi hızlandırmaya çalışmıştır (Fisk, 2011: 28). Afganistan'da ilk demokrasi dönemi olarak bilinen bu zamanda siyasal hayat canlanmış, onlarca gazete yayınlanmıştır. Bu dönemde Afganistan'ın kuzey komşusu olan SSCB, sol hareketleri desteklemeye ve faaliyet sahasını genişletmeye çalışmıştır.

1.5.2. Sovyet İşgali ve Müteakip Gelişmeer

Sol eğilimli hareketlerin örneği olarak Hizbi Demokratik Halk-ı Afganistan (Afganistan Demokratik Halk Partisi, ADHP) Marksist eğilimi ile dikkat çekmiştir. Diğer taraftan Sovyetlere karşı olan Çin Halk Cumhuriyeti de ADHP partisinden

ayrılanların kurduğu Parçam fraksiyonunu desteklemiştir. Eğitim amacıyla Mısır'da bulunan öğrenciler arasında ise siyasal islami akımlar güçlenmeye başlamıştır. Mısır'da bulunan öğrenciler Müslüman Kardeşler Teşkilatının ideolojisinden etkilenmişler ve Afganistan'a dönünce siyasi faaliyete başlamışlardır. Siyasal hayatta birbirinden farklı görüşleri savunanların yer alması çoğulculuk görüntüsü vermiş olsa da ülke demokrasiden uzak kalmıştır. Bazı dönemlerde ise baskılar iyice yoğunlaşmıştır. Demokrasi ve insan haklarını korumaya söz veren Şah Mahmut, zaman zaman siyasi partilerin faaliyetlerini yasaklamış ve liderlerini hapse atmıştır. Buna rağmen Afganistan hükümeti siyasi kavgaların önüne geçememiş, bu durum nedeniyle sık sık siyasal çatışma yaşanmıştır (Misbahzada, 2010:107-110).

Soğuk Savaş'ın zirve yaptığı dönemde Afganistan politikasında hem Sovyet yanlıları, hem de Batılı modeli benimseyenler yer almıştır. 1953'te Zahir Şah tarafından başbakanlığa atanan Davut Han, SSCB yanlısı çizgide yer alıyordu. 1973 yılında Zahir Şah bir yurtdışı gezisinde iken gerçekleştirdiği askeri bir darbe ile yönetime el koymuş ve öldürüldüğü tarih olan 1978'e kadar iktidarda kalmıştır. Yeni yönetimin liderliğini 1978 yılında Nur Muhammed Taraki devralmış ve komünist bir hükümet kurmuştur. Taraki, SSCB'den önemli oranda destek almış, ancak bölgedeki etkisini kaybetmek istemeyen ABD'nin desteklediği Hafızullah Emin tarafından 1979 yılında gerçekleştirilen bir başka darbe ile iktidarını kaybetmiş ve öldürülmüştür (Andişmand, 2007: 74-75).

Kendi desteklediği iktidara yapılan bu müdahaleyi kabul edilemez olarak gören SSCB bu olaylar üzerine Afganistan'ı işgale başlamış ve "Brejnev Doktrini"ni esas alarak Babrak Karmal'ı iktidara getirmiştir. Komünist rejimin uygulandığı sıkı ve dışlayıcı politikalarından dolayı Pakistan'a kaçmak zorunda kalan İslami hareketler; ABD, Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi ülkelerin yardımıyla etkisini genişletip bir askeri güç haline gelmişlerdir. Mücahit gruplar dış dünyanın da desteği ile Afganistan'ın hemen hemen her yerinde SSCB destekli Babrak Karmal yönetimine karşı cihad başlatmışlardır.

1986 yılında Karmal'ın istifa üzerine Necibullah, Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. 1986 yılından 1992 yılına kadar Cumhurbaşkanı olan Necibullah, ilk konuşmasında siyasi muhaliflerine barış çağırında bulunmuştur. Ancak Necibullah'ın, bu çabaları sonuç vermemiştir. 1989 yılında Sovyet askerlerinin çekilmesi ile zor

durumda kalan Nacibullah, 1992 yılında BM'nin de katıldığı bir konferans ile hükümeti resmen mücahitlere devretmiştir. Böylece on yıldan fazla sürecek, bir milyondan fazla Afganistanlının ölmesine ve bir o kadarının da yaralanmasına ve sakat kalmasına yol açacak iç savaş dönemi başlamıştır. Bu savaşta Afgan “mücahitleri” özellikle Suudi Arabistan ve ABD’den önemli para ve silah desteği almışlardır (Fisk, 2011: 28-32).

Ne var ki, Sovyetlerin ülkeden çekilmesi ve Necibullah önderliğinde bir geçici hükümetin kurulması ülke içindeki kargaşanın bitmesini sağlayamamıştır. Savaşın bitmesinin ardından, Taliban ülke içindeki ağırlığını kademeli olarak artırmış ve 1992’de Necibullah hükümetinin devrilmesiyle ülke Afganistan İslam Cumhuriyeti adını almıştır (Barfield, 2010 : 13).

Taliban yönetimi döneminde, ülke içindeki çeşitli etnik ve dini gruplar arasındaki çatışmalar yoğunlaşmış ve bu çatışmalar giderek iç savaş halini almıştır. Sovyet savaşından harap bir halde çıkan Afganistan halkı, iç savaşla birlikte daha da fazla insanını kaybetmiş ve ekonomik kaynakları tükenme noktasına gelmiştir. 2001’de ABD’deki İkiz Kuleler’e yapılan saldırının ardından bu kez ülke ABD tarafından işgal edilmiştir. Saldırdan Usame Bin Ladin liderliğindeki El-Kaide örgütünü sorumlu tutan ABD, Afganistan’ı bu örgüte yardım ve lojistik destek sağladığı gerekçesiyle işgal etmiştir (Isby, 2006: 85-86).

İşgalden kısa bir süre sonra Taliban rejimi devrilmiş ve 2001 yılında imzalanan Bonn Anlaşması ile geçiş dönemi boyunca Afganistan cumhurbaşkanlığına Hamid Karzai getirilmiş ve ayrıca bu anlaşma ile savaş sonrası dönemde Afganistan’ın yeniden inşasına yönelik adımlar belirlenmiştir (Isby, 2006: 85-86). Karzai 2004 yılında yapılan seçimlerde yeniden hükümet başına gelmiş ve ardından 2009 yılı seçimlerinde Cumhurbaşkanlığına bir dönem daha devam etmiştir (<http://www.nytimes.com>).

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN- PAKİSTAN'IN SORUNLU BAŞLAYAN İLİŞKİLERİ

(1947 - 2001)

2.1. Pakistan'ın Bağımsızlığı

İkinci Dünya Savaşının ardından başlayan “sömürgelerin tasfiye süreci” sonunda pek çok yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin Hindistan'a bağımsızlığını vermesi ile birlikte ülke ikiye ayrılmıştır. Hindistan, İngiliz yönetiminin etkisindeyken, ülke tarihindeki Müslüman egemenliği yavaş yavaş unutturulmaya başlanmış ve aynı zamanda Hindu milliyetçiliği de bilinçli olarak güçlendirilmiştir. Bu şekilde İngilizler, çoğunluğu rahat idare edebiliyorlardı. Fakat zaman içinde Kongre Partisi'nin yöneticileri olan Patel, Nehru, Gandhi etrafında toplanan insanlar, Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşması için çalışmalara başladılar. Aynı zamanda çoğunluğu Hindu olan bir toplumda söz sahibi olamayacağını anlayan Müslümanlar da, M. Ali Cinnah'ın Müslüman Partisi altında birleşerek ayrı bir devlet kurmak için harekete geçtiler. (Akyüz, 2007: 14).

Böylece Pakistan, 1947 yılında Muhammed Ali Cinnah önderliğinde İngiliz idaresindeki Hindistan'dan ayrılarak Güney Asya Müslümanlarının ülkesi olma iddiasıyla kuruldu. Bu bölünme Hindistan'ın tarihi ve kültürel bağları olan İran ve Afganistan ile sınır bağlantısını ortadan kaldırmıştır. Pakistan; başlangıçta Batı Pakistan ve Doğu Pakistan adları altında birbirinden uzak iki ayrı bölgede kurulmuştur (Ahmadi, 2012: 90).

Doğu Pakistan, 1971 yılında Pakistan'dan ayrılarak Bangladeş adıyla bağımsızlık ilan etmiştir. 1947 yılında yapılan anlaşmaya göre, Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgeler Pakistan'ın olacaktı. Ancak Keşmir bölgesi nüfusu büyük ölçüde müslüman olmasına rağmen Pakistan'a verilmemiştir (İşyar, 2009: 199-200). Bugüne kadar Pakistan ile Hindistan arasında ana sebepleri Keşmir'e dayanan üç savaş yaşanmıştır. “Müslüman Keşmiriler için adalet sağlamak”, Pakistan'ın kuruluşundan bu yana, dış

siyasetin temel amacı ve güvenlik politikası haline gelmiştir. Böylelikle, Hindistan-Pakistan anlaşmazlığının bir ucu hep Keşmir'e dayanmıştır (Tawhidi [web],16.11.2014).

Afganistan ve Pakistan; aralarında bulunan din ve kültürel bağlarına rağmen tarih boyunca yıldızları bir türlü barışmayan komşu ülkelerdir. Afganistan'da yaygın kanaat tüm sorunların arkasında Pakistan'ın parmağı olduğu şeklindedir. İki ülke arasındaki sorunları kimi zaman ekonomik sebeplerle, kimi zaman da Taliban hareketi veya Pakistan'daki medreselerden kaynaklanan bir takım radikal unsurların bölgedeki faaliyetleriyle izah edilmekte, Pakistan'ın bunları desteklediği öne sürülmektedir. Öte yandan sınır sorunundan kaynaklanan gerginlikler nedeniyle iki ülkenin de her zaman birbirine zıt kutupların yanında yer aldıklarını görmekteyiz.

2.2. Peştunistan Sorunu

Afganistan'da yaşayan en büyük etnik topluluğu oluşturan Peştunlar, Durand Hattı'nın diğer yanında, Pakistan'da Federal Yönetimdeki Kabile Bölgesi bugünkü ismiyle (FATA- Federally Administered Tribal Areas) ve Kuzey Batı Sınır Bölgesi'nde (NWFP- North West Frontier Province, yeni ismiyle Khyber-Pakhtunkhwa) de yaşamaktadırlar. Dikkat edilmesi gereken nokta Peştunlar Afganistan'da en büyük etnik topluluk olarak 12 milyonun üzerinde nüfusa sahipken, Pakistan nüfusunun sadece % 15,42'sini oluştururlar. Pakistan'da Peştunların sayıları 28 milyon civarındadır. Üstelik bu nüfus söz konusu iki bölgede toplanmış bulunmaktadır (Han, 2011:80).

1947 yılında İngiliz'ler Hindistan'dan ayrıldığı zaman, Afganistan Hükümeti, bugünkü Pakistan'ın kuzeybatı eyaletinde yaşayan Peştunlara “bağımsız olmakla Afganistan'a katılmak” arasında bir seçenek tanıyacağını umuyordu. İngilizler, Peştunlara ya Pakisatan'ı, ya da Hindistan'ı seçmesini teklif ettiler. Seçenekler arasında bağımsızlık bulunmuyordu. Peştunlarda doğal olarak, Müslüman olduğu için Pakistan'a katılmaya karar verdiler. Afganistan Hükümeti ise Peştunların yaşadığı Pakistan'ın sınır bölgelerinin sadece etnik açıdan değil, bazı tarihi gerçeklerden dolayı da kendisine ait

olduğunu iddia ederek bu bölgelerin Afganistan'a iadesini talep etmiştir (Oğuz, 2001: 64).

Buna karşı Pakistan bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktığından itibaren Durand Hattı ile ilgili tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Pakistan farklı dönemlerde Afganistan'ın çabalarına karşı yaptığı açıklamalarda, 1893'te çizilen Durand Hattının iki ülke arasındaki resmi sınır olduğunu ve uluslararası kamuoyunda da bunu mevcut haliyle tanıdığını açıklamıştır. Ayrıca Pakistan, 1947'deki referandum ile bölge insanının da kendi tercihini yaptığı yönündeki açıklamaları ile söz konusu sınırdan kesinlikle taviz verilmeyeceğini ortaya koymuştur(Siddique, 2011: 6).

Pakistan'ın en ciddi endişesi söz konusu bölgedeki Peştun nüfusun ayrılıkçı girişimleridir. Bu olası ayrılıkçı yapılanmalar, ayrı bir devlet, yani bir "Peştunistan" kurulması ya da Pakistan içerisinde Peştunların özerk statü kazanmaları ya da Pakistan Peştunlarının yaşadıkları bölgelerin Afganistan'a katılarak büyük Afganistan'ın kurulması gibi Pakistan açısından birbirinden tehlikeli üç farklı sonuç yaratma potansiyeli taşımaktadır (Andishmand, 2007: 183).

Afganistan'ın, Peştun ve Belucların bağımsızlık hareketlerine destek vermesini Pakistan, ulusal bir güvenlik tehdidi olarak algılamaktadır. Pakistanlı siyasetçilere göre Afganistan'ın güçlenmesi, Pakistan'da yaşayan Peştun ve Beluc nüfusun özgürlük taleplerinin kuvvetlenmesi anlamına gelecektir. Pakistan'ın dış politikasına hakim olan bu düşünce, İslamabad'ın güçsüz bir Afganistan politikası gütmesiyle neticelenmiştir (Ersoy, 2013: 23).

Kral Zahir Şah yönetiminden günümüze kadar bu ihtilaf Pakistan'ın politikalarından rahatsızlık Afgan yönetimleri tarafından her zaman gündemde tutulmuştur. . Gerek Hamid Karzai, gerek daha önceki yöneticiler, zaman zaman bu konuya, Taliban unsurlarının en yoğun olduğu sınırdaki Durand Hattı sorununu da ekleyerek sınırın iki tarafında tansiyonun yükselmesine neden olmuşlardır (Bukhari ve Shah, 2008: 265-266).

Üçüncü amaç ise Pakistan'ın Afganistan'a yönelik politikalarındaki, ülke içerisindeki Hindistan etkinliğini azaltmaktır. Her şeyden önce, Hindistan gibi bir rakibin varlığı kuşkusuz ki Pakistan açısından askeri bir tehdittir. Pakistan'ın politikası, kendisi gibi nükleer silahlara sahip olan Hindistan ile olası bir çatışmada, Afganistan'ın

stratejik derinlik kaynağı olarak kullanılmasına yöneliktir (Sacaddi [web], 20.11.2014). Bu amaçla Pakistan stratejik derinliği korumak için Hindistan ve İran'la iyi ilişkiler kuran Mücahitlere karşı Taliban'a destek vermiştir (Muhtat, 2011: 62).

Pakistan'ın buraya kadar belirtilen amaçlarının gerçekleşmesinde en önemli referansı, Afganistan'da işbirliğine açık yönetimlerin görevde olmasıdır. Bu noktada, Kabil'de uzlaşıya kapalı yönetimlerin görevde olması halinde doğabilecek sorunların çözümüne ilişkin Pakistan, takip edeceği çok taraflı diyaloglara gerektiğinde radikal cihadi grup liderlerini de dahil etmektedir. Pakistan, Afganistan sorununu kullanarak bölgesel ve küresel aktörlerden diplomatik ve ekonomik yardım ve destek sağlamayı amaçlamaktadır. Burada Pakistan'ın asıl hedefi Hindistan başta olmak üzere kendi ulusal çıkarları için önemli çekişme noktalarında konumunu güçlendirmektir. Durand sınırı boyunca uzanan El-Kaide ve Taliban kaynaklı terör tehdidi de, Pakistan'ın uluslararası destek beklediği en ciddi endişelerinden biridir. Ancak, Pakistan, Karzai yönetimi tarafından Taliban direnişinin güçlenmesini kolaylaştırmakla suçlanmaktadır. ABD'li istihbarat uzmanları da, Taliban'ın kilit kadrolarının, Pakistan'ın Belucistan bölgesindeki Kuetta şehrinde üslendiklerini tahmin etmektedirler. Taliban da, Molla Ömer dâhil olmak üzere birçok Afgan grubu liderinin, Pakistan'da saklandığını inkâr etmemektedir (Gundu ve Schaffer, 2008: 1).

Afganistan, Pakistan'ın Taliban'a yardım ettiğine dair açıklamaları iki ülke ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Afganistan-Pakistan ilişkilerinin gerginliğinin yumuşaması için 2006 yılında dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un arabuluculuk girişimiyle Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ve Pakistan Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref Beyaz Saray'da bir araya gelmiştir (<http://www.bbc.co.uk>). Bunun ardından Karzai, 9 Eylül 2008 tarihinde yapılan, Asif Ali Zerdari'nin Pakistan Devlet Başkanı olarak yemin ettiği törene katılmıştır. Özellikle, Müşerref döneminin Eylül 2008'de sona ermesinin ardından, Afganistan ile Pakistan arasındaki ilişkilerde yaşanan bir takım gelişmeler ve karşılıklı ziyaretler, daha iyimser bir havanın oluşmasını sağlamıştır. Fakat karşılıklı ziyaretler iki ülke ilişkilerinin iyileşmesine yol açmamıştır. Öte yandan Afganistan hükümetinin başlattığı Taliban'la müzakere süreci, Pakistan'ın destek vermemesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır (Khan, 2006: 248).

2.3. Sınır Sorunu (Durand Hattı)

Bağımsızlığın ilk yılları Pakistan için oldukça zorlu geçmiştir. En büyük rakibi olan Hindistan; İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth), BM, ABD liderliğindeki Batı bloğu ve Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki Doğu bloğu içinde ilgi odağı haline gelmiştir. Milliyetçi Çin'in lideri Chaing Kai-Shek ile Hindistan lideri Jawaharlal Nehru arasında şahsi bir dostluk bulunması ayrıca Pakistan'ı tedirgin etmiştir. Bütün bunların yanında Afganistan ile Pakistan arasındaki "Durand Sınırı" anlaşmazlığı Pakistan'ı zor durumda bırakmaktadır (Çoklakoğlu, 2013: 30).

Afganistan-Pakistan ilişkileri, İngiltere'nin 1947 yılında Pakistan'a bağımsızlığını vermesiyle başlamıştır. Sömürgeci İngiltere İmparatorluğunun Pakistan'ın bağımsızlığını tanınması ile birlikte gelecekte iki ülke arasında büyük sorunlara yol açacak bir miras da bırakmıştır. Derin kültürel, dini ve tarihi bağlılıklara rağmen iki ülke ilişkileri, Pakistan'ın kuruluşundan itibaren gergin bir çizgide devam etmektedir. Esas olarak iki ülke ilişkilerinin temelinde Peştunistan ve Durand Sınır Çizgisi sorunları yatmaktadır (Karaca, 2011: 39). Terörizm, çatışma ve istikrarsızlık gibi birçok soruna yol açan sınır sorununu anlayabilmek için tarihsel arka plan ele alınmalıdır (Arjumand, 2006:146).

18.yüzyılda Hint, Türk ve Pers imparatorluklarının parçalanmasıyla birlikte, özellikle Kandahar ve Herat çevresindeki Peştunlar'ın kendi devletini kurma isteği güçlenmiştir ve bunun sonucunda güneyli Peştunlar (Durani Aşireti), Durani Devleti'ni kurmuştur. Bu devlet, günümüz Afganistanı'nın ilk ortaya çıkış şeklidir. Durani Devleti daha sonra Ceyhun ve İndus Nehirleri'ne kadar genişlemiştir (Özel[web], 20.11.2014).

19.yüzyılda, Hindistan'da varlığını korumak isteyen İngiltere, Rusya'nın Orta Asya boyunca güneye ilerlemesini engelleme amacıyla Kuzey Hindistan'ın sınırlarının belirlenmesi bağlamında Durani Devleti ile üç kez savaşmıştır. Afganistan iki imparatorluk ortasında büyük bir mücadele sahasına dönüşmüş ve ardından tampon bölge kabul edilmiştir. 19.yy'da İngiltere ve Rusya arasında yaşanan ve "Büyük Oyun" olarak adlandırılan jeopolitik çekişme, günümüz Afganistan-Pakistan sınırının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır (Özel[web], 20.11.2014).

Ancak söz konusu bölgenin sınırları kesin çizgilerle belirlenmediği için bir takım mahalli ayaklanmaların da önüne geçilememiştir. Bu nedenle Britanya devleti

sürekli olarak kendisine sorun yaratan bir takım Peştun kabilelerinin büyük bir bölümünü kendi sömürgesindeki Hindistan sınırları içerisine dâhil eden Lahor (1838) ve Gandomak (1879) antlaşmalarını Afgan yönetimine kabul ettirmiştir (Tabibi, 1952:2). Bu antlaşmalar ile Khaibar Geçidi, Landi Kotal, Swat, Bajaur ve Chatral gibi bölgelerin Hindistan'a bırakılmasına rağmen bölgedeki sorunların çözümü konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir (Afganistan Dışişleri Bakanlığının Dergisi, 1957:193).

Dolayısı ile İngiliz yönetimi tampon bir ülke olan Afganistan ile sömürge altındaki Hindistan sınırlarının kesin olarak belirlenmesi için dışişleri sekreteri General Mortimer Durand'ı bölgeye göndermiştir. Ekim 1893'te Hindistan'a gelen General Durand, Afganistan Emiri Abdurrahman Han'a birçok antlaşmanın yanı sıra bu ülkenin güney sınırlarının belirlenmesi hususundaki antlaşmayı da kabul ettirmiştir. Sonuç olarak 12 Kasım 1893'te bugünkü Afganistan'ın güneydoğusundan güneybatısına uzanan sınırları çizerek İngiliz sömürgesi altındaki Hindistan'dan ayırmıştır (Tabibi,1952: 6).

Günümüzde her ne kadar Afganistan devleti tarafından bu hat resmen tanınmıyorsa da uluslararası camiada Pakistan ile Afganistan'ın resmi sınırı olarak kabul edilen bu sınırın çizilmesi ile Peştun ve Beluc kabileleri iki parçaya bölünmüştür. Böylece Afgan yönetimi tarafından Afganistan'ın "doğal sınırları" içinde kabul edilen bölgelerin bir kısmı Kuzeybatı Sınır Eyaleti adıyla Hindistan'a bırakılmıştır (Farhang, 1992: 664).

Adını İngiliz Dışişleri Sekreteri Mortimer Durand'dan alan bu sınır antlaşması 1905 yılında Habibullah Han, 1919-1922 yıllarında Emanullah Han döneminde İngiliz ve Afgan yönetimleri tarafından üç kez kabul edilmiştir (Qasim[web], 10.12.2014). Buna rağmen, bu konu zaman zaman Afgan yöneticileri tarafından bir sorun olarak gündeme getirilmiştir. Birinci dünya savaşının bitmesinin hemen ardından 1919'da Afganistan'ın bağımsızlığını İngilizlere kabul ettiren Amanullah Han, Afganistan'ın doğal sınırları olarak gördüğü Kuzeybatı Sınır Eyaleti (NWFP- The Northwest Frontier Province) bölgeleri üzerinde hak iddia etmeye başladıysa da olumlu bir sonuç alamamıştır. Bu yüzden İngilizler ile söz konusu sınır antlaşmasını yenilemek durumunda kalmıştır. 12 Ekim 1929'da iktidarı ele geçiren Nadir Şah 18 Mayıs 1930'da İngiliz yönetimine gönderdiği bir notta, İngilizler ile yapılan tüm antlaşmalara bağlı kalınacağını ifade etmiştir. Fakat İngilizlerin Hindistan yarımadasından çekilme

kararından sonra ve Pakistan'ın kuruluş döneminde, Afgan yöneticileri bu konuyu daha ciddi bir şekilde gündeme taşımaya çalışmışlardır (Burget, 2013: 62).

1947 yılında İngiliz yönetimi Hindistan'ı terk edeceğini açıkladıktan sonra Pakistan Hindistan'dan ayrılarak farklı bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bunun hemen ardından Afganistan, 1893 tarihli Durand Hattı'nı oluşturan anlaşmayı feshettiğini açıklamıştır (Bukhari, 2008: 264). Afganistan, Durand Hattı'nı yasal uluslararası sınır olarak tanımayarak bağımsızlık sırasında Peştunlara "kendi geleceğini kendisi belirleme (self-determination)" hakkının verilmediğini, yalnızca Hindistan ya da Pakistan'a bu katılma hakkının tanındığını ve dolayısıyla da Pakistan'daki Peştun bölgesinin kendisine ait olduğunu ileri sürmüştür (Bijan, 2009: 190). Pakistan ise, bunun karşıtı olan bir görüşü savunmuştur. Bu görüşe göre Pakistan, Durand Hattı'nı uluslararası sınırı olarak görerek mevcut durumun sürdürülmesi gerekliliğinden yanadır (<http://www.ariaye.com>).

Durand Hattı ile ilgili önemli bir problem ise, anlaşmanın ülkede yaşayan Peştunları, Afganistan ve Pakistan Peştunları olmak üzere bölgesel açıdan ikiye bölmüş olmasıdır. Bu nedenle Afganistan-Pakistan sınırı, günümüzde iki ülke arasındaki güvenlik sorununu oluşturmakla birlikte, önemli uluslararası güvenlik meselelerinin de bölgede ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hattın siyasi olarak merkezden kontrol edilmeyen göçebe Peştun aşiretlerinin ortasından geçmesi, sınırı denetim açısından zayıflatmaktadır. Bunun yanı sıra, 2640 km uzunluğundaki sınır üzerinde muhtemel sızma noktalarının kontrolü, dağlık araziden ve zorlu hava koşullarından dolayı iyiden iyiye zorlaşmaktadır (The American Institute of Afghanistan Studies, 2007: 2).

Afganistan'ın Pakistan ile ilgili çoğu probleminin doğrudan ya da dolaylı olarak, İngiliz ve Rus İmparatorlukları arasındaki nüfuz mücadelesi sürecinde oluşan Durand sınırından kaynaklandığı söylenebilir (Karaca, 2011: 41). 1930 yılında Nadir Han dışında bugüne kadar iktidar'a gelen hiç bir yönetim Durand Sınırını kabul etmemiştir. Ayrıca birlikte Peştunistan'ın Afganistan'a ait olduğu daimi olarak gündemde tutulmuştur. (<http://www.ariananet.com>). Afganistan'ın bu konudaki resmi tutumu, iki ülke arasındaki ilişkilere damga vurmaya devam etmektedir.

2.4. Kral Zakir Şah Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri

Bu dönemde Afganistan dış politikası açısından, “Afganistan-Pakistan” ilişkileri ehemmiyet taşımaktadır. Çünkü Afganistan hiçbir zaman Pakistan ile diplomatik ilişki kurmak istememiştir. Büyük Britanya, sömürgelerini terk ederken, çekildiği ülkelerde çözüme kavuşturulmamış sorunlar bırakmıştır. Durand sorunu da bunlar arasında yer almaktadır. Afganistan-Pakistan arasında sınırı belirleyen Durand hattı ve Peştunistan meselesi yüzünden ikili ilişkilerde gerilim yaşanmış ve yer yer çatışmalar olmuştur. İki devlet arasındaki savaşın genişlemesini Mısır Devlet Başkanı ve Suudi Arabistan Kralının arabuluculuğu durdurmuştur. İlerleyen dönemlerde Batı ülkeleri ile ilişkileri iyi olmasına rağmen Afganistan-Pakistan anlaşmazlığında Batının Pakistan’ı desteklemesi, Afganistan’ın Doğu Blokuna yaklaşmasına neden olmuştur (Gubar, 2012: 1097).

Haziran 1947’de İngiltere Başbakanı, Hindistan ve Pakistan’ın iki bağımsız devlet olması yönündeki önerisini İngiliz parlamentosuna sunmuştur. 1947 yılında İngiliz sömürgesi yetkilileri tarafından gerçekleştirilen referandumla birlikte yüzde 52 oy oranı ile Peştunlar Müslüman oldukları için Pakistan’a katılmayı seçmişlerdir. Gerçekleştirilen referandum, Peştunlara sadece Hindistan ve Pakistan’a katılma konusunda tercih belirtme hakkı tanınmış, Afganistan’a katılma veya bağımsızlık hakkı tanınamamıştır. Afganistan yetkililerine göre bu referandum sağlıklı değildir, ilave olarak tüm Peştunların katılımı da sağlanamamıştır.

Kendisi de Peştun olan dönemin Başbakanı Şah Mahmut kabile bağları nedeniyle Durand’ın Pakistan’a bırakılmasından rahatsızlık duymaya başlamış ve Peştun milliyetçiliğinde ısrar ederek 1905, 1919, 1921 ve 1930 yıllarında yapılan anlaşmaları görmezden gelerek Pakistan’a karşı bir takım politikalar geliştirmiştir (Gubar, 2012: 137). Ardından Pakistan’ın Peştunların bağımsızlığına dair verdiği sözünü tutmadığını açıklamıştır (Jawadi[web], 15.12.2014).

Amir Abdurahman, Amir Habibullah Han ve Şah Amanullah Han’ın Pakistan’ın Kuzeybatı Bölgesini tanımasına rağmen Afganistan; bu bölgedeki tarihsel, kültürel ve sosyal bağlarını öne sürerek kendi toprakları olduğuna iddia etmektedir (Nuri[web], 16.12.2014). Tüm bu sorunlara karşın, 1947 yılında Kabil, Pakistan’ı resmen tanımış ve iki ülke arasında diplomatik ilişkiler böylece başlamıştır. Afganistan, 1947 Kasım

ayında Mareşal Şah Veli'yi Afganistan'ın Karaçi büyükelçisi olarak atamıştır, aynı şekilde Pakistan kendi büyükelçisini Kabil'e yollamıştır (Andishmand, 2007: 22). Kısacası Afganistan-Pakistan ilişkilerindeki ilk önemli gelişme 1947 Eylül ayında yaşanmıştır.

Ağustos 1947 yılında bağımsız bir devlet olarak Pakistan'ın BM üyeliği oylanırken Afganistan, Pakistan'ın kurulmasına karşı çıkararak ret oy kullanmıştır (Siddiqi[web], 16.11.2014). Aynı toplantıda Afganistan'ın BM temsilcisi Abdul Hüseyin Azizi, konuşmasında, Pakistan'ın Kuzeybatı Eyaletini'nin, Pakistan toprağı olmadığını söyleyerek bölge halkına kendi kaderlerini belirleme hakkının tanınması gerektiğini açıklamış, aynı zamanda Afganistan Peştunları ile Pakistan Peştunlarının ortak dil, kültürel ve etnik bağlara sahip olduğuna değinmiştir. Ancak Afganistan, Müslüman ülkelerin baskısı üzerine, olumsuz tepkilerin ardından 20 Ekim 1947 tarihinde Pakistan'ın BM üyeliğine olumlu oy kullanmıştır (Muhammadi[web], 18.12.2014).

Afganistan'ın, Pakistan'ın BM üyeliğine olumlu oy kullanması Afganistan-Pakistan ilişkilerine olumlu yansyarak iki ülkenin karşılıklı diplomatik ilişkilerinin başlatılması yolunu açmıştır. Görüşmelerde Afganistan'ı temsil etmek üzere Najibullah Khan Tur Vayana 1947 Ekim ayında Pakistan'ın Karaçi kentine gitmiştir. İki ay süren görüşmeler sırasında Afganistan, Pakistan'ın Kuzeybatı eyaletinin Afganistan'a katılması ve Durand Sınır Çizgisi konuları ile ilgili hiçbir şey dile getirmemiştir. Ancak Kuzeybatı eyaletinin kendi kaderini belirleme, ekonomik ve sosyal düzeyinin artırılması, Kuzeybatı bölgesinin isminin, orada varlığını sürdüren toplulukların etnik kimliklerine göre adlandırılması gerektiğini söylemiştir. Afganistan'ın, Pakistan ile olan birinci müzakeresi Durand Hattı meselesinde olumlu bir sonuca erişmemesiyle birlikte, yeni kurulan Pakistan'a karşı ilk siyasi yenilgisini aldığı anlamına gelmektedir (Ömer, 2011:13).

Ancak ilk müzakere ile kurulan olumlu hava çok uzun sürmemiştir. 1948 yılında Pakistan Devleti, Kuzeybatı Bölgesi'ni kendi toprağının ayrılmaz bir parçası olarak ilan ettikten sonra olumlu ilişkilerin yerini gerginlik ve güvensizlik almıştır. Pakistan'ın bu hareketine karşı tepki, çok geçmeden Afganistan Başbakanı Şah Mahmud Han'dan gelmiştir. Bunun yanısıra 21 Mart 1948'de Celalabad ilindeki mitingde Pakistan'ın bu hareketini sert bir şekilde kınayarak Muhammed Ali Cinah'ı verdiği sözü tutmamakla suçladı. Halbuki Muhammed Ali Cinah, Nacibullah Han'a Pakistan'ın başka eyaletleri

gibi Kuzeybatı Bölgesindeki Patanlar'a da özerklik tanıyacıklarına ve onların birlikte yaşayacaklarına dair söz vermişti. Sonuç olarak Pakistan, Afganistan'ın bu sert tepkilerine karşı iki ülke arasındaki geçiş yolunu kapatmıştır (Muhammadi[web], 18.12.2014).

Öte yandan Pakistan'ın Kuzeybatı Bölgesindeki Peştunlar, Peştunistan Meclisi oluşturma isteklerinde bulunarak ayaklanmıştır. Bu olay, Pakistan merkezi yönetimini rahatsız etmiş ve buraya güvenlik güçleri göndermiştir. 1949 yılında Pakistan'a ait iki uçağın bu bölgede bulunan Muğulkay köyünü bombalaması ve 23 kişinin ölümü iddiaları ile iki ülke ilişkileri kriz noktasına gelmiştir (Ömer, 2011:13).

Bu olaydan sonra Afganistan, Pakistan'daki büyükelçisi Serdar Şah Vali Han'ın Karaçi'den Kabil'e dönmesini isteyerek, elçilik ve tüm konsoloslukları kapatmıştır. Aynı yılda Pakistan ordusu Peşavarda Peştun Kabile reislerinin toplandığı yeri bombalamıştır (Muhammadi[web], 19.12.2014). Afganistan'ın Pakistan'a karşı tepkisi çok gecikmemiştir. Mayıs 1959'da Afganistan Parlamentosu'nun yedinci dönemi açılışında Pakistan ile olan bütün sınır anlaşmalarını, ekonomik ve siyasi anlaşmaları askıya almış ve ayrıca Durand Hattı'nı da tanımadıklarını açıklamıştır (Jawadi[web], 22.12.2014).

Bu gelişmelerden sonra Pakistan'ın Başbakanı Liyakat Ali Han Kurucular Meclisi'nde yaptığı konuşmasında, Peştunistan Milli Meclisi'nin oluşumunu, Kabil'in propaganda ve siyasi amaçlı kurdurduğu hareketler olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Afganistan'ın 1950-1951 yılları arasında Afgan uçaklarının defalarca Pakistan hava sahasına girdiği iddiasında bulunmuştur. Pakistan, Afganistan uçakları Pakistan'ın kuzeybatı bölgesindeki yarı özerk kabile bölgelerinde Afganistan bayrağı ile birlikte Pakistan karşıtı afişler dağıttığını ve Afganistan güvenlik güçlerinin, Pakistan sınırını geçtiğini iddia etmiştir. Pakistan, Afgan güvenlik güçlerini, Pakistan'ın kuzeybatı bölgesinde merkezi yönetime karşı ayaklanmaya kışkırtmakla suçlamıştır (Ömer, 2011:13-14). Bu gelişmelerden sonra Pakistan, Afganistan ile sınırını ve ticaret yollarını kapatmakla kalmamış Kabil'deki elçisini de çağırmıştır (Mujtaba, 1971:57). İngilizler 1950'de Pakistan'ın İngiltere'nin güney Asyadaki müttefiki ve Büyük Britanya zamanında imzalanan anlaşmaların mirasçısı ilan etmiştir (Musavi, 2009: 51).

2.5. Dr. Muhammed Yusuf Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri

Cumhurbaşkanı Zahir Şah, Pakistan'ın bağımsızlığını tanıdıktan sonra Durand Hattı ile ilgili sert açıklamalarda bulunmamıştı. Hatta başbakan Serdar Davut'un istifa etmesinin nedeninin başta Peştunistan ve pek çok konuda görüş ayrılığı olduğu söylenmektedir (Oğuz, 2001:72). Davut Han'ın istifa etmesi Afganistan-Pakistan ilişkilerine olumlu yansımıştır. Çünkü Davut Han iki ülke arasında Peştunistan konusundaki görüşlerini sert bir dille ifade ederek tansiyonun artmasına sebep olmuştur.

Afganistan'da Davut'tan sonra yeni hükümet Dr. Muhammed Yusuf başkanlığında kurulmuştur. Başbakan Muhammed Yusuf hükümetin dış politikasında değişiklikler yapmış, komşu ülkelere karşı ılımlı politika ve müzakereye önem vermiştir. Ayrıca Muhammed Yusuf Pakistan'la olan politikasını şöyle açıklamıştır: “Afganistan hükümeti Peştunların politikasını destekleyerek, Peştunistan halkına bağımsızlık ya da kendi kaderlerini belirleme hakkı tanınması gerekmektedir” (Mehrin [web], 23.12.2014).

Bu gelişmeler yaşanırken Eylül 1965'te Keşmir sorunu yüzünden ikinci Pakistan-Hindistan savaşı patlak vermiştir. İki ülke arasında savaş patlak verirken Afganistan hükümeti içerisinde, Peştunistan sorununu öne sürerek bu fırsatı kullanmak isteyenler varsa da Kral Zahir Şah bu kiritik dönemde Pakistan'dan yana politika izleyerek Pakistan'ı memnun etmiştir (Andishmand, 2007: 253). Öte yandan 1966 yılında Afgan Kralı Zahir Şah'ın Pakistan ziyareti, iki ülke ilişkilerine olumlu yansımıştır. Zahir Şah'ın Pakistan ziyareti sırasında sıcak mesajlar vermesi iki ülke ilişkilerini pekiştirmiştir (Mehrin[web], 25.12.2014). Bu ziyarete karşılık Pakistan'ın Cumhurbaşkanı Mareşal Muhammed Eyüb Han, Afgan makamları ile ikili sorunlar üzerine görüşmeler yapıp, çözüm bulmak için Kabil'i ziyaret etmiştir (Sayidi [web], 26.12.2014).

1971 yılında Pakistan'ın bölünmesine sebep olacak Üçüncü Pakistan-Hindistan savaşı patlak vermiştir. Afganistan ise önceki savaşta izlediği politikanın aynısını izlemiş ve Pakistan'ın yanında olduğunu göstermiştir. Ancak Peştunistan'daki İslami Peştun ve Beluc gurupları Pakistan'ın bağımsızlığına ve Bangladeş ülkesinin kurulmasına karşı çıkmıştır (Andishmand, 2007: 255).

Pakistan 1970'li yıllarda çok istikrarsız günler geçirmiştir. Özellikle, 1971 yılında patlak veren savaşın ardından Doğu Pakistan halkı ayaklanarak 23 Mart 1971

tarihinde Bangladeş adı ile yeni bir devlet kurmuşlardır. Afganistan-Pakistan ilişkilerinin bu dönemde iyi olması Pakistan'ı son derece memnun etmiştir. Çünkü Afganistan, bu dönemde Pakistan'ın Kuzeypatı bölgesinin ayrılıkçı hareketlerini desteklememiştir (Armaoğlu, 1993:799). Afganistan'ın Pakistan'a karşı izlediği politika üzerine Mart 1972 yılında Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Kabil'e teşekkür niteliğinde bir ziyarette bulunmuştur (Sayidi[web], 25.12.2014).

2.6. Davut Han Dönemi Afganistan Pakistan İlişkileri

1963 yılında başbakanlık görevinden uzaklaştırılan Muhammed Davut tekrar iktidara dönmek için fırsat kolluyordu. Davut, Kral Zahir şah'ın ülkeyi tek başına yönetmesini bir türlü hazmedemiyor, kendisinin ülkeyi daha iyi yönetebileceğine inanıyordu (Mahrin[web], 04.01.2015). Muhammed Davut, Kral Zahir'le kıyaslandığında daha yetenekli, daha aktif bir yöneticiydi. 17 Temmuz 1973'te Kral Zahir'in İtalya'ya gitmesi ile, Davut beklediği fırsatı yakalarak bir darbe ile hükümeti ele geçirmiştir. Böylece Afganistan tarihinde ilk askeri ihtilal bir kaç saat içinde kansız bir şekilde gerçekeştirilmiştir (Shifayi[web], 25.11.2014). Davut'un iktidara gelmesiyle Afganistan tarihinde ilk kez Cumhuriyet rejimini getirmiştir (Saiq[web], 04.01.2015). Davut Han'ın iktidara gelmesine Afgan komünistleri büyük destek vermiştir. Davut da buna karşılık pek çok solcuyu yüksek mevkilere getirerek ödüllendirmiştir (Oğuz, 2001:87).

Davut, iktidarının ilk yıllarında Başbakanlık döneminde yaptığı gibi Pakistan ve İran'a karşı sert tutumunu sürdürmüştür. 1947 yılında Sovyetler Birliği'nin Asya için öngördüğü "Kolektif Güvenlik Planı'nı onaylayarak İran'a karşı husumetini ortaya koyarken, bir yandan da Pakistan'daki Peştun ve Beluci ayrıkçıları desteklemiştir. 1975 yılında Pakistan devleti Afganistan'ı topraklarında 15.000 kadar Peştun ve Beluci gerillayı eğitmekle suçlamıştır. İslamabad'ın iddiasına göre bu gerillalar Afganistan'ın yardımıyla Pakistan devletine karşı silahl mücadele yürüteceklerdir (Oğuz: 2001: 88).

Davut Han sınırı tanımamıştır ve Paştunistan sorununun halledilmesi için Kabil Hükümeti'nin silah kullanmak dahil her türlü tedbiri almasını istemiştir. SSCB'nin ikinci müdahale gerekçesi olarak ise Moskova'nın Brejnev Dönemi'nde uygulamaya koyduğu stratejik genişleme planı kabul edilir. Bu planın bir parçası, Sovyet İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu'na ulaşması ve Orta Doğu bölgesini kontrol etmesini

içermektedir. Böylece Afganistan'ın işgal edilmesi suretiyle Moskova, Hint Okyanusu'na yaklaşık 400 km kadar yaklaşmış olmaktadır ve Pakistan ile İran arasında paylaşılmış ve istikrarsız bir bölge olan Balucistan, önündeki tek engel olarak kalmıştır. Pakistan Devlet Başkanı General Ziya-ül Hak, Kızıl Örumceğin sonunda Orta Doğu bölgesi ve Alt Kıta'yı işgal etmek üzere Hint Okyanusu'na çıkmak istediğini öne sürerek Batılıları uyarmıştır (Muhtat, 2011: 41).

Cumhurbaşkanı Davut'un Peştun milliyetçiliğini körüklemesi doğaldı. Çünkü Davut'un kendisi Peştun olmakla beraber, büyük babası Pakistan'ın Peştun bölgesinin lideriydi. Davut, Kral Zahir dönemindeki Başbakanlığı sırasında dış politikada Peştunistan sorununu iyice körükleyerek Afganistan-Pakistan arasında tansiyonun yükselmesine neden olmuştur (Oğuz: 2001: 88). İki ülke arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi ve hatta çatışmaya kadar gitmesinin en baştaki nedeni Davut Han'ın izlediği milliyetçilik politikasıydı. İki ülke ilişkilerinin kötüleşmesi ve arabuluculuk amacıyla görüşmelerin bir sonuca varamaması nedeniyle Afganistan hükümeti Peştunistan'ı ve bağımsızlık isteyen Peştunları desteklemek için kabile ismiyle Başkanlık idaresini kurmuştur (Muhib[web], 15.01.2015).

Ayrıca Temmuz ayının dokuzuncu gününü Peştunistan günü olarak ilan edilmiş ve Peştunistan adı ile de bir gazete çıkartılmaya başlanmıştır (Shadan[web], 17.01.2015). Ama tüm bu faaliyetlerle Afganistan'ın amacına ulaşmasına yeterli olmamıştır. Üstelik yaşanan gelişmeler ABD'yi kaygılandırmıştır. Çünkü ABD yönetimi Güney Asyadaki en yakın müttefiki Pakistan'ın gereksiz ihtilaflara bulaşmasını istemiyordu. Pakistan'ın Peştunistan meselesi yüzünden iç savaşa sürüklenmesi ABD'nin bölgedeki müttefikini kaybetmesine yol açacaktı. Bunun için iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi için her zaman arabuluculuk yaparak çaba göstermiştir (Oğuz, 2001: 89).

Afganistan-Pakistan ilişkileri, Davut Han'ın 1963 yılında istifasıyla birlikte normalleşme sürecine girmişti. Her ne kadar Pakistan ve başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun Durand çizgisini Pakistan-Afganistan sınırı olarak lanse etmeye çalışmışsa da Afganistan bu dayatmayı hiçbir zaman kabul etmemiş ve Kuzeybatı bölgesinin Afganistan'ın bir parçası olduğunu iddia etmiştir (Aaras ve Toktaş, 2008: 48). Davut Han'ın ikinci kez iktidara gelmesiyle ABD, Afganistan'ın Sovyetler Birliği ile yakınlaşmasından rahatsız olmuştur. (Musevi, 2009: 93).

Davut Han'ın 1973 yılında ikinci kez iktidara gelmesiyle Pakistan-Afganistan ilişkileri yeni boyut kazanmıştır. Davut Han iktidarının ilk yıllarında dış politikada Peştunistan sorununa öncelik vereceğini açıklamıştır. 1974 yıllarında Afganistan, Pakistan'a karşı "Düşmanımın düşmanı dostumdur" kaidesinden yola çıkarak Bangladeş ve Hindistan'la iyi ilişkiler kurmuştur. Ancak Cumhurbaşkanı Davut, iktidarının son yıllarında Pakistan'a karşı izlediği politikanın ülke ekonomisine çok büyük zarar verdiğini fark etmiş ve Pakistan'a daha yumuşak davranarak dış politikada köklü bir değişiklik yapmıştır (Qajar[web], 17.01.2015).

İki ülke ilişkilerinde önemli bir gelişme 1974 yılının Kasım ayında ABD'nin Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'in Afganistan'ın daveti üzerine Kabil'e gelmesi üzerine yaşanmıştır. Afganistan'ın Pakistanla olan sorunu konusunda ABD'nin yardımını talep etmesi üzerine Kissenger, sınır sorunlarının çözümünü desteklediklerini söylemiştir. (Andishmand, 2007: 88).

Haziran 1976 tarihinde Pakistan'ın Başbakanı Bhutto, Davut Han'ın daveti üzerine Afganistan'ı ziyaret etmiş, görüşmelerde taraflar Peştunistan konusunda süregelen gerginliği ortadan kaldırma hususunda mutabakat sağlamışlardır. Anlaşmanın sağlanmasında Davut'un Afganistan'ın Pakistan üzerinden geçen ticaret yolunu (Hayber Geçidi) açık tutma isteğinin kabul edilmesinde Amerika'nın Kabil'deki büyükelçisinin arabuluculuğu büyük etki yapmıştır. Bu ziyaret Afganistan-Pakistan ilişkilerine olumlu yansiyarak, tekrardan güven ortamının oluşmasına, sorunların barışçıl yollarla çözülmesine yardımcı olmuş ve diplomatik ilişkiler yeniden başlamıştır (Oğuz: 2001: 89).

Davut iktidarının son yıllarında müslüman komşularıyla ilişkilerini düzeltmenin yanısıra Afganistan, Sovyetlere olan bağımlılığını azaltacak yeni politikalar izlemeye başlamıştır. Davut ilk olarak Hindistan, Mısır ve ABD'ye yüksek öğrenim için daha fazla askeri öğrenci göndermeye başlamıştır. Buna paralel olarak da Bağlantısız Ülkeler Topluluğu üyeleri ile ikili ilişkiler geliştirmeye ağırlık vermiştir (Oğuz, 2001: 91). Davut Han, iktidarının son haftalarında verdiği bir demeçte, Afganistan'ın Küba gibi değil, gerçek anlamda tarafsız bir ülke olmasını istediğini söylemiştir. Davut Han'ın bu sözleri Kremlin'in pek hoşuna gitmemiştir. Davut Han, 1978 baharında Pakistan, Hindistan, Mısır, Yugoslavya, Libya ve Türkiye'ye pek çok gezi düzenlemiştir. Bu gezilerle Davut Han, söz konusu ülkelerle ikili ilişkileri geliştirmek ve böylece Afganistan'ın Sovyetler Birliğine olan bağımlılığını mümkün olduğunca azaltmak

istemmiştir. Davut'un izlediği bu politikalar kendi iktidarının sonunu hazırlamıştır. Öyle ki Davut Han'ın bu çabaları Kremlin'i doğal olarak rahatsız etmiştir. Sovyetler Birliği bunu Afganistan'ı Batı blokuna çekmeye yönelik bir Amerikan planı olarak görmüştür. Bu yüzden hiç vakit kaybetmeden Davut Han'ı devirmek için harekete geçmiştir (Muballigh[web], 20.01.2015).

Afganistan komünistleri, Kremlinden gelen talimatla ihtilal gerçekleştirmek için aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakıp birleşmişti. 1965 yılında kurulduktan kısa bir süre sonra Halk ve Perçem olmak üzere iki fraksiyona bölünecek olan komünist Afganistan Halk Partisi, 1977 yılında Davut Han'ı devirmek için Sovyetler Birliği baskısı ile yeniden bir araya gelmişlerdir. Böylece Halk fraksiyonunun lideri Nur Muhammad Tarakki parti lideri ve Perçem fraksiyonu lideri Babrak Karmal ise yardımcı olarak seçilmiştir (Musavi, 2009: 101-102).

Davut Han'ın Sovyetler Birliği'nden uzaklaşması, Karmal ve Taraki gibi kişileri idam etmeye çalışması, Rusların; ordularındaki adamlarına doğrudan harekete geçme emrini vermelerine neden olmuştur. Diğer yandan muhalif gruplar da yönetime karşı büyük bir hareket başlatmıştır. Sonunda 27 Nisan 1978'de solcu subaylar ve KGB ajanları darbe yaparak, Davut Han ve ailesini öldürmüştür. Bunun üzerine tutuklu olan Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal, hükümeti kurmak için bir araya gelmişlerdir. Darbeden birkaç gün sonra Sovyetler, muhtemel isyanlara karşı büyük nakliye uçaklarıyla her türlü silahı Afganistan'a getirmiştir. Böylece Afganistan'da ilk kez Sovyet yanlısı hükümet iktidar başına geçmiştir (Muhtat: 2009: 32-33).

Davut Han, Peştunistan'la ilgili politikasından vazgeçmemek uğruna tüm Afganistan halkını zor duruma bırakmıştır. Bu politikalar dışa bağımlı olan Afganistan için her zaman felaketlere sebep olmuştur. Davut Han zamanında Afganistan'ın Pakistan'a karşı takip ettiği miliyetçilik esaslı politika zaman zaman iki ülke arasında tansiyonu iyice yükseltmiştir.

Bu nedenle Afganistan'ın yeni kukla lideri Babrak Karmal 11 Ocak 1980 günü Pakistan'ı, emperyalizmin maşası olmak yerine tarafsız bir tutum izlemeye ve iki ülke arasındaki Paştunistan meselesinin çözümüne yönelik müzakereleri derhal başlatmaya çağırmıştır. Pakistan Devleti'nin Başkanı Ziya-ül Hak, Kızıl Ordu'nun Pakistan sınırına dayanması ve Babrak Karmal'ın sunduğu Paştunistan havucuna rağmen ABD ve İslam dünyasının beklentisi doğrultusunda ihtiyaç duyduğu ekonomik ve askeri yardımları sağlayabilmek için İslam kartını oynamak ve Afgan Mücahitlerine tam destek sağlama

seçeneğini tercih etmiş ve ABD ile 1981 yılının Eylül ayında bir anlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma ile ABD, Pakistan'a altı yıl içinde 3,2 milyar dolarlık yardım yapacaktı. Bu yardım paketi içinde kırk adet F-16 uçağı da bulunmaktaydı. Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinin hemen arkasından İran-Irak Savaşı'nın çıkması Körfez Petrol'ü bakımından Amerika'yı iyice telaşlandırmıştır. Afganistan işgalinden en fazla endişelenen Pakistan ise, bağımsız değil taraflı olarak kalmıştır (Muhtat, 2011:41-41).

2.7. Nur Muhammed Taraki Dönemi Afganistan Pakistan İlişkileri

13 Mayıs 1978 yılında Afganistan'da kanlı bir darbe sonucunda komünist rejimin iktidara gelmesi ile yeni bir dönem başlamıştır. Yeni hükümetin Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal ise yardımcısı olarak atanmıştır. Bu dönem iç ve dış politika açısından çok çalkantılı ve sorunlu bir dönem olmuştur. Bu on bir yılda Sovyet Birliği yanlısı olan komünist yönetim ilk baştan beri mücahit grupların tepkisiyle karşı karşıya kalmışlardır (Andishmand, 2004: 74).

Hükümetin kurulmasından hemen sonra ülkenin yeni liderleri Afganistan'ın eskiden olduğu gibi tarafsız bir politika uygulayacağını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Taraki, 6 Mayıs'ta yaptığı ilk basın toplantısında, Afganistan'ın tarafsız ve bağımsız bir ülke olduğunun altını çizdikten sonra bütün ülkelere ve özellikle de ABD'ye Afganistan'la dostça ilişkiler geliştirme çağrısında bulunmuştur. Taraki ayrıca, lideri olduğu Afganistan Demokratik Halk Partisinin, Marksist ve komünist çizgisinde bir parti olduğu yönündeki iddiaları da reddederek yalanlamıştır. Afgan liderinin bu açıklamaları, dünya başkentlerinde Kabil lehinde olumlu bir hava oluşturmuştur. Başlangıçta bütün dünya yeni Afgan hükümeti konusunda yanılmıştı. Batı basınındaki olumlu hava ve iyimser görüşlere rağmen, gerçek kısa sürede anlaşılmıştı. Afgan komünistleri gerek sözleri, gerek hareketleriyle SSCB'nin adamı olduklarını belli etmeye başlamışlardı (Andishmand[web], 27.12.2015).

İhtilalden üç hafta sonra Afganistan Dış İşleri Bakanı Hafizullah Amin ilk yurtdışı gezisinde SSCB'yi ziyaret etmiştir. Amin, Moskova'da yaptığı açıklamada Afganistan'ın Sovyetler Birliğiyle sıkı dostluk ve kardeşlik bağlarıyla bağlı olduğunu belirtmiştir. Komünistler, Afganistan Cumhuriyeti yerine Afganistan Demokratik Cumhuriyeti ismini kullanmışlardır. Yeni hükümet, Moskova'daki Komünist Parti'nin programlarını Afganistan'da uygulamaya çalışmıştır. Afganistan Demokratik Halk

Cumhuriyeti'nin programı tam anlamı ile Sovyet Komünist Partisi'nin kopyasıydı. Ayrıca Afganistan Demokratik Halk Partisi tüzüğünde, Partinin Marksist- Leninist ideolojiyi benimsediği ve Afganlar ile Sovyetler arasında dostane ilişkileri geliştirmenin, bütün parti üyelerinin asli görevi olduğunu belirtmekteydi. Hatta Afganistan bayrağını bile değiştirmişlerdi, onun yerine Sovyetler bayrağına benzeyen kıvılcımlı bir bayrak benimsenmiştir (Yusofi, 2013:56). Halkın inançları alışkanlıkları yok sayılırken ateizm propogandası hız kazanmış ve siyasi anlamda da tasfiye hareketleri sürmüştür (<http://www.uhim.org>).

Taraki hükümetini ilk tanıyan ülke Sovyetler Birliği olmuş, ardından diğer Doğu Bloku ülkeleri SSCB'yi izlemiştir. Afganistan'a binlerce SSCB askeri ve sivil danışman gelmiştir. Bu dönemde Sovyetleri Birliği ile Afganistan arasında birçok ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır (Oğuz: 2001: 110).

Afganistan Komünist Halk Partisi, iktidara gelmeden önce Durand Sınır Çizgisi ve Peştunistan konusuna, Afganistan'daki bütün siyasi partiler ve siyasi akımlardan daha çok ilgi göstermiştir. Afganistan-Pakistan sınırını oluşturan Durand Sınır Çizgisini kabul etmediği gibi Pakistan'ın merkezi hükümetine karşı mücadele eden Peştunistan Özgürlük Hareketini de desteklemekteydi Durand konusu ile ilgili ortak bir görüşe sahipse de Perçem Fraksiyonu daha çok sert davranarak Davut Han'ın Pakistan'a karşı izlediği politikayı eleştirmiştir (Andishmand, 2007: 335).

Pakistan'da bir darbe sonucu yönetimi ele geçiren General Ziya Ül Hak iktidarının başlangıcında ikili ilişkilerde yakınlaşma gözlemlenmiştir. Ancak Afganistan hükümeti Durand ve Peştunistan sorununa öncelik verdiğini açıklayınca iki ülke ilişkileri yeniden gergin hale gelmiştir. Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Taraki, Pakistan'la ilişkileri üzerine ilk defa açıklama yaptığında, Peştun ve Belucların milli sorunlarının kendi iradelerine bırakılmasını ve iki ülke arasındaki barışçıl müzakere ve görüşmelerle halledilmesi gerektiğini söylemiştir (Andishmand[web], 22.01.2015). Öte yandan Ağustos 1978'de Afganistan Başbakan Yardımcısı ve Dış İşleri Bakanı olan Hafizullah Amin, Sovyet yetkililerine Pakistan, hatta İran topraklarının bir bölümünü işgal etmenin gerekliliğini savunurken "Afganistan'ın toprakları Umman Körfezi (Basra Körfezi) kıyılarına ve Hint Okyanusuna kadar ulaşmalıdır. Biz kendi gözlerimizle denizi görmek istiyoruz" demiştir (Han, 2011: 66).

Kabil Komünist Hükümeti Afganistan'ın Durand Sınır Çizgisi, Peştunistan ve Beluçistan politikalarını savunurken, 9 Eylül 1978 yılında İran'a yaptığı geziden sonra, Kabil hükümetini resmi şekilde davet etmediği halde Ziya Ül Hak, Kabil'e gelmiştir. Pagman'da Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Taraki ve Parti liderleri ile görüşmüştür. Bu görüşmelerde Ziya Ülhak Afganistan'da olup biten olaylar Afganistan iç meselesi sayılır ve Pakistan bu olaylara karışamaz diye söz vererek Pakistan devletinin Afgan mültecilerine elinden gelen yardımları esirgemeyeceğini söylemiştir. Aynı zamanda Ziya ül Hak Afganistan ve Pakistan arasındaki bütün sorunları özellikle tarihi sorunu iki ülke birbiriyle görüşerek ve adil bir şekilde tartışarak çözmesi mümkündür diye açıklamıştır. Ve bunun yanında Afganistan hükümeti isterse, 80 bin askeri yerleştirmekle Durand Hattını kapatabileceğini söylemiştir (Muhammedi[web], 25.01.2015).

Ancak Cumhurbaşkanı Taraki, Ziya ül Hak'ın sözlerine karşı çıkararak, bu çizgi sömürgecinin çizdiği bir hattır ve Durand'ın iki tarafındaki Peştunları birbirinden ayırmıştır diyerek tepki göstermiştir. Peştunistan ve Beluçistan'daki halka özgür bir şekilde demokratik seçimle kendi kaderlerini kendileri seçme hakkı verilirse, Peştun ve Beluçlerin kaderi ile Peştunistan ismi Pakistan'ın Anayasasında kabul edilirse Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Peştun ve Beluç'ların seçimlerine saygı göstererek bu hattı tanıyacağını açıklamıştır (Andishmand, 2007: 338-339).

Ziya ül Hak görüşmelerden rahatsız olarak Pakistan'a dönmüştür. Pakistan'a göre Sovyetler Birliğinin yanlısı Afganistan hükümeti, Kremlin desteği ile Pakistan'a karşı politikalar izliyordu (Andishmand[web], 25.01.2015). Ayrıca Pakistan'ın doğusunda tarihi düşmanı olan Hindistan'ın tehdidi ile birlikte kuzeybatısında Sovyetler Birliği yanlısı hükümetin güçlenmesi de Pakistan'ı kaygılandırmıştır. Bunun için Pakistan, Afganistan ile ilişkisini düzeltmek istemiştir. Ama Afganistan'ın Durand sınır çizgisi, Peştunistan ve Beluçistan konusunda izlediği politikalar Pakistan'ı gittikçe ümitsizliğe götürmüştür. İki ülke ilişkilerinin kötüye gitmesiyle Pakistan hükümeti, Afganistan devletine karşı elindeki fırsattan yararlanarak kendi çıkarlarını temin etmek amacıyla harekete geçmiştir. 1970'li yıllarda Davut Han tarafından uygulanan tutuklamalar ve baskılar dolayısıyla İslamcı liderler Pakistan'a sığınmışlardı. Pakistan devleti, İslami grup liderleri ile temasa geçerek onları desteklemiştir. Ayrıca partilerini kurabilmeleri için onlara Pakistan toprağında ofislerini açma izni vermiş ve Afganistan devletine karşı

silahlı ayaklanma gerçekleştirmeleri için muhaliflere destek sağlamıştır (Ataie, 2014: 86).

2.8. Hafızullah Emin Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri

Darbe ile iktidara gelen hükümet bir başka darbe ile son bulmuştur. Halk ve Perçem olarak iki fraksiyona bölünmüş olan Komünistler kendi aralarında koltukları paylaşamayınca tekrar bir darbe ile Taraki öldürülerek yerine Hafızullah Emin geçmiştir. Emin ülkede tam anlamı ile kabus ortamı yaratmıştır. Kremlin planına karşı olan ve Taraki'yi kendine bağlı güçler ile ortadan kaldıran Emin, Sovyetler'in sert tepkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Bütün bunlara rağmen Emin, hükümetinin ilk günlerinde Sovyetler Birliğinin desteğini almaya çalışsa da bunu başaramamıştır. Sovyetler Birliği ise hemen Emin'i devirerek yerine Babrak geçirmiştir. Babrak, Kremlin'in intikamından kurtulmak için hemen Pakistan ve Amerika ile temasa geçerek yardımlarını istemiştir. Ancak beklediği destek gelmemişken hükümeti de uzun sürmemiştir (Andishmand, 2004: 81).

Emin'in 103 günlük iktidarında Pakistan ile ilişkisi belirsizlik dönemi olarak nitelendirilmektedir. Emin, iktidarında iç ayaklanmalar ve İslami grupların saldırıları ile karşı karşıya kalmıştır. Emin, iktidarının tehlikede olduğu için dış politikada, özellikle Pakistan ile ilişkisinde bir sonuca varamamıştır (Andishmand, 2007 : 280).

Emin 103 gün süren hükümeti döneminde ilk başlarda Pakistan'la sorunları çözmek için müzakereye olumlu bakarak, ilk resmi açıklamasında Kabil televizyonundan General Ziya ül Hak'ı Afganistan'ı ziyaret etmesi için davet etmiştir (Husain Zade[web], 29.01.2015). Pakistan Dışişleri bakanlığı ise Emin'in bu isteğini ABD'nin İslamabaddaki Büyükelçiliğiyle ortaya koymuştur. ABD elçiliği Emin'in hâkimiyetinden bir yarım ay geçtikten sonra Pakistan'ın bu raporunu Washington'a haber vermiştir. Bu raporda, Hafızullah Emin Afganistan ve Pakistan ikili ilişkiler konusunda görüşmelere istekli olduğu yazılıyordu. Emin bir taraftan hükümetini kurtarmak için Sovyetler Birliğinden asker istemesi ve bir taraftan da Pakistan'la iyi ilişkiler kurma çabası bu ülkede kaygı yaratmıştır. Aslında Afganistan'da Emin hükümeti karşındaki savaş ve halkın direniş hareketleri Pakistan'ın lehineydi. Gittikçe Sovyetlere bağımlı olması ve her gün hükümet karşıtı ayaklanmaların yaşanması tam Pakistan'ı için altın bir fırsat olmuştur (Andishmand, 2007: 351).

2.9 Babrak Karmal Dönemi Afganistan Pakistan İlişkileri

28 Aralık 1979 sabahında Cumhurbaşkanı Hafizullah Amin'in öldürülmesiyle birlikte Afganistan tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Artık Afganistan'ın kontrolü doğrudan doğruya Sovyetlerin eline geçmişti. Sovyet ordusu ile ülkesine geri dönen Babrak Karmal tüm önemli yetkileri elinde toplamıştı. Sovyet lideri Brejnev 28 Aralık günü Karmal'a bir kutlama mesajı göndererek yeni görevinde başarılar dilerken, Sovyet basını da devrik lider Emin'in ABD uşağı olduğu yönündeki açıklamaları yayınlamıştır (Oğuz, 2001: 147).

Babrak Karmal, iktidarının ilk günlerinde hapiste olan bütün siyasi muhaliflerini serbest bırakmış, Taraki'ye ve Emin'in izlediği politikaya karşı siyasi gruplara yumuşak davranmıştır. Karmal komşularıyla iyi ve barışçıl ilişkiler kuracağını açıklamıştır. Karmal, Peştunistan sorunundan hiç söz etmeyerek Pakistan'la dostane ilişkiler kuracağını açıklamıştır (Andishmand, 2009: 240). Karmal'ın iki ülke arasında güveni sağlamak için olumlu açıklamalarına rağmen Pakistan Devleti'nin güveni kazanamamıştır. Sovyet yanlısı bir hükümet kurulması en baştan Afganistan-Pakistan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle Sovyet askerlerinin Hayber Geçidine ve Pakistan'ın kuzeybatı sınırına yerleşmesi Pakistan'da generalleri ve devlet yetkililerini kaygılandırmıştır. Bu tehdit aynı zamanda Pakistan'ın kendi lehine büyük bir fırsat olmuştur. ABD ve Batı dünyası, Pakistan'ın artık komünizme ve SSCB'ye karşı mücadelenin ilk safında bir devlet olarak algılamışlardır. Dolayısıyla Pakistan'ın kapitalist dünya karşısında öneminin artması, ebedi düşmanı Hindistan'a karşı güçlenmesine kapı aralamıştır (Andishmand, 2009: 255-256).

Karmal ikinci defa dış siyasetini açıklarken, Pakistan'ın kuzeybatısında yaşayan Peştun ve Beluç halklarına kaderlerini belirleme imkânı verilmesini istemiştir. Karmal'ın bu açıklamasına Pakistan'ı razı edememiştir. Çünkü Pakistan Karmal'ın SSCB'nin adamı olduğuna inanıyordu. Karmal Hükümeti ve SSCB işgali sırasında iki ülke ilişkilerini etkileyen önemli etkenlerden birini de ABD'nin tavrı oluşturuyordu. Pakistan, Emin Hükümetinde olduğu gibi Karmal döneminde de Afganistan ile ABD'nin onayı olmadan herhangi bir olumlu adım atmak istememiştir. Pakistan'ın devlet adamları iktidarını ve ülke menfaatini Kabil komünist hükümetine ve SSCB'ye karşı mücadele eden grupları desteklemekte bulmuşlardır (Andishmand, 2007: 356).

General Ziya üI Hak Hükümetinin temel tercihleri Pakistan dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Afganistan'daki 1978 Komünist darbesi ve müteakip Sovyet işgaliyle birlikte Ziya-ül Hak'ın hükümeti gerek ideolojik, gerekse faydacı davrandıklarından dolayı Gülbettin Hikmetyar'ın Hizb-i İslâmi grubunu desteklemeyi tercih etmiştir. Hizb-i İslâmi, Pakistan'daki mücahit gruplar arasında en iyi örgütlenmiş gruptu. Hikmetyar, General Ziya'nın Pakistan içinde ittifak halinde olduğu Cemaati İslâmi partisiyle yakın ilişkiye sahipti. Böylece, hem komünizme hem de milliyetçiliğe karşı olan, radikal İslâmcı bir parti olmasından dolayı Peştun milliyetçiliğinin yayılımını da engelleyebileceği düşünülmüştür. Hikmetyar da, Peştunistan meselesinin Pakistan'ın çıkarları yönünde çözülebileceği ve Afganistan'ın Hindistan'la ilişkilerinin askıya alınabileceği konularında sinyaller vermiştir (Çınarlı, 2009: 136).

Bu dönemde Pakistan Cumhurbaşkanı ve başka devlet adamları mücahitleri desteklemek için ABD'den yardım almak istemiştir. Pakistan, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmeden önceki nükleer programı yüzünden ABD, Pakistan'a ambargo uygulamaktaydı. Pakistan devleti ABD'den nükleer ambargosunun kaldırılması yanında farklı alanlarda yardımını bekliyordu. ABD eski müttefiki İran'ı kaybedince, özellikle Afganistan'ın Sovyetleri tarafından işgal edilmesi ile Pakistan'ın önemi ABD için daha da artmıştır. Pakistan'ı bir anlamda cephe ülkesi haline getirmiştir. Çünkü SSCB'nin amacı Hint denizine ulaşmak ve körfez ülkelerdeki petrolü ele geçirmektir. Körfez ülkelerinin petrolü ise ABD'nin elindeydi. Bundan dolayı SSCB'ye karşı mücahitlere yardım yapan Amerika, Afganistan yolu ile Orta Asya'ya ulaşmak istiyordu. ABD'de Reagan yönetiminin iş başına gelmesiyle, Ocak 1981'de Pakistan'a 3,2 milyar dolarlık askeri ve ekonomik yardım yapılmış, Pakistan beklentilerinden fazlası karşılanmıştır (Shadayi[web], 30.01.2015).

Afganlı mücahitleri SSCB'ye karşı destekleyen ABD, askeri yardımları da ağırlıklı olarak Pakistan üzerinden yapmıştır. Ziya üI Hak, Pakistan'daki mücahit hareketinden Pakistan dış politikası için yararlanmayı planlıyordu. Bu plan, Pakistan askeri istihbaratına bağlı bir örgüt olan ISI (Uluslararası İstihbarat Servisi) aracılığı ile yapılmıştır. Pakistan'daki mücahit gruplara askeri eğitimi bu örgüt veriyordu. Peşaver'deki muhacirler kabile esasına göre yetiştiriliyordu. Mültecileri kontrol etmek için kolay olan bu yöntem, Mücahitlerin tam olarak birleşip düzenli bir mücadele vermesine engel olmuştur (MUHTAT, 2011: 35-36).

Sovyetlerin Afganistan'ı işgali Pakistan'ın İslam dünyası içindeki önemini de artırmıştır. Cumhurbaşkanı Ziya ül Hak, İslami Dayanışma adı altında Suudi Arabistan başta olmak üzere petrol zengini Müslüman ülkelerden siyasi ve ekonomik destek almıştır (ATAİ, 2014: 87). Pakistan, bu dönemde Afganistan'a karşı ISI aracılığı ile mücahit grupları destekleyerek Afganistan'daki Sovyet yanlısı hükümeti devirmek, Pakistan yanlısı olan hükümeti kurmak ve Durand sorununa son vermek istemiştir (Andishmand, 2007: 363).

2.10. Cenevre Anlaşması ve Durand Sınır Hattı Sorunu

1979 yılında BM, SSCB'nin Afganistan işgalini kınadı ve ardından Afganistan sorununun çözümü için Diego Corduz başkanlığında Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında bir birim kuruldu. Corduz, 1981 yılında faaliyetlerine Afganistan, Pakistan, İran ve SSCB'yi ziyaret ederek başladı. Corduz'un bölge ziyaretleri 1988 yılına kadar devam etti. Sonunda 15 Nisan 1988'de Pakistan, Afganistan, Sovyetler Birliği ve ABD arasında Cenevre anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Sovyetler Birliği Afganistan'daki ordusunu 15 Mayıs 1988'den itibaren geri çekmeye başlayacak ve 15 Şubat 1989 tarihine kadar çekilme tamamlanacaktı (Oğuz, 2001: 261).

Ancak dört ülke arasında imzalanan bu antlaşmaya Pakistan bağlı kalmamıştır. Afganistan'ın içişlerine müdahil olmaya devam etmiştir. Bu anlaşmanın Afganistan açısından önemi, Demokratik Halk Partisini meşru hale getirmesidir. Pakistan'ın anlaşmaya bağlı kalmaması Durand sorunundaki anlaşmazlıktan kaynaklanmaktadır. Pakistan, altı ay süren Cenevre Görüşmeleri'nin sonunda dolaylı olarak Komünist Hükümet ile görüşmüş ve bu hattı tanıması için ısrar etmelerine rağmen bir sonuç alamamıştı. Pakistan, Durand konusunun çözümünü Cenevre Anlaşması imzalanmadan önce istiyordu. 16 Mart 1988 tarihinde Afganistan Dış İşleri Bakanı Andul Vekil yaptığı açıklamada, Pakistan'ın Cenevre müzakerelerinde Durand konusunu şart koştuğunu ve Pakistan'ın Durand hattını Afganistan-Pakistan arasındaki uluslararası sınır olarak tanınmasını istediğini açıklamıştır.

Pakistan müzakereler sırasında Afganistan ile ilk olarak sınır sorununu çözüme kavuşturmak istiyordu. Ancak Afganistan Dışişleri Bakanı bu durumu fark edince karşı çıkmıştır. Pakistan sınır sorununu gelecekteki Afgan Hükümeti ile çözme hedefine yönelmiş ve bu konudaki ısrarından vazgeçmiştir. Müzakerelere Hindistan'ın da

katılımının gündeme gelmesi Pakistan'ın geri adım atmasında etkili olmuştur. Cenevre Anlaşması iki ülke ilişkilerinde olumlu gelişme sağlamamıştır. Pakistan, istediği hedefe ulaşamadığı için Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesine ve Komünist yönetimin devrilmesine yönelik politika izlemiştir. Pakistan, mücahitlere yardımlarını devam ettirerek ve Afganistan iç işlerine karışınca komünist yönetim birkaç defa resmi açıklamalarla karşılık vermiş ve Pakistan'ın Cenevre Anlaşmasına bağlı kalmasını istemiştir. Pakistan Kabil Hükümeti'nin açıklamalarına önem vermeyerek sadece, Pakistan mücahit grupların mücadelesinden sorumlu değildir diye açıklama ile karşılık vermiştir (Andishmand, 2007: 378-380).

Dış politikada, mücahitlere yardım ederek Afganistan iç meselelerine karışan tek taraf Pakistan değildi tabii, buna karşılık Afganistan da Sovyetler Birliği ile birlikte Pakistan'ı karıştırmak için çok çabalamışlardır. Ancak Afganistan ve Sovyetler Birliği'nin bu çabaları Pakistan'ı karıştırmakta başarılı olamamıştır (Andishmand, 2007: 380).

2.11. Sovyetler Birliği Sonrası Mücahitler Dönemi Afganistan Pakistan İlişkileri

Babrak Karmal, ayaklanmalar ve iç karışıklık, özellikle mücahitlere karşı galip gelemediği için iktidardan ayrılmayı düşünüyordu. Kendisi bir adım atmadan 1987 yılında görevden alınmıştır(Mehrin, [web], 1.02.2015) 4 Mayıs 1987'de SSCB tarafından Dr. Necibullah Afganistan'ın yeni Cumhurbaşkanı görevine getirilmiştir. Dr. Necibullah, Afganistan Demokratik Partisinin Parçam fraksiyonu üyelerinden biriydi ve Afganistan İstihbarat Merkezi (KHAD) başkanıydı. Dr. Nacibullah Sovyet askerleri çıkışıyla, Pakistan ile direkt ilişkiler kurmak için çaba göstermiştir. Ancak Pakistan, Afganistan'ın bu isteklerine karşı çıkmış, Kabil Hükümeti'nin devrilmesi ve Pakistan'ın kontrolünde olan mücahit devletin kurulması için çalışmıştır. Bu arada Pakistan Cumhurbaşkanı General Ziya ül Hak, 1988 yılının Ağustos ayında uçağının düşmesi sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bu olay, Pakistan'ı Kabil Hükümeti karşıtı politikasından vazgeçirmemiştir. Pakistan Cumhurbaşkanlığı'nın Basın Danışmanı Ghulam İshaq Han'ın açıklamasına göre, Pakistan'ın mücahit grupları destekleme politikası, General Ziya'ül Hak'ın şahsi politikası olmadığını üstelik bu politikanın

Pakistan milletinin ulusal çıkarına uygun politika olduğunu ifade etmiştir. Pakistan da, mücahit grupları başarıya ulaşıncaya kadar desteğin süreceğini açıklamıştır.

Askeri darbenin lideri Ziya'ül Hak 1988'deki ölümünün ardından Pakistan'da 1977 yılından bu yana ilk kez serbest seçim yapılmıştır. 19 Kasım 1988 tarihindeki bu seçimleri Benazir Bhutto kazanmış ve 2 Aralık 1988 tarihinde başbakan olarak göreve başlamıştır. Seçimle iktidara gelen Benazir Bhutto Hükümeti zamanında Pakistan'da askeri kanat zayıfladı ve ISI'nın faaliyetleri sınırlandırıldı. Ama Pakistan'ın Afganistan politikasında radikal bir değişiklik olduğunu söylemek mümkün değildir. Bhutto, 1989 Ocak ayında Suudi Arabistan ziyareti dönüşünde İslamabad Havalimanında mücahit grupları destekleyeceğini açıklamıştır (Andishmand, 2007: 386-388).

Pakistan, Sovyetler Birliğinin çekilişiyle Kabil Hükümeti'nin devrileceğini tahmin ediyordu. Ancak Kabil hükümeti devrilmemiş ve Celalabat işgali de başarısız olmuştur (Husain Zada[web], 3.02.2015). Pakistan, Nacibullah hükümetini devirmek için Kabil Hükümeti Savunma Bakanı Şahnavaz Tanay'ın 7 Mart 1990 yılında Nacibullah hükümetine karşı yaptığı darbeye yardım etmiştir. Fakat bu darbe de başarısız olmuştur. Şahnavaz Tanay ve diğer savunma yetkilileri ise birlikte Pakistan'a sığınmışlardır (Ataie, 2014: 139). Dr.Nacibullah, Bot'a ve Navaz Şerife kaç defa müzakere için mesaj gönderse de Pakistan hiç olumlu bakmamıştır. Pakistan, yeni dönemde de Afganistan'a karşı bilinen politikasını sürdürmüştür.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı terk etmesi sonrasında komünist Kabil hükümeti fazla dayanamamıştır. Yönetime karşı kollektif hareket eden mücahit gruplar kısa sürede hedeflerine ulaştılar. Ortak düşmanları mağlup olunca daha dramatik bir dönem başlamıştır. Mücahit gruplar kendi aralarında iktidar ve nüfuz kavgasına girişmişlerdir.

1992 yılında Dr. Nrecibullah'ın iktidarı mücahitlere teslim etmiştir. Mücahitler Peşaver'de bir araya gelerek ılımlı görüşleriyle tanınan Sibgetullah Müceddidi'yi geçici devlet başkanı olarak seçmişlerdir. Geçici Hükümeti; Pakistan, Suudi Arabistan, Malezya, Bahreyn ve Sudan resmen tanımıştır. Mücahitlerin iktidara gelmesiyle Afganistan-Pakistan ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır (Çınarlı, 2009: 181). Geçici hükümeti ilk tanıyan ülke de Pakistan olmuştur. Pakistan Başbakanı Navaz Şerif Sovyetler birliği işgali ve geçici hükümetin kuruluşundan hemen sonra Kabil'i ziyaret etmiştir. Şerif, Kabil'de Cumhurbaşkanı Müceddidi ile görüşmüştür. Bu görüşmelerde Şerif, Afganistan'a 10 milyon dolar yardım ve siyasi destek vereceğini açıklamıştır. Bu

ziyarete karşılık olarak Sibgetullah Müceddidi de Pakistan'a resmi ziyarette bulunmuştur. İki aylık geçici hükümet ile Pakistan arasındaki ilişkiler olumlu geçmiştir (Andishmand, 2007: 404).

Müceddidi'nin görev süresinin dolması üzerine, 15 Haziran'da toplanan mücahit yönetim konseyi, oybirliğiyle Burhaneddin Rabbani'yi devlet başkanlığına seçerken, Hikmetyar'a da başbakanlık teklif edilmiştir. Ancak, Rabbani'nin emrinde çalışmayı kabul etmeyen Hikmetyar, Kâbil'e yönelik saldırılarına devam etmiştir (Oğuz, 2001: 289). Rabbani'nin iktidara gelmesiyle birlikte sihir bozulmuş, etnik grup liderlerinin Rabbani hükümetine karşı çıkmaları giderek topyekun iç savaşa dönüşmüştür. Rabbani görevde bulunduğu dönemde iki kez Pakistan'a gitmiştir.

Tüm hükümetler döneminde iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen Peştunistan sorundan, mücahitler hükümeti döneminde resmi olarak hiç bahsedilmemiştir (<http://www.bbc.co.uk/persian>). Bu dönemde Pakistan'ın Hizbi İslami'yi desteklemesi diğer mücahit gruplarının Pakistan ile ilişkisini olumsuz etkilemiştir. Afganistan-Pakistan ilişkileri, Pakistan'ın Kabil'deki büyükelçiliği mücahitler tarafından saldırıya uğradıktan sonra daha de gergin hale gelmiştir (Sayeidi[web], 04.02.2015). Bu olaydan sonra Hikmetyar, Kabil hükümeti karşısında başarısız olunca Pakistan yardımlarını kesmiş, Afganistan'a karşı takip ettiği politikasını gözden geçirmek zorunda kalmıştır (Çınarlı, 2009: 128-129). İktidar savaşı devam ederken, Pakistan, Temmuz 1994'te Afganistan'ın güneyindeki Kandahar ilinde ortaya çıkan Taliban'ı desteklemeye başlamıştır. Taliban kısa sürede hızla Afganistan'ın birçok yerini işgal etmiştir. 1996' de kabili ele geçirdikten sonra ülkenin adını da Afganistan Emirliği olarak değiştirmiş ve kendi hükümetlerini kurmuşlardır (Skandarof, 2006: 29-30).

2.12. Taliban Hükümeti Dönemi Afganistan-Pakistan İlişkileri

Pakistan, Afganistan'daki iç savaş dönemi boyunca, bu ülke üzerindeki en etkili güç haline gelmiştir. Afgan iç savaşı büyük ölçüde Pakistan'ın politikalarından etkilenmiştir. Pakistan, mücahit gruplar ile anlaşamayınca Hikmetyar'ı desteklemiştir. Hikmetyar da başarısız olunca Afganistan'a karşı politikasını gözden geçiren Pakistan, Taliban'ı kendi çıkarları için en uygun grup olarak görmüştür. Taliban, Pakistan çıkarlarını savunmak için bizzat Pakistan tarafından desteklenen ve güçlenen bir

örgüttür. 24 Mayıs 1997’de Pakistan, Taliban hükümetini Afganistan’ın resmi yönetimi olarak tanıdığını açıklamıştır. Taliban iktidarı yıllarında Afganistan-Pakistan ilişkileri altın dönemini yaşamıştır.

Pakistan’ın Taliban’ı desteklemesinin en önemli sebeplerinde biri, Afganistan’da Pakistan yanlısı bir rejimin işbaşına gelmesi ve bu durumun İslambad’ı her açıdan rahatlatmasıydı. Çünkü 1893 yılında Sovyet-İngiliz anlaşmasıyla çizilen Durand hattının 100 yıllık süresi 1993’te dolacağından kendisine bağlı bir grubun Afganistan’da iktidarı ele geçirmesinin iki devlet arasında yaşanan kanlı sınır çatışmalarını da sona erdireceğini düşünüyordu. Pakistan’ın başka bir stratejisi ise, Afgan Şiilerine ve Fars kökenli Taciklere karşı Peştun kartını oynayarak İran’ın Afganistan’daki etkisini sınırlandırmak olmuştur (Skandarof, 2006: 29-30).

Pakistan için önemli olan bir diğer konu da, petrol ve doğal gaz boru hatlarıydı. Afganistanda barış sağlandığı zaman Türkmenistan’dan Pakistan’ın Karaçi Limanı’na ulaşacak olan doğalgaz ve petrol boru hattını Afganistan güzergahından intikali mümkün olacaktı. O zamanlar Orta Asya’da Pakistan, İran, Türkiye ve Rusya arasında büyük bir yarış sürüyordu. Eğer İslambad, Türkmen doğal gazını ve Kazak petrolünü Afganistan üzerinden Karaçiye taşımayı başarabilseydi yılda 5-6 milyar dolarlık ek bir gelire kavuşacaktı (Oğuz,2001: 308).

Ancak Taliban, Pakistan’dan almış olduğu tüm desteğe rağmen, iktidara geldikten sonra bu ülkeden büyük ölçüde bağımsız hareket etmiştir (Raşid, 2007: 307). Örneğin Pakistan’ın tüm ricalarına rağmen, Afganistan’daki diğer gruplarla uzlaşmaya ve güç paylaşımına yanaşmamış, 1995 yılının Ağustos ayında esir aldığı altı Rus personelini serbest bırakmayı reddetmiş, uyuşturucu kaçakçılarının peşindeyken sınırı geçen Pakistan anti-narkotik gücüne bağlı güvenlik görevlilerini tutuklamıştır. Ayrıca, Pakistan’ın Taliban’ı Afganistan’ın resmi hükümeti olarak tanıması, Afganistan’daki diğer grupların Pakistan’a karşı tavır almasına neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen yine de iki ülke ilişkileri her zamankinden daha iyi geçmiştir (Çınarlı, 2009:137-138).

1.13. Diğer Ülkelerin Afganistan Pakistan İlişkileri Üzerindeki Etkileri

2.13.1. Sovyetler Birliği

Soğuk Savaş döneminde Afganistan-Pakistan ilişkilerini Peştunistan sorununa ilave olarak uluslararası ortamındaki gelişmeler etkilemiştir. Pakistan, kuruluşunun ilk gününden itibaren Batının desteğini sağlamıştır. Aynı perspektiften Afganistan'a baktığımızda başlangıçta Bolşevik Rusya'nın ve Büyük Britanya İmparatorluğunun mücadelesi arasına sıkıştığını görüyoruz. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan gelişmeler, Afganistan'ı tekrar SSCB ve ABD mücadelesinin arasına itmiştir. Afganistan, Pakistan ile iyi ve dostane ilişkilerini geliştirdiği takdirde doğal olarak ABD'ye dolayısıyla Batı'ya yaklaşmıştır. Ancak Pakistan ile ilişkilerinin gerginleştiği dönemlerde SSCB etki alanına girmiştir (Kux , 2000: 60).

Afganistan'ı ilk tanıyan ülke Sovyetler Birliği olmuştur. Aynı şekilde Afganistan da Sovyetleri tanıyan ilk ülkelerdendir. Afganistan ve Sovyetler birliği arasındaki sıcak ilişkiler İngilizleri ürkütmüş ve Afganistan'a bazı vaatlerde bulunarak onu Sovyetlere karşı kullanmak istemiştir. Bu durum, Afganistan'da bir Sovyet-İngiliz mücadelesine yol açmış ve bazı Afgan ileri gelenlerinin İngiliz dostluğunu savunmasına karşılık ülkede İngiliz düşmanlığı ve Sovyet dostluğu galip gelmiştir. Sovyetler, İngilizlere karşı Afganistan'a pek çok vaatlerde bulunmuştur. Hatta Sovyetler ve Afganistan arasında dostluk anlaşması imzalanmıştır (Sarıhan, 2002: 40).

Afganistan, Kral Emanullah Han döneminden sonra Muhammed Davut'un başbakanlığı döneminde SSCB'ye yeniden yakınlaşmaya başlamıştır. Afganistan'ın Sovyetlerin kucağına itilmesinde, ABD'nin büyük rolü olmuştur. Washington, Kabil'in askeri ve ekonomik çağrılarına hep olumsuz yanıt vermiştir. Başbakan Muhammed Davut, 1954 yılında son bir umutla, Dışişleri Bakanı olan kardeşi Muhammed Naim'i ABD'nin yardımını almak için Washington'a göndermiştir. Ancak ABD Dışişleri Bakanından olumsuz yanıt gelmiştir. Başbakan Davut'un Washington'dan umudu kesilince bu sefer 1955'in Ocak ayında, askeri yardım isteğiyle yüzünü Moskova'ya çevirmiştir. Sovyetler, Afganistan'a cömertçe davranmışlardır. Ayrıca Kremlin'in üçüncü dünya ülkelerine yakınlaşma siyasetinin bir nedeni olmuş ve de Pakistan'ın SEATO ve CENTO'ya (Merkezi Antlaşma Örgütü) katılmasına tepki olarak Afganistan ve Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. 1955 yılı Aralık ayında Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Kruşçev ve Başbakan Bulganin, Kabil'i ziyaret

etmişlerdir (Oğuz, 2001: 73). Bu ziyaret sırasında Afganistan'a 100 milyon dolar seviyesinde ekonomik ve askeri yardım konusunda söz vermiştir. Aynı zamanda Afganistan'ın Durand Hattı ile ilgili politikasını desteklemiştir. Bulganin, "Biz Afganistan'ın Durand konusundaki tutumunu savururuz. Sovyetler Birliği, o bölgedeki insanların hayati menfaatlerini göz önüne alarak bu sorunun çözülmesi için orta ve adil bir yol arayışını desteklemektedir" (Andishmand, 2004: s. 89) şeklinde açıklama yapmıştır.

1965 yılı Pakistan dış politikası açısından bir dönüm noktası olmuş ve İslamabad Batı merkezli bir dış politika uygulamaktan vazgeçerek İslam dünyasına yönelmiştir (Çolakoğlu, 2013: 36-37). 1965 savaşı'nda ABD'nin İslamabad'a destek vereceği yerde Hindistan'la birlikte Pakistan'a da silah ambargosu uygulaması, iki ülke ilişkilerinin oldukça kötüleşmesine sebep olmuştur. Bu yüzden 1965 yılı Pakistan dış politikasında yeni bir dönüm noktası olmuş ve İslamabad Batı merkezli politika izlemekten uzaklaşmıştır.

Hindistan ile savaşında kendisine destek veren İslam ülkeleriyle yakınlaşma politikası izleyen Pakistan, CENTO'da işbirliği yaptığı İran ve Türkiye dışında Suudi Arabistan, Ürdün ve Endonezya ile sıkı bir ilişki kurmaya başlamıştır. Pakistan ayrıca kendi ordusunu yeni silahlarla donatabileceği Batı pazarına bir alternatif olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne yönelmiştir. Böylece Moskova-Yeni Delhi ittifakına karşı Pekin-İslamabad işbirliği oluşmaya başlamıştır. 1971'de imzalanan Hint-Sovyet Antlaşması'ndan sonra Çin, Pakistan'a yaptığı yardımları önemli ölçüde artırmıştır (Çolakoğlu, 2007: 65).

Pakistan, Hindistan savaşından sonra kendini Hindistan'a karşı zayıf hissederek başka dostlar ve destek bulmak için İslam dünyasına yönelmiştir. Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Bhutto, 1965 Eylül'ünde yaptığı bir açıklamada, Hindistan'ın saldırısı karşısında CENTO'ya katıldıklarını ifade etmiştir. Pakistan, CENTO örgütüne katıldıktan İran ve Türkiye'den silah yardımı istemiştir. (SANDER, 1990: s. 407) Ayrıca 6 Mayıs 1954 yılında CENTO, Pakistan ve Afganistan arasındaki sorunlu Durand Hattı'nı resmi sınır olarak tanımıştır (Andishmand, 2004: 89).

ABD'den öngördüğü yardımı alamayan Afganistan, askeri öğrencilerini Sovyet Harp okullarına göndermiş bu durum da Afganistan için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Askeri eğitim için Sovyet Harp okullarına gönderilen Afgan öğrenciler, birer

devrimci olarak geri dönüp kültürlerini değiştirmeye ve ülkelerini sosyalist sisteme uygun bir şekilde düzenlemeye başlamışlardır.

Kral Zahir Şah, 1957 yazında Moskova'ya gitmiştir. Müteakip yıllarda Ruslar tarafından Afganistan'a ekonomik ve askeri boyutları olan yardımlar yapılmıştır. 1957 yılında ilk Sovyet teknisyenleri, yardımları ve projeleri hayata geçirmek için danışman sıfatıyla Afganistan'a gelmişler ve Sovyet yardımlarının çok yoğun bir şekilde sürdüğü 1960'lı yıllarda da Kruşçev ikinci kez Kabil'i ziyaret ederek alt yapı çalışmalarına ağırlık vermiştir. Sovyetler özellikle kendi sınırına ve Pakistan'a çıkışın kolay olabileceği karayolları ve hava alanları üzerinde (özellikle günümüzde ABD tarafından kullanılan Bagram ve Şindand hava üstleri) yardımlarını yoğunlaştırmışlardır.

Afganistan'ı Sovyetlerin kucağına iten sebeplerin başında, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığına seçilen General Eisenhower'ın Amerika'nın dış politikasını tehdit eden John Foster Dulles'in Ortadoğu ile Güney Asya'da Sovyetler'in yayılmasını önlemek maksadıyla, Pakistan, İran ve Türkiye'ye büyük askeri yardımlar yapmasına karşılık, Afganistan'ı dışarıda bırakan yaklaşımı gelmektedir. Afganistan'da işbaşına gelen yeni idareciler, her şeye rağmen Amerika ile münasebetlerinin bozulmasını istemiyorlardı. Ne var ki Amerikalıların teşviki ile kurulan Bağdat Paktı ile CENTO'nun üyeleri arasında bulunan Pakistan ile İran'a yapılan ekonomik ve askeri yardımlar, Afganistan'ın gittikçe Amerika'dan soğumasına sebep olmuştur (Muhtat, 2011: 30-31).

1950'li yıllarda SSCB'nin, Pakistan'a karşı Afganistan'ı desteklemesiyle 1950'li yıllarda Afganistan hızla SSCB'ye bağımlı hale gelmiştir. Bu durum başta ABD olmak üzere Mısır, İran ve Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir. Bunun için Afganistan-Pakistan diplomatik ilişkilerinin normalleşmesi için iki ülke arasında arabuluculuk yapmışlardır.

2.13.2. ABD

Afganistan ile ABD arasındaki siyasi ilişkiler Pakistan'ın kurulmasından önceye dayanmaktadır. İki ülke arasında diplomatik ilişkiler Ocak 1942 yılında başlamıştır (Andishmand, 2005: 13). Ancak ABD, Pakistan'ın kurulmasından sonra Afganistan ile ilişkilerinin genişlemesini çok fazla istememiştir, özellikle askeri işbirliği konusunda çekimser bir yaklaşım ortaya koymuştur. ABD, Afganistan'a karşı Pakistanla iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve hatta Durand ve Peştunistan konusunda bile Pakistan

politikasını desteklemiştir. Afganistan ve Pakistan arasında Peştunistan konusu yüzünden siyasi problemler ortaya çıktığında Afganistan ABD'den askeri yardım talebinde bulunmuş ancak olumsuz cevap almıştır. ABD yönetimi, yapılacak yardımların Afganistan'ın Pakistanla ilişkilerini düzeltmesi ve Peştunistan sorununun çözülmesine bağlı olduğunu açıklamıştır.

Afganistan Pakistan arasında Peştunistan sorunu yüzünden patlak veren gerginliği ortadan kaldırmak için 1950 yılında ABD Cumhurbaşkanı'nın özel temsilcisi Philip Janub Kabil'e giderek Afganistan'ın bu konudaki iddialarından vazgeçmesini istemiştir. Görüşmelerden o tarihte bir netice alınamamıştır.. 1951 yılında da Afganistan- Pakistan arasında arabuluculuk yapmak için ABD Dışişleri Bakanı'nın yardımcısı Mack de Kabile gelmiş ancak o görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır (Gubar, 2012: 226).

1953 yılında Afganistan Başbakanı Davut Han, ABD'nin Pakistan'a askeri yardım yapacağı açıklandığında bu durumun ülke güvenliğine büyük tehdit oluşturacağını söylereyerek sert tepki göstermiştir. 1953 yılı Mayıs ayında ise ABD-Pakistan arasında savunma anlaşması imzalanmıştır (Andishmand, 2004: 88). Baştan beri Pakistan Batı yanlısı bir politika takip etmiş ve böylece 1954 yılı Şubat ayından itibaren Amerika'dan askeri yardım almaya başlamıştır (Armaoğlu,1993: 795).

ABD ve Pakistan arasındaki yakınlaşma doğal olarak Afganistan'ı Sovyetler Birliği'ne itmiş ve Pakistanla ilişkilerinin daha da gerginleşmesine yol açmıştır. Afganistan birkaç sene içinde Sovyetler Birliği'ne bağımlı hala gelmiştir. Bu durum ABD'yi rahatsız etmiştir. Başta ABD olmak üzere İslam ülkeleri Afganistan arasındaki durmuş ilişkilerini düzeltmek için devreye girerek Pakistan'a baskı yapmışlardır. 1956'da baskılar sonucunda iki ülke ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Afganistan- Pakistan ilişkilerinin tekrar gelişmesi ve normal ilişkilerin başlaması için dönemin Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza Ağustos 1956 tarihinde Afganistan'ı ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretin ardından dönemin Pakistan Başbakanı Hussain Shaheed Suharwardy, Afganistan'ı ziyaret etmiştir. Aynı şekilde 1958 yılında Afgan Kralı Zahir Şah ve 1959 yılında dönemin Afganistan Başbakanı Davut Han Pakistan'a iadeyi ziyarette bulunmuşlardır (Mubariz[web], 28.12.2014).

Gerçekleşen karşılıklı ziyaretler iki ülke ilişkilerindeki gerginliğin azda olsa ortadan kalkmasına ve iyi ilişkilerin başlanmasına neden olmuştur. Bu ziyaretlerde Başbakan Davut Han ile Pakistan Cumhurbaşkanı, siyasi sorunları aşmaya karar vermişlerdir. Ayrıca iki ülke, ABD'nin üstlendiği \$30 milyon yardımı kabul ederek iki

ülke için ortak transit bölge, Pakistan gümrüklerinde Afgan ticari malları için imtiyaz, iki ülke arasındaki sınır kentleri Chaman ve Landi Kotal bölgeleri arasına karayolu ve tren yolu inşası ve Afganistan'da ticaret merkezi kurulması konularında mutabakat sağlamışlardır (Ömer, 2011:17).

Karşılıklı ziyaretlerden sonra çok geçmeden Ağustos 1961 yılında Pakistan'a ait iki uçak Afganistan sınırını ihlal etmiştir. Afgan hava kuvvetleri ise söz konusu uçakları Kandahar'a inmeye zorlamışlardır. Bir ay sonra bu uçaklar Pakistan'a teslim edilmiştir. Sınır ihlaldan sonra ortaya çıkan Bajaur olayı, iki ülke ilişkilerinin daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Afgan ve Beluc kabilelerinden bir grup Pakistan sınırını ihlal ederek, Bajaur bölgesinde Pakistan'ın merkezi yönetime karşı ayaklanmışlardır. Pakistan devleti Afganistan'ı bu ayaklanmaları desteklemekle suçlamıştır. Ancak Afganistan suçlamaları reddetmiştir (Andishmand, 2004: 243).

ABD, iki ülke ilişkilerine müdahale ederek siyasi ve ticari ilişkilerinin tekrar başlatılması için arabuluculuk yapmıştır. 1962 Eylül ayında iki ülkenin Dışişleri Bakanlarının New York'ta buluşmaları Afganistan-Pakistan ilişkilerini yeniden düzeltmiştir. İki ülke arasında yapılacak olan tren yolunun maliyetini ABD üstlenmiştir (Ömer, 2011:18).

2.13.3. İran

Afganistan-İran ilişkileri çok eskiye dayanmaktadır. İran, Afganistan'la ortak tarih, kültür, din ve değerlere sahip olan iki komşu ülkedir. Birinci Dünya Savaşından sonra Kaçar Hanedanı döneminde 1921'de İran ile Afganistan arasında dostluk anlaşması imzalanmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği, Afganistan-Pakistan ilişkilerinin Durand ve Peştunistan sorunu ile ilgili tarafsız politika izlemekten İran ise iki ülkenin Durand konusu yüzünden gerginleşmesinden dolayı sorunlarının çözülmesi için ciddi adımlar atmaya çalışmıştır (Andishmand, 2007: 288).

İran'ın ilk arabuluculuk girişimi Davut'un başbakanlık döneminde başlamıştır. 1962 yılında İran Kralı Muhammad Riza Şah, Kabil'i ziyaret ederek Afganistan ve Pakistan Dışişleri Bakanlarını ilişkilerin normal hale gelmesi için birbirleriyle görüşmeye ikna etmiştir. Ancak görüş ayrılıkları nedeniyle bu çabadan bir netice çıkmamıştır. 1963 yılında Davut'un istifasından sonra ikinci kez Tahran'da İran'ın arabuluculuğu ile müzakere ve diyalog girişimi başlatılmıştır. Tahran'ın başarılı

arabuluculuğunun ardından Afganistan ve Pakistan diplomatik ilişkilerini canlandırma konusunda mutabakat sağlamışlar ve konsoloslukların açılması kararlaştırılmıştır. (Benkdar[web], 02.01.2015). Afganistan'dan Sayed Qasim Riştiya ve Pakistandan ise Zülfikar Ali arasında devam eden görüşmelerin ardından 27 Mart 1963 yılında Afganistan ve Pakistan diplomatik ilişkilerinin başlamasını öngören anlaşmayı imzalamışlardır. Ayrıca iki ülke sınırı açılarak ticari ilişkilerin başlatılması kararı alınmıştır. 1963 yılında iki ülke, sorunlara uluslararası hukuku göz önünde bulundurarak çözüme kavuşturma konusunda anlaşma sağlamışlar ayrıca ve dostane ilişkiler ve güven ortamı oluşturulması konusunda anlaşmışlardır (Durrani ve Khan, ty: 33. 34).

Nur Muhammed Taraki liderliğindeki komünistlerin Nisan 1978'de Afganistan'da iktidarı bir darbeye ele geçirmesi İran tarafından olumsuz karşılanmıştır. İran'da komünist darbeden endişe eden Şah, kısa bir süre sonra muhaliflerin ittifakı sonucunda devrilmiştir. Babrak Karmal döneminde Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi zaten kötü olan Afganistan –İran ilişkilerini tümüyle bozulmuştur (Armaoğlu, 1993: 650).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAMİD KARZAI DÖNEMİN'DE AFGANİSTAN-PAKİSTAN İLİŞKİLERİ (2001- 2014)

3.1. Taliban'ın Devrilmesi ve Hamid Karzai Hükümeti

11 Eylül 2001 terör saldırıları, ABD ve Dünya için dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Binlerce sivilin ölmesine ve yaralanmasına sebep olan saldırıdan bir gün sonra, ABD tüm devletleri, teröre karşı işbirliğine ve mücadele etmeye davet etmiştir. (Toman ve Akman, ty: 297). 11 Eylül'deki saldırı sonrası ABD'nin terörizme karşı savaş açmasıyla birlikte ABD'ye gerçekleştirilen saldırıların sorumlusu olarak görülen El-Kaide örgütü suçlanmış, Afganistan örgüte lojistik destek sağlayan ülke olarak tanımlanmıştır (Ahmetbeyoğlu, 2002: 299).

ABD ve İngiltere; müdahale kararlarını meşru müdafaa hakkını kapsayan BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde değerlendirmişler ve saldırılara karşı gereken askeri karşılığı verebileceklerini belirtmişlerdir. (Önal, 2010: 45). 11 Eylül saldırıları sonrası askeri ve siyasi hazırlık sürecini 7 Ekim 2001 tarihinde tamamlayan ABD, Afganistan'a saldırmıştır. Bu saldırının amacı, Afganistan'daki kuzey ittifakının da desteğini alarak Taliban rejimine son vermiştir (Önal, 2010: 46). ABD ve müttefiklerinin müdahalesi sonucunda Afganistan'da merkezi bir hükümetin kurulması, yeni bir anayasa yapılması öngörülmüş ve tüm bunlar da Bonn Anlaşması ile kayıt altına alınmıştır (Nikpey, 2005: 13).

3.2. 11 Eylül 2001 Sonrası Pakistan'ın Taliban'a Karşı Tutumu

11 Eylül saldırılarının ardından Pakistan Devlet Başkanı General Pervez Müşerref, kurmaylarıyla bir toplantı yaparak 11 Eylül olaylarının faili El Kaide ilan edildiği takdirde ABD-Pakistan ilişkilerinin bundan etkileneceğini söylemiştir. Pakistan, Taliban

yönetimi ile diplomatik ilişkisi bulunan tek devlet özelliği taşıyordu. Müşerref müdahale halinde Pakistan-Taliban ilişkisinin olumsuz yönde etkileneceğini öngürüyordu (Müşerref, 2006: 311).

11 Eylül olaylarından sonra ABD terörle mücadele kararı aldı. Müşerref'in endişesi doğru çıkmıştı. 13 Eylül 2001 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Müşerref'i arayarak, ABD'nin terörle mücadelesinde Pakistan'ın ya ABD'den yana, ya da karşısında olmak gibi iki seçenikle karşı karşıya olduğunu söylemiştir. Bu gelişmenin ardından Pakistan'ın Taliban politikası değişmiştir. (Müşerref, 2006: 312). Taraflar arasında sürdürülen bir seri müzakerelerin ardından ABD yönetimi Pakistan'daki askeri bölgelerden ve hava sahasından yararlanma hakkı elde etmiştir. Pakistan ayrıca, El- Kaide üyelerinin sınırdan geçmeleri durumunda tutuklanması için yardım sözü vermiştir (<http://www.crisisgroup.org>).

13 Eylül 2001 tarihinde ABD Dışişleri bakanı Colin Powel'un Müşerref'i aramasıyla Pakistan, terörle mücadele konusunda ABD ile işbirliği yapacağına dair söz verdi. Bununla birlikte Pakistan, Taliban ile ikili bir politika başlattı. Müşerref'in Taliban'a karşı yürüttüğü ikili politikasının altında yatan sebep, Pakistan'ın, Taliban'ın tamamen ortadan kaldırılmasını istememesidir Müşerref için ülkesinin milli çıkarı Taliban'ın çıkarından daha önemliydi. Pakistanlı yetkililer Taliban'la görüşmelerinde kendilerini desteklediklerini söylemişlerdir Ama uygulama her zaman Pakistan'ın milli çıkarları doğrultusunda olmuştur.

Pakistan neden Taliban iktidarının devam etmesi konusunda ısrar ediyordu? Bunun temel nedeni İslamabad yönetiminin Afganistan sorununa ancak Taliban'ın çözüm getireceğini düşüncesi idi. Çünkü Taliban, Pakistan'ın milli çıkarına uygun bir rejimdi. Öte yandan Pakistanlı Peştunlar da Taliban'ı destekliyordu. Bu yüzden Pakistan, Taliban'ın ortadan kaldırılmaması için ilk olarak Usame Bin Ladin'in ABD'ye teslim edilmesi konusunda Taliban'ı ikna etmeye çalışmıştır (Ömer,2013: 109-110).

Bunun için İSİ başkanı General Mahmut Ahmet, Molla Ömer'i Usame'nin teslim edilmesi konusunda ikna etmek için Kandahar'ı ziyaret etmiştir. Ancak Molla Ömer talebi reddetmiştir. Bu ziyaret sonrası Mahmut, CIA'nin İslamabat'daki başkanı Bob Grenier'e, kendisi için Taliban'a hıyanet etmek ve onları Amerika'ya teslim etmenin acı vereceğini söylemiştir. Mahmut, on yıldan daha fazla bir süredir ordu ve İSİ'in

Afganistan'da kat ettiği mesafeden vazgeçmek istemiyordu. Müşerref çaresiz olarak Afganistan'da bulunan ve Taliban'a yardım eden Pakistanlı danışmanları geri çağırmıştır (<http://www.crisisgroup.org>).

Usame Bin Ladin'in ABD'ye teslim edilmesi konusunda Taliban'ı ikna edemeyen Pakistan, Taliban rejimi ile ilişkisi bulunan tek devlet olduğu için ılımlı Taliban liderleri ile görüşerek netice almak istemiştir. Ancak bu çabalar da sonuçsuz kalmıştır. Pakistan ordusunda ve İSİ teşkilatında bazı yetkililer, ABD ve uluslararası topluma rağmen Taliban'ın desteklenmesi gerektiği görüşünü savunuyorlardı. Ancak Pakistan, ABD'nin ısrarı sonucunda, milli çıkarları uğruna Taliban rejiminden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Müşerref, ABD'nin güvenini kazanmak amacıyla, Pakistan ordusuna mensup muvazzaf askerler başta olmak üzere istihbarat teşkilatı İSİ mensuplarından bir grup çalışanları istifaya zorlamıştır (Andishmand, 2007: 472).

ABD'nin Afganistan'a saldırıları sırasında Müşerref, ABD'nin güvenini kazanma ve ABD ile birlikte olduğunu ispat etmek için Pakistan ordusunda ve İSİ teşkilatında dikkate değer ölçüde değişiklikler yapmıştır. Müşerref, başta İSİ başkanı olmak üzere Kuvette ve Lahor kentlerinin kolordu komutanlarını görevden almıştır. Bazı Pakistan askeri havaalanları ABD'nin askeri uçaklarının kullanımına açılmıştır. Sonunda Pakistan, 11 Eylül sonrasında Afganistan'a müdahale ederek ABD ve NATO'nun Taliban'ı devirmesinde yardım etti. ABD uçakları, Pakistan'ın askeri havaalanlarını kullanarak Afganistan'a saldırı başlatmışlardır(Ömer, 2011:112). Yeni koşullarda Taliban rejiminin ortadan kalkması kaçınılmazdı. ABD, Taliban'ın karargâhlarını ve askeri kamplarını bombalamaya havadan bombalamıştır (Muhib[web], 13.02.2015). Tüm bu gelişmelerin ardından Pakistan yanlısı Taliban hükümeti devrildikten sonra Afganistan'da kimin iktidara geleceği Pakistan için çok önemliydi.

Afganistan'da hükümet yetkililerinin Peştunlardan oluşması Pakistan için hayati önem taşıyordu. Pakistan'a göre Afganistan'da istikrarın sağlanması ve Pakistan-Afganistan ilişkisinin geleceği adına iktidar, Pakistan yanlısı Peştunların elinde bulunmalıydı. Ayrıca Pakistan, yeni bir hükümet iş başına gelince Peştunistan sorununun ve Durand sınır hattı ihtilafının tekrar gündeme gelmesinden kaygı duyuyordu. Fakat bu sorunların önüne geçebilmek için Pakistan çıkarlarını savunan Peştun hükümetinin iktidara gelmesi gerekmekteydi (<http://afghanpaper.com>).

Mücahit gruplar, Taliban'a karşı yenilgiye uğradıkları dönemde Taciklerden oluşan Kuzey İttifakı adı altında toplanmışlardı. Pakistan'a göre, iktidar Kuzey İttifakına bırakılmamalıydı. Çünkü Kuzey İttifakı iktidara geldiği takdirde Afganistan'da Peştunları hükümetten dışlayacaklardı. Pakistan, Afganistan'da Peştunların iktidarda olmadığı bir hükümeti hiçbir zaman istememiştir. Müşerref, Kuzey İttifak topraklarının genişlememesi, özellikle de Kabil'e girmemeleri için ısrarla ABD'yi uyarıyordu. ABD, Taliban karşıtı mücahit gruplarının Kabil'e girmeyecekleri konusunda Müşerref'e söz vermişti. Ancak mücahitler Kabil'e girmeyi başardılar (Andishmand, 2007: 475).

Pakistanlı yetkililer için Mücahit gruplarının iktidara gelmesi kesinlikle kabul edilemezdi. Pakistan bu durumda hiç olmazsa kendi çıkarlarına karşı bir hükümetin Afganistan'da iktidara gelmemesini önlemek için uğraşacaktı. Pakistan, bir yandan Kuzey İttifakının iktidarını önlemeye çalışırken öte yandan yeni bir hükümet için harekete geçmiştir. Ancak Pakistan'ın bütün çabalarına rağmen Kuzey İttifakı yeni Afganistan hükümetinde etkili oldu. Kuzey İttifakı, ABD'nin Taliban'a karşı açtığı savaşla birlikte harekete geçti ve Kunduz kentinde Pakistan ordusuna mensup yüzlerce kuşatma altına alındı. Pakistanlı askerler Taliban'a yardım amacıyla Kuzey İttifakına karşı savaşıyordu. Müşerref, Pakistanlı askerleri, Kuzey İttifakı tarafından topluca ödürülmemesi için harekete geçti. Müşerref, 22 Ekim 2001 tarihinde İngiltere Başbakanı Tony Blair ve ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel ile yaptığı telefon görüşmesinde Kunduz kentindeki Pakistanlı askerlerin kurtarılması konusunda yardım istedi. Müşerrefin bu isteği üzerine yüzlerce Pakistan askeri ABD'ye ait kargo uçakları ile Kunduz'dan Pakistan'a getirildi (Andismend, 2004: 270).

Pakistan'ın tüm bu çabalarına rağmen Taliban rejimi devrilmiştir. Mücahit gruplarından oluşan Kuzey ittifakı başkent Kabil'i ele geçirdi. Kuzey ittifakı Hindistan'la iyi ilişkilerde bulunduğu için Pakistan'ı rahatsız ediyordu. Pakistan'ın en son istediği şey Kuzey ittifakının Afganistan'da iktidara gelmesiydi. Çünkü Pakistan, bu grubu Peştun karşıtı grup olarak nitelendiriyordu. Aslında Pakistan İslam Emirliği döneminde Hindistan'a karşı yarattığı dengeyi bozmak istemiyordu ve bu dengeyi İslam Emirliği kalıntılarıyla korumayı düşünüyordu. Kuzey İttifakı konusunda ABD'nin yöneticilerinde kesin bir fikir birliği yoktu. Washington, Pakistan'ın uyarılarını dikkate almasına rağmen, ABD'nin askeri kanadı Taliban ile mücadelesinde Kuzey İttifakından

yararlanmıştı. ABD askerleri Kuzey İttifakı ile işbirliği yaparak Taliban'a karşı kolaylıkla başarıyı elde etti (Andishmand, 2007: 393).

11 Eylül'den sonra Pakistan ordusu ve İSİ, bir yandan Taliban ile mücadele görüntüsü verirken öte yandan teması devam ettiriyordu. 2002 yılında yasaklanmış olan radikal dini gruplar başka isimler altında yeniden faaliyete başladılar. Taliban militanları, 17 Mart 2002 yılında İslamabad'daki bir kilisenin ibadet edenlerine ve Hıristiyanların himayesi altında olan Mori'deki bir okulun öğrencilerine ve Takzila'da Hıristiyanların hastanesindeki hastalara saldırıda bulundular (Mşerref, 2006: 358-359). Bunun ardından Fransız deniz mühendisleri ve Karaçi'deki Amerika Konsolosluğu da saldırıya uğradı. 24 Ocak 2002 tarihinde ise Amerikan gazeteci Danil Pearl kaçırılıp öldürüldü. Onun serbest bırakılması için Guantanamo'daki Pakistanlıların özgürlüğü ve Pakistan'a gönderilmesi, Amerika'nın Pakistan'daki varlığına son verilmesi, parası Pakistan tarafından ödenmiş olan F-16 uçakların Pakistan'a teslim edilmesi ve Molla Abdulsalam Zayif'ın (Taliban'ın rejiminin Pakistan'daki Büyükelçisi) serbest bırakılması şart koşulmuştu. (Rashid, 2006:159-160). Bütün bu gelişmelere rağmen Pakistan, ABD'den 600 milyon dolar acil yardım desteği aldı ve borçları da ertelendi (Rashid, 2006: 162).

Ayrıca Amerikalılar bu süreçte Afganistan'da Taliban'ı yok etmek için demokrasi ve sivil kuruluşları güçlendirmeye çalıştılar, Afganistan ordusu ve polislerinin güçlendirilmesi ve donanımı için çaba gösterdiler. Afganistan'ın gelişimi ve altyapının yeniden kurulması için yardım kampanyaları başlatıldı. Bu çabalar sonucu 2006 yılına kadar olan dönemde Afganistan ordusu güçlendirilmiştir. Bu dönemde de Pakistan'ın Taliban güçleri ile gizli açık ilişkileri devam etmiştir. (Riedel, 2011: 741). İşbirliğinin boyutları daha sonra istihbarat raporlarına yansımıştır. NATO ve ABD kaynaklarına göre ISI, Pakistan sınırları içerisinde Taliban'ı eğitmesi için kamplar kurmuş ve Arap ülkelerinden para ve silah yardımları sağlamıştır. Kuetta ve Karaçi pazarlarını, motor, motosiklet ve uydu telefonları satın alabilmeleri onlara bırakılmıştır. 2005 yılının sonunda NATO güçlerinin iki ülke arasındaki sınıra yerleştikten sonra, Taliban'ın ISI yardımıyla Kuetta'dan çıkıp Afganistan'a ulaştıkları gözlemlenmiştir. (Rashid, 2006: 225).

Pakistan, Amerika'yı ikna edebilmek için ara sıra bölgede Pakistan siyasetlerine menfaati olmayan kişileri tutuklayıp Amerika'ya teslim etti. Tutuklananların çoğu

Pakistanlı olmayan militanlardan oluşmaktaydı. Mart 2002’de El-Kaidenin üçüncü adamı Abu Zubeyde, 1 Mart 2003’te 11 Eylül saldırısını tasarlayanlardan biri olan Halit şeyh Muhammed ve 2006 yılına kadar Pakistan genelinde 670 El-Kaide ve militanlar tutuklanmıştır (Riedel, 2011:742).

Ama öte yandan Pakistan, Afganistanlı Taliban ve El-Kaide terör örgütü ile ilişkili kişilerle gizli ilişkilerini devam ettirmiş ve zaman zaman da onları kendi çıkarları için kullanmıştır. Öyle ki, CIA bile ISI’nın faaliyetlerinden şikayet etmeye başladı. New York Times’ın 30 Haziran 2008 tarihli raporuna göre CIA, Pakistanlı yetkililere Pakistan askeri istihbaratının Afganistan’daki bazı militan gruplarla ilişkili olduğunu gösteren belgeler ve kanıtları sunmuştur. Bu rapor özel olarak Siraciddin Hakkani liderliğindeki militanların ISI ile olan ilişkilerine işaret etmiştir. Rapor, Pakistan’ın aşiret bölgelerinde Hakkani şebekesi ve El-Kaide liderleri arasında yakın ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Hujatzade, 2011: 148-149).

Müşerref’in Taliban, Kuetta Şurası ve El Kaide militanlarını desteklemesi, rejim muhaliflerinin Müşerref tarafından kabul edilmemesi, Amerikalıların Pakistan’da demokratik bir rejimin oluşturulması ve Benazir Butto ile Navazşerif’i Pakistan’a geri dönmeleri için izin verilmesi Müşerref üzerinde baskı kurulmasına neden olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Pakistan Halk Partisi lideri Benazir Butto ülkeye geri dönmüş fakat siyasi bir suikast sonucu 27 Aralık 2007 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Butto’nun ölümünün ardından eşi Asif Ali Zardari, 6 Eylül 2008 yılında Eyalet Meclisi, Milli Meclis ve Senato oylarıyla Pakistan Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Asif Ali Zardari yönetimi ele aldıktan sonra, Pakistan ordusu kabilelerin etkisi altında olan bölgelere saldırı düzenlemiştir. Bu faaliyetlerin amacı ülkenin kuzey ve kuzuybatı bölgelerinde radikal grupların varlığına son vermektir. Söz konusu operasyonda Pakistan ordusu, Amerika insansız uçakları tarafından da destekleniyordu. Ancak bu operasyon da beklenen sonucu vermemiştir. Taliban’a yeni kılımlar, Pakistan ordusunun modern silahlara sahip olmaması ve Taliban’ın iletişim üstünlüğü netice alınmasını engellemiştir. (Barnes, [web], 15.02.2015).

Müşerref yönetiminden sonra 2008 yılında Pakistan ile Amerika ilişkileri normal hale geldi ve ABD hükümeti, militan grupları bastırmak için Pakistan ordusunu eğitmek için üç milyar dolar değerinde 5 yıllık bir proje hazırlamıştır.. Birçok Amerikan siyasi

ve askeri yetkililerine göre, Amerika mali yardımlarının çoğu, Taliban, EL -Kaide ve diğer radikal grupların yok edilmesi yerine, Pakistan'ın Hindistan'a karşı silah sistemlerinin güçlendirilmesi ve geliştirmesinde kullanılmıştır (Hujatzade, 2011: 159-160).

2009 yılında ABD Savunma Bakanı Robert M. Gates bir konferansta, Pakistan istihbaratını, Afganistan'da Hizb-i İslamiyi (Hikmetyar), Hakkani şebekesi ve Molla Nezir grubunu desteklemekle suçladı. Ayrıca 2009 yılında Afganistan'da Amerika ve NATO eski komutanı Mack Crystal tarafından Washington'a verilen raporda da, Pakistan istihbaratının Afganistan ve Pakistan arasındaki aşiret bölgeleri üzerinde etkili olduğu Hakkani şebekesi ve diğer militanlara mali yardım sağlandığı öne sürülmüştür (Hujatzade, 2011: 149).

Beyaz Saray'ın Ekim 2010 raporuna göre ISI, Taliban'a NATO kuvvetlerine teslim olmamalarına dair teşviklerde bulunuyor ve ISI emirlerini yerine getirmeyen Taliban grupları tutuklanmıyordu. Ayrıca Pakistan istihbarat ajansı, Taliban'dan Afganlar arasında korku yaratmak için, polis ve askerden başlayıp mühendis, memur ve öğretmene kadar bulduğu herkesin öldürülmesini istemiştir (Hujatzade, 2011: 150).

Taliban liderleri, Kabil hükümetine teslim olmak ya da onlarla müzakerede bulunmak istediğinde, Pakistan istihbaratı tarafından ya öldürülmüştür ya da hapse atılmışlardır. 3 Nisan 2012 tarihinde Taliban'ın askeri konseyi yardımcısı Molla İsmail 25 arkadaşıyla tutuklanmıştır. Taliban'ın Lagman valisi, Taliban istihbaratı başkanı Ahmetullah'ın kardeşi ve diğer bazı önemli kişiler de tutuklananlar arasındaydı. Molla İsmail, Taliban için Pakistan, Suudi Arabistan, Dubai ve diğer Arap ülkelerinden mali yardımlar toplamıştı ve bu konuda çok derin iletişim ve ilişkilere sahip olan Molla İsmail, Taliban'ın aktif bir üyesiydi (<http://www.pajhwok.com>).

Hindistan ve Pakistan kendi stratejik hedefleri için çatışmalarını Keşmir'den Afganistan'a getirmişlerdir ve en çok rekabetlerini bu ülkede yapıyorlardı. Hindistan Kabil'i desteklemekle bölgede Afganistan'ın ekonomik ve siyasi önemini geliştirmek istiyordu. Afganistan'ın güçlenmesiyle birlikte Hindistan bölgedeki çıkarlarını daha iyi bir şekilde elde edebilecektir. Güçlü ve istikrarlı bir Afganistan bölgedeki terörizmin sınırlandırılması ve Hindistan ekonomik pazarlama koridorunun Orta Asya ülkelerine Afganistan yoluyla açılması anlamına gelmektedir. Pakistan Hindistan'a karşı,

Afganistan'da farklı amaçları takip etmektedir. Pakistan zayıf, güçsüz ve İslam'a da bağımlı olan bir Afganistan'ı istemektedir. Güçsüz bir Afganistan, basitçe Pakistan'ın stratejik derinliğine dönüşebilir. Pakistan inancına göre, Hindistan askeri bir tehdit olarak görüldüğü sürece, Pakistan stratejik derinliği Afganistan'da önemini koruyacaktı. Bu ise değeri ne olursa olsun Pakistan'ın dikkatini çekecekti ve Pakistan'ın Afganistan içişlerine karışma zeminini geliştirecekti. Zira Pakistan'ın bölgedeki milli çıkarları ve milli güvenliği Afganistan'ın durumuna bağlıydı (Setiz, <http://8am.af/>,15.02.2015).

Hindistan 210 km uzunluğundaki Dilaram-Zaranj caddesinin inşaatına başladı. Bu cadde, Afganistan'ı Bandari Abbas yoluyla Hint denizine bağlıyordu ve böylece Karaçi limanı Afganistan için önemini kaybedecekti. Çünkü bu yol Afganistan'ı 600 km denize yaklaştırıyordu. Taliban, Afganistan'da Pakistan çıkarlarının koruyucuları olarak caddenin iki yıl boyunca süren çalışmalarını bütün gücüyle engellemeye çalıştı. Onlar birçok kez Hindistanlı mühendislere intihar saldırısı düzenledi. Hintliler, kendilerini korumak amacıyla 300 kişiden oluşan bir askeri grupla bu projeye girdiler ve böylece Taliban, Pakistan müttefiki olarak Afganistan'da Hindistan ile çatışmaya girdi. Pakistan temsilcilerinin Bölgesel Yüksek Barış Meclisi'ne katılmak için Afganistan'a geldiklerinde Afganistan'da Hindistan konsolosluklarının sayısının arttığını ve Afganistan-Pakistan ilişkilerinin dengesini bozduğunu dile getirip şikâyetle bulundular. Afganistan'da Pakistan ile Hindistan çatışmaları, ISI, Taliban ve Keşmirli militanlar yardımıyla 7 Ocak 2008 yılında Hindistan Kabil büyükelçiliğine saldırıda bulunduğu zaman Pakistan müdahalelerinin dönüm noktası olmuştur (Monir, [web],15.02.2015).

Afganistan-Pakistan ilişkilerinde son zamanlardaki uzlaşma mesajları dikkat çekmektedir. Örneğin, Pakistan Genelkurmay Başkanı Eşfak Kayani, 2012 yılında yaptığı açıklamada, Afganistan'da barışın en önemli öncelikleri olduğunu belirtti. Diğer taraftan Pakistan, Afganistan'da üslenen Taliban militanlarına yönelik olarak, saldırılar düzenlemektedir. Afganistan tarafından, Taliban'a yapılan bu saldırıların bazen amacını aşığı sık sık belirtilmektedir. Örnek vermek gerekirse; Afganistan Dışişleri Bakanı Zalmai Rasul, 2012'de BM Güvenlik Konseyi'nde, Pakistan'ın sınır aşan saldırıları nedeniyle onlarca Afgan sivilin öldüğünü belirtmiştir (Sınır aşan çatışmalar nedeniyle, BM'nin verilerine göre, 4 bin kadar kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır (<http://www.bbc.co.uk/persian>, 15.02.2015).

Bu örnekler de göstermektedir ki, iki ülke ilişkilerinde, her ne kadar barışın önemi vurgulansa da, iki ülke arasındaki dengeler her zaman hassas durumdadır. İki ülke ilişkilerinde yaşanan gerginlikten sonra üçüncü bir ülke girişimiyle bir araya gelmişlerdir. Bu bağlamda, iki ülke arasında güveni sağlamak amacıyla Türkiye'nin liderliğinde Üçlü Zirveler ve İstanbul Süreci gerçekleşmiştir.

3.3.Bonn Konferansı

Bonn Konferansı, Taliban rejiminin yıkılmasından hemen sonra 5 Aralık 2001 tarihinde Almanya'nın Bonn Şehrinde Afganistan'ın siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, idari ve hukuki işleri yeniden yapılandırılması için toplanmıştır. Müdahaleden sonra Afganistan'ın nasıl ve kimin tarafından yönetileceği, bu yönetime kimlerin katılabileceği ile yönetimde kimlerin karar verebileceği konferansta ele alınmış ve taraflar arasında mutabakat sağlanması hedeflenmiştir. (Alemkhal,2012: 239). Afganistan aşiretlerini temsil eden delegeler, Bonn toplantısında, dokuz gün süren görüşmelerin ardından Afgan Milli Meclisi Loya Jirga toplanıncaya kadar Başbakan ve Bakanlar Kurulunu içeren altı aylık geçici bir yönetim kurulmasını onayladı.

Bonn Konferansı'nda Afganistan'ı temsil eden 4 farklı grup bulunuyordu. Bu gruplardan Kuzey İttifakı Heyeti Afganistan'ın farklı etnik yapılarını temsil eden bir gruptur. Bunlar esas olarak Taliban karşıtlığı hususunda ittifak yapan cephedir. Bonn Konferansında Kuzey İttifakını, Başkan Yunus Kanuni temsil etmiştir. İkinci grup Roma heyeti adını almaktadır. Roma heyetinde 1973 yılında istifaya zorlanan son Kralı Zahir Şah temsil edilmiştir. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra en etkin grubu bu heyet oluşturmaktadır. Roma Heyetini eski bakanlardan Abdüssettar Siret temsil etmiştir. Üçüncü grup Peşaver heyetidir. Bu heyet, Pakistan yanlısı bir gruptur. Aslında Bonn konferansında olumsuz bir hava oluşturmak amacıyla bu heyet katılmıştır. Peştun mücahit gruplarını Peşaver Heyetinden Seyyid Ahmet Geylani temsil etmektedir. Dördüncü grup ise Kıbrıs Heyeti adını almaktadır. İran'ın etkisi altında bulunan bu grup 11 Eylül olaylarından sonra Afganistan'daki gelişmelere müdahil olmak üzere Kıbrıs'ta toplanmıştı. Kıbrıs Heyeti'ni Humayun Cerir temsil etmekteydi. Bonn Konferansındaki anlaşma, Kuzey İttifakı Heyeti, Roma Heyeti, Peşaver Heyeti ve

Kıbrıs Heyeti tarafından imzalandı. Konferansa Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, BM Afganistan Özel Temsilcisi Laktar İbrahimi ile yardımcısı Fransc Vendrell katıldı (<http://www.payamewatan.com>,16.02.2015).

Bundan sonraki süreçte Afganistan yönetiminin temeli Bonn Anlaşması'nda atılmıştır. Afganistan'a barışı ve demokrasiyi getirmeyi amaçlayan Bonn Anlaşması'nda; Afganistan'daki tüm etnik grupların eşitliği, yönetime tüm etnik gruplardan katılımının sağlanabilmesi, kurulacak olan geçici hükümette herkesin payının olması, savaşların bitmesi, milli barışın ve sosyal adaletin sağlanması, silahların toplanması, insan haklarına saygı, demokrasinin gerçekleşmesi, farklı siyasi grupların ülkede özgürce yer alması ve İslam ilkelerine saygı duyulması gibi konularda kararlar yer almaktadır. Afganistan bugün, Bonn'da alınan kararlarla yönetilmektedir (Polat, 2006: 126).

Bu kapsamda 10 Haziran 2002 tarihinde Büyük Milli Meclis oluşturulmuş ve eski Kral Zahir Şah tarafından ilk oturum açılmıştır. Büyük Milli Meclis, oy çokluğu ile geçici Cumhurbaşkanı olarak Hamid Karzai'yi seçmiş, (Oğuz, 2001: 76) söz konusu konferans 8 gün sürmüştür. Bu konferansa Türkiye'nin de dahil olduğu 19 gözlemci ülke katılmıştır (Polat, 2006:126).

Bu konferansta alınan önemli kararlar şunlardır:

- Geçici yönetimin kurulması,
- Afganistan'daki savaşın durdurulması, ulusal uzlaşma, kalıcı barış ve istikrarın sağlanması; bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünün güçlendirilmesi,
- Afgan halkının geleceklerini belirlemeleri için İslam ve demokrasi ilkelerine göre meşru bir seçimin yapılması,
- Ulusal güvenlik gücünün oluşturulması,
- Bütün siyasi partilerin ve etnik grupların katılımıyla meşru bir devletin oluşturulması,
- Sosyal adaletin oluşturulması,
- Afganistan'da insan haklarına saygı gösterilmesi (Nikpey, 2005: 21).

ABD ve BM'nin denetiminde gerçekleşen, konferans'ta Hamid Karzai'yi, Afgan geçici yönetimin başkanlığına atandı. Taliban rejiminin devrilmesinden sonra yeni dönem ve düzenin ilk adımları atıldı (<http://www.maihan.org>, 20.02.2015).

Uluslararası toplum Bonn Konferansıyla, Afganistan konusunda ciddi adım atmış oldu. Bu durum belki de Afganistan adına en önemli gelişme oldu. Çünkü 25 yıl savaş ve istikrarsızlığın ardından uluslararası toplum Afganistan'da barış ve istikrar sağlanması adına bir araya geliyordu. Konferans, Afganistan Pakistan ilişkileri konusunda da hayati önem taşımaktadır. Zira 25 yıl sonra Afganistan sorunu ilk kez Pakistan etkisi dışında nispeten adil bir şekilde çözüm yoluna girmiştir. ABD ve Batı, 25 yıl boyunca Afganistan olaylarına Pakistan'ın bakış açısıyla bakmışlardı. Bonn Konferansında, ABD ve Batı ilk defa Afganistan sorunu ile doğrudan ilgilendiler (Andishmand, 2007: 306). Bonn konferansının ardından uluslararası toplum, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması ve istikrara kavuşması adına Ocak 2002 tarihinde Tokyo'da, Mart 2003 tarihinde Berlin'de, Şubat 2006 tarihinde Londra'da, Temmuz 2007'de Roma'da ve Haziran 2008'de Paris'te bir araya gelerek Afganistan konusunda taahhütlerde bulunmuştur (İlmi, 2010: 113).

3.4. Hamid Karzai Döneminde Afganistan Pakistan İlişkileri

Gerçek anlamda, karanlık dönem olarak nitelendirilen Afganistan iç savaşı ve Taliban dönemi yaklaşık 30 sene sürdü (Alemkhil, 2012: 239). Taliban rejimi son bulduktan sonra Afganistan geleceği için Bonn Konferansı çok önemli bir dönüm noktası olmuştur.. Konferansta, Taliban sonrası Afganistan'da istikrarı sağlayabilecek asgari koşullar ele alınmıştır. Yeni ödnemde yönetici olarak önce Afganistan'ın eski kralı Zahir Şah ismi gündeme gelmiş ise de sonar bundan vazgeçilmiştir. 1992'de Prof. Dr. Sıbgatullah Müceddidi hükümetinde Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak görev yapmış olan Hamid Karzai ismi sürpriz bir şekilde öne çıktı ve altı aylık geçici hükümetin başına getirilmesine kararlaştırıldı. Kral Zahir Şah'a yakınlığı ile bilinen ve Peştun olan Karzai, ABD'nin kendisine fazlasıyla güvendiği bir kişilikti (Andismend, 2004:153).

Karzai'yi, ABD yönetiminin yanı sıra Kuzey İttifakı da önemli derecede desteklemekteydi. Bunun nedeni ise Sovyet işgali sırasında Karzai'nin aktif mücadeleye katılmış olmasıydı. 1992 yılına kadar Peşawer'de sürgün hayatı yaşayan Karzai, Necibullah hükümeti devrildikten sonra ülkeye dönmüş ve Dışişleri Bakan Yardımcısı

olmuştur. 1996 yılında Taliban iktidara geldiğinde Taliban'la işbirliği yapmayı denediyse de babasının Taliban tarafından öldürülmesiyle Taliban'a karşı mücadeleye başladı (<http://www.payamewatan.com>, 21.02.2015). 2003 yılında devlet başkanlarını seçmek için Afganistan halkı, tarihinde ilk kez sandık başına gitti. Bu seçimde 10,5 milyon seçmen oy kullandı. Hamid Karzai oy çokluğuyla cumhurbaşkanı seçildi (<http://www.goftaman.com/daten/fa/articles/part17/aman-mahasher-26-02-09.pdf> , 21.02.2015).

11 Eylül olayları ve ABD'nin Afganistan müdahalesi sonucunda Pakistan'ın desteklediği Taliban rejimine son verilmesi, Afganistan-Pakistan ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül olaylarından önce yani Afganistan'da Taliban hareketinin iktidarı döneminde iki ülke ilişkileri altın çağını yaşıyordu. Bu dönemde Pakistan, Afganistan'da siyasi nüfuzunu artırmıştı. Ayrıca Pakistan topraklarında yaşayan Peştunlarının merkezi hükümetten ayrılma isteklerinin önüne geçerek rahatlamıştı (Nikpey, 2005: 13). Taliban Hükümetinden sonra Hamid Karzai 13 yıllık cumhurbaşkanlığı döneminde Pakistan'a karşı farklı politikalar izlemiştir. İlk yıllarda Pakistan'a meydan okumuş, ardından Pakistan'ın kardeş ve iyi bir komşu olduğunu ifade ederek dostluk vurgusu yapmıştır. İktidarın son yıllarında ise birçok defa Pakistan'ın Afganistan'daki istikrarsızlığı yönlendirdiğini ifade etmiştir (Şifayii, Eylül 2014).

Pakistan, Bonn Konferansında Kuzey ittifakı'nın çoğunlukla olmasından rahatsızlık duymuş ise de yeni Afganistan hükümetini tanımak zorunda kaldı. General Perviz Müşerref, Hamid Karzai'n iktidare gelmesinden sonra ilk defa 3 Nisan 2002 tarihinde bir heyetle birlikte Kabil'i ziyaret etti. Müşerref'in uçağı belirlenen zamandan 40 dakika geç geldiği için Karzai, Müşerref'i yaklaşık 40 dakika havaalanında bekleyerek karşıladı. Ayrıca Müşerref, Afganistan Cumhurbaşkanlığı sarayının Kuzey ittifakı kontrolünde olması nedeniyle güvenlik sorunu yaşamamak için özel koruma ekibi getirmiştir. (Mahmudi, <http://zahramahmoodi85.blogfa.com/post-12.aspx>, 22.02.2015).

İkili müzakerelerin ardından Müşerref, Afganistan ile iyi ve dostane ilişkilerinin devam edeceğini açıkladı. Pakistan, Afganistan'a büyükelçiliğinin ve konsolosluklarının başkent ve diğer vilayetlerde tekrar açılacağı sözünü verdi. Karzai, Pakistan'ın kardeş ve iyi bir komşu olduğunu söyledi. 11 Eylül olaylarının ardından Afganistan'da esir alınan Pakistan vatandaşlarının serbest bırakılacağını açıkladı. Müşerref, 2001-2006

yılları arasında Afganistan'ı dört kez ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin temel amacı Afganistan-Pakistan ilişkilerinin Pakistan'ın milli çıkarlarına uygun bir şekilde yönlendirilmesi olmuştur. 2001 yılında iki ülke ilişkisine yeni bir faktör eklenmişti. Bu faktör, 1990'lı yıllardan itibaren Taliban'ın devrilme sürecine kadar Afganistan'ın hapishanelerinde bulunan 650 Pakistanlı esirin serbest bırakılmasıydı. Karzai, iktidarının ilk yıllarında Afganistan-Pakistan ilişkilerinin düzelmesini istiyordu. İki ülke ilişkilerinin düzelmesi için El Kaide ile ilişkisi olmayan esirler Pakistan'a teslim edildi (Andishmand, 2007: 487).

Afganistan'ın bütün çabalarına rağmen iki ülke ilişkileri karşılıklı olumsuz basın açıklamaları ile gerginleşti. İki ülke ilişkilerinin gerginleşmesinin temelinde yatan sorun ise Taliban ve El Kaidenin yaptığı intihar saldırıları oluşturmuyordu. Bu gerginlik sınır bölgesindeki muhafızları silahlı çatışmaya kadar götürdü.

Hamid Karzai, Kabil'de uluslararası medya merkezinin açılış programında Pakistan'a karşı ilk resmi tepkisini bir şiir okuyarak gösterdi. Bu şiirle Karzai, Pakistan'a meydan okudu. 2003 Ağustos ayından sonra Afganistan'daki istikrarsızlığın giderek artması Karzai'nin Pakistan tepkisini daha da güçlendirdi. Ancak bu şiirin bedeli Afganistan için çok ağır oldu, çünkü Afganistan devleti bu şiir için Pakistan devletine üç milyon rupi ödemiştir. Karzai'nin bu açıklamasından sonra bir grup genç tarafından Pakistan'ın Kabil'deki büyükelçiliği önünde gerçekleştirilen gösteriler gerginleşerek büyükelçiliğin camlarının kırılmasına neden oldu. Pakistan bu olaydan sonra, Afganistan tazminat ödemeyince ve büyükelçiliğin görevlilerinin güvenliğini sağlayacağı konusunda söz vermeyince Kabil'deki Büyükelçiliğini açmayacağını açıklamıştır. Hamid Karzai bu olaydan sonra Pakistan'dan resmen özür dilemiştir (Şifayii, <http://www.bbc.co.uk/persian>, 23.02.2015).

Afganistan-Pakistan ilişkileri 2003 yılında Kabil'de Pakistan Büyükelçiliği önünde gerçekleştirilen gösterilerin ardından iyice gerginleşti. Göstericiler Pakistan'ı, Taliban'ı desteklemekle suçluyordu. 2003 yılından itibaren Taliban'ın Afganistan'ın başkenti Kabil başta olmak üzere birçok ilinde canlı bomba saldırılarının sayısı artarak devam etti. Aynı yıl 20 Nisan 2003'te ABD'nin Kabil'deki büyükelçisi Zalmay Khalilzad, Afganistan istikrarsızlığının sorumlusunun Pakistan olduğunu ve Afganistan'ın güney bölgesindeki güvenlik sorunları Pakistan'ın sınırında yerleşen Taliban yüzünden arttığını açıkladı. İki ülke ilişkilerine olumsuz etki eden bir başka

gelişme ise, Hamid Karzai'nin Pakistan'a yaptığı beşinci ziyaretin ardından 2005 yılında gerçekleşti. 2005'te ABD'nin Kabil büyükelçisi Zulmay Khalilzad'a bir suikast gerçekleştirileceği haberi yayıldı. Kabil, suikastçıların üçünün Pakistanlı olduğunu açıkladı. Bu gelişme Afganistan-Pakistan ilişkilerini olumsuz etkiledi. İki ülke lideri basın açıklamalarında birbirine karşı sert açıklamalarda bulundu. Bu olaylardan sonra ABD Cumhurbaşkanı Bush, Müşerref'i arayarak iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileşmesi için arabuluculuk yaptı (Andishmend, 2007: 514-515).

2003-2005 yıllarına kadar Afganistan-Pakistan ilişkileri genel olarak gerilimli bir seyir takip etmiştir. Bununla birlikte iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler devam ediyordu. Ancak ziyaretlerden kısa bir süre sonra yeniden gerginlik ve sert açıklamalar yapıyordu. Pakistan yetkilileri Karzai'nin ülkesini yönetemediğini ileri sürüyordu. Pakistanlı yetkililere göre Karzai, ülke sorunlarını görmezden geliyordu.

Afganistan ise Taliban'ı desteklediği için Pakistan'ı suçluyordu. Pakistan, Afganistan'ın sınır bölgelerinde Taliban'ın güçlenmesine izin veriyordu. Taliban liderleri, Pakistan topraklarında yaşıyorlardı ve Taliban saldırılarını Pakistan'dan yönetiyorlardı. Afganistan, Pakistan'dan Taliban liderlerini kendisine teslim etmesini istiyordu. Üç yıl süren soğuk ilişkilerin ardından Müşerref, 6 Eylül 2006 tarihinde Kabil'e iki günlük resmi ziyaret gerçekleştirdi. Ziyareti, kısa vadede sorunlara çözüm gibi gözükse de ziyaretlerin ardından iki ülke ilişkilerinde gerginlik kaldığı yerden devam ediyordu.

Bu dönemde Afganistan-Pakistan arasında Taliban sorunu giderek ciddiyet kazanıyordu. Afganistan, Pakistan'ı Taliban'a yardım etmek ve yataklık yapmakla suçluyordu. Pakistan ise Taliban'a yardım etmediğini ancak Afganistan Peştunlarının 11 Eylül sonrası gelişmelerinden memnun olmadığını açıklıyordu. Pakistan, Taliban'ın kendi topraklarında faaliyet gösterdiğini kabul etmekteydi. Ancak Pakistan, topraklarında Talibanla ilgili bir güvenlik sorunu olduğuna da vurgu yapıyordu (Andishment, 2007: 516). Müşerref, 6 Eylül 2006 tarihli ziyaretinde Karzai ile görüşmelerinin yanısıra bakanlar kurulu ve milletvekilleri ile meseleyi ele almıştır. Müşerref burada Taliban sorununa karşı iki ülke arasındaki sınıra güvenlik duvarı tesis edilmesi önerisini ortaya atınca, Karzai, bu öneriye çok sert tepki vermiştir (<http://www.cnn.com>, 25.02.2015).

Karzai geçici hükümet başındayken Müşerref'in daveti üzerine 22 Mart 2003 yılında Pakistan'a ilk ziyaretini yaptı. Karzai 13 yıllık iktidari döneminde 20 defa Pakistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin en önemli amacı, Afganistan'a barışı getirmek ve ülkede güvenliği sağlamak için Pakistan'ın desteğini almak olmuştur. Ancak Karzai'nin girişimleri istenilen sonucu vermemiştir ve Pakistan hiçbir zaman Karzai hükümetine sadık davranmamıştır (Khamush, <http://www.bbc.co.uk/persian>, 25.02.2015).

Karzai, 2003-2006 yılları arasında yedi kez Pakistan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretlere ilave olarak onlarca kez General Müşerref ile farklı ülkelerde karşılıklı görüşmeler yapılmıştır. Karzai, bütün görüşmelerde Pakistan ile karşılıklı dostluk ve kardeşliğe vurgu yapmıştır. Özellikle geçici hükümet döneminde, Karzai için Pakistan ilişkileri sorunsuz gözüküyordu. Pakistan'a göre Afganistan'da iktidarın Peştunların elinde olması ehemmiyet taşıyordu. Karzai kendini Peştun bir lider olarak Pakistan'a kabul ettirmek için uğraştı. Böylece Karzai, Pakistan'ın desteğini elde edecekti, aynı zamanda da Pakistan'ın Taliban gibi grupları desteklemesinin önüne geçmiş olacaktı. Karzai'nin bütün çabalarına rağmen Pakistan, Karzai'yi Peştun bir lider olarak kabul etmedi. Oysa General Müşerref gelişen süreçteki bütün açıklamalarında Karzai hükümetine yardım edip, destekleyeceğini dile getiriyordu. Her şeye rağmen Pakistan tekrar Taliban'ı desteklemeye başladı (Andishmand, 2007: 516).

Karzai hükümeti Pakistan'a ve Peştun yetkililere kendini kabul ettiremedi. Geçici hükümetin görev süresinin bitmesinin ardından Haziran 2002'de toplanan Meclis Karzai'yi devlet başkanı olarak seçti. Karzai'nin Meclis'ten onay alan kabinesinde ağırlıklı olarak Kuzey İttifakı'nın önde gelen isimleri yer alıyordu. Bunlar arasında Burhanettin Rabbani'niye yakınlığı ile tanınan General Fehim Savunma Bakanı, Dr. Abdullah Abdullah da Dışişleri Bakanı olarak atandı. Meclis, 2003 yılı sonlarında da yeni Afgan Anayasası'nı onayladı. Yeni anayasa ülkeye başkanlık sistemini getiriyordu ve devlet başkanı da halk tarafından seçilecekti (Afganistan Anayasasının 61. Maddesi 1. Fıkrası).

Eylül 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Hamid Karzai oyların %55,4'ünü alarak Cumhurbaşkanı seçildi. Afganistan'da Parlamento seçimleri ise 18 Eylül 2005'te yapıldı. Afganistan halkı, ülkenin Loya Jirga adı verilen yeni meclisininin 502 üyesini seçti. Yeni oluşturulan meclisin üyeleri, 19 Aralık'ta Kur'an-ı Kerim

üzerine yemin ederek göreve başladı. Afganistan'da yönetimi elinde bulunduran Karzai hükümeti, ülkede güvenliği tam olarak sağlayamadı. Özellikle ülkenin güney bölgeleri devletin kontrolünde olmadığı için orada yaşayan Peştun halkı, Taliban hareketine destek vermekteydi. Taliban güçleri, Afganistan'ın farklı bölgelerinde yeniden toparlanmaya, ABD ve Afgan güçlerine karşı saldırılarını arttırmaya başladı (<http://www.ariananet.com25.02.2015>).

Hamid Karzai 17 Şubat 2006 yılında altıncı kez Pakistan'a resmi ziyarette bulundu. Bu ziyaretten iki gün önce Afganistan meselesinin ele alındığı Londra Konferansında Karzai, Pakistan'a karşı sert açıklamalar yapmıştı. Karzai, söz konusu ziyareti sırasında Pakistanlı yetkililere, Pakistan'da yaşayan ve Afganistan iç savaşında sorumlu olan 150 kişinin ismi olan bir liste verdi ve listedeki kişilerin tutuklanarak Afganistan devletine teslim edilmesini istedi. Ancak Pakistan yetkilileri bu listeyi hiç önemsemediler.

Hamid Karzai, Pakistan'a karşı tepkilerinin devamında 18 Mart 2006 yılında Kunar vilayetine gerçekleştirdiği ziyarette de devam etti. ISI'nın Afganistanlıları kendi ülkesine karşı kışkırtacağına ve Afganistan çocuklarını okulların ateşe verilmesine, mühendisler ve Afganistan'da çalışan yabancıların öldürmelerine teşvik edeceğini bu konuda hassasiyet gösterilmesi ve kışkırtmalara karşı uyanık olunmasını istedi. Karzai'nin açıklamaları bir gün sonra Pakistan İçişleri ve Dışişleri Bakanları tarafından reddedilmiştir (Andishmand, 2007:516-517).

3.5.Hamid Karzai ve Bölgesel Güvenlik Meclisi

İki ülke arasında kaç yıl süren gergin ilişkilerden sonra 3 Ekim 2006 tarihinde ABD Başkanı Bush'un arabuluculuk girişimi ile Karzai ve Müşerref'in Beyaz Saraydaki görüşmesinin iki ülke ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olması öngörülüyordu. Bu görüşmede Afganistan-Pakistan ilişkilerinin düzelmesi ve gelişmesi için Bölgesel Güvenlik Meclisi'nin oluşturulması kararı alındı. (İlmi, 2010: 113). Bölgesel Güvenlik Meclisi, Karzai'nin teklifi üzerine kurulacaktı. Karzai, Amerika ziyaretinden önce Şinvar aşiret liderleriyle Kabil'de görüşmüştü. Bu görüşmede aşiret

liderleri sınırdaki sorunları çözmek için meclis kurarak iki taraf aşiret liderlerinin görüşme yapması önerisinde bulunmuşlardı. Bu teklif yıllarca güvenlik sorunu yaşayan Karzai için cazip gelmişti. Bu teklifin Karzai tarafından Müşerref ve Bush'a iletilti (Hakimi, <http://www.kabulpress.org>, 28.02.2015).

Söz konusu Bölgesel Güvenlik Meclisi, Afganistan-Pakistan sınır bölgesinde yaşayan aşiret liderlerini ve kanat liderlerini bir çatı altında toplayarak müzakerelere başlanmasını öngörüyordu. 11 Eylül olaylarının sonrasında Hamid Karzai hükümeti, Bölgesel Güvenlik Meclisi adı altında yıllarca savaştan Talibanla ilk kez müzakereye başlamış oluyordu. Durand Hattı'nın iki tarafında Taliban'ın yoğunlaşması iki ülke güvenliği için de çok önemliydi (Sistani, <http://www.payamewatan.com>, 28.02.2015).

Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ve Pakistan Başbakanı Şavkat Aziz ve iki ülkeden 700 aşiret liderinin katılımıyla ilk oturum 4 Mayıs 2007 Bölgesel Güvenlik Meclisi adıyla Afganistan'ın başkenti Kabil'de gerçekleştirildi (<http://www.ariananet.com>, 25.08.2015). Dört gün süren bu oturumda genel olarak, sınır güvenliği, terör ve uyuşturucuyla mücadele konuları ele alındı. Pakistan yetkilileri ise NATO'nun Afganistan'daki askeri stratejisinin başarısızlığından bahsettiler. Sonra da uluslararası topluma ve Afganistan hükümetine; Talibanla ve Molla Ömer ile müzakereleri başlatmasıyla ilgili tavsiyelerde bulundular (Andishmend, <http://www.goftaman.com>, 29.02.2015).

Ayrıca bu oturumun sonunda her iki taraftan oluşan 50 temsilcinin katılımıyla Kabile Şeyhleri Komisyonu kurulacağı öngörüldü. Bu komisyonun görevi, çatışmada olan gruplarla, özellikle de Taliban'la müzakere yapılması, iki ülkenin birbirlerinin iç işlerine karışmaması, tarafların birbirlerinin aleyhlerine propoganda yapmasının engellenmesi, uyuşturucu ve terörizmle mücadelede her iki tarafın da karşılıklı olarak bilgilendirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bölgesel güvenlik toplantısının bitiminde katılan Pakistan Cumhurbaşkanı Parviz Müşerref, Afganistan ve Pakistan başka ülkelere göre daha çok terörizm tehdidi altında olduğu ve bu bağlamda Pakistan ve Afganistan'ın karşılıklı işbirliğini güçlendirmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Afganistan'ın Cumhurbaşkanı Hamid Karzai de konuşmasında karşılıklı güvencenin gelişmesinin bu toplantı yoluyla olacağına vurgu yapmıştır (Starstejik Araştırmalar, 2007: 13-14).

Bölgesel Güvenlik Meclisi'nin ikinci oturumu 4 Haziran 2007 yılında Pakistan'da düzenlendi. Bu oturumda Pakistanlılar; meclise kadınların katılımını, uluslararası gözlemcilerin katılımını ve tüm Pakistan temsilcilerinin katılımı ile ilgili Afganistan'ın talep ve tekliflerini kabul etmediler (Andishmend, <http://www.goftaman.com>, 29.02.2015).

Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai Bölgesel Güvenlik Meclisi düzenlemeleriyle Taliban ve Pakistan'ı müzakere masasına getirmeye çalışıyordu. Bu kapsamda Afganistan hapishanelerindeki yüzlerce Taliban üyesi serbest bırakıldı. Ancak bu çabalar da iki tarafın sürece sadık olmaması yüzünden yeterli olmadı. Bölgesel Güvenlik Meclisi'nin oturumlarının bitmesiyle iki ülke ilişkilerinin normal hale geleceği öngörülmüştü. Ancak bu gerçekleşmedi, iki ülke liderleri birbirlerine karşı sert açıklamalarda bulunmaya devam etti. Pakistan Cumhurbaşkanı Müşerref, CNN TV'de Afganistan devletinin radikal grupların hamisi olduğunu ve Pakistan'ın iç işlerine karışmalarını söz konusu olamayacağını ifade etmiştir. Bu açıklamalara Afganistan'dan sert tepkiler gelmişti. Afganistan Dışişleri Bakanı Dadfer İstpanta Pakistan'ın bu iddialarını reddederek, Pakistan'ın bu tür açıklamalarının iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini vurgulamıştır.

Afganistan hükümetinin tüm çabalarına rağmen Taliban gittikçe güçleniyordu. 2005 yılından itibaren Taliban, durumu tersine çevirerek savaşa yeni bir boyut kazandırmıştı. NATO müdahalesinin ardından Taliban savaşçılarının sayısı binleri bulurken bugün yirmi binli rakamlardan bahsediliyordu Özellikle 2009 yılında yürütülen bir kampanya ile Taliban, Afganistan'ın büyük bir bölümünü kontrol eder duruma geldi (Çiftçi, 2010: 77). Ayrıca Taliban, 2001 yılında Afganistan'ın güney vilayetlerinin bazı bölgelerinde bulunurken 2008 ve 2009 yıllarında güney vilayetlerden yukarı yayılarak ülkenin kuzey bölgelerinde de denetim alanını genişletti. Hükümete karşı olan direnişçi grupların özellikle Taliban'ın intihar saldırıları düzenlemeleri, halka daha çok zarar vermeye başlamıştı. İntihar saldırıları ülkenin iç güvenliğini bozarak halk üzerinde büyük korku oluşturmayı hedefliyordu.

3.6. Karzai'nin İkinci Cumhurbaşkanlığı Döneminde Afganistan-Pakistan İlişkileri

Afganistan halkı ikinci kez 2009 yılı 20 Ağustos'unda Cumhurbaşkanlarını seçmek için sandık başına gitti. Seçimlerde, Karzai'ye karşı eski Dışişleri Bakanı Abdullah Abdullah, eski maliye bakanları Eşref Gani ve Enver ül-Hak ile Nangarhar Eyalet Valisi Gül Ağa Şerzay gibi adaylar yarıştı (<http://mosharekat.wahdat.net/?num=70&id=84,01.03.2015>).

Afganistan'da 20 Ağustos'ta düzenlenen devlet başkanı seçiminin ilk sonuçlarına göre hiçbir adayın % 50 oranına ulaşamadığı ilk turda en çok oyu Karzai ve Abdullah aldı. (İlmi, 2005: 119). Bağımsız Seçim Komisyonu, Ekim ayında devlet başkanlığı seçiminin Abdullah Abdullah ile Karzai arasında ikinci turunun yapılacağını ilan etti. Abdullah Abdullah ikinci tura gitmek için de şartların yeterli olmadığını belirterek adaylıktan çekildiğini açıkladı. Sonuçta Karzai'nin kazandığı varsayılarak ikinci tur seçim yapılmadı ve Karzai Cumhurbaşkanı ilan edildi. Karzai'nin görev süresi 2014 yılına kadar devam edecekti (Yawar, <http://www.etilaatroz.com>, 03.03.2015).

Hamid Karzai, ikinci kez iktidare geldikten sonra Taliban'a karşı politikası değişti. Karzai daha seçimler sırasında Taliban'la müzakere edeceğini ve barış masasına oturmaya hazır olduklarını açıklamıştı. Sürece Pakistan'ın desteğini almak için birkaç kez bu ülkeyi Karzai ziyaret etmişti. 2011 yılında Pakistan'a yaptığı ziyaret sırasında Pakistan yetkililerin'e Taliban'la müzakere politikasını açıklayarak bu konuda yardım istedi. Pakistan'ın devreye girmesi sonucu Afganistan'ın bir kaç büyük şehrinde geçici olarak ateşkes ilan etti. Ancak Karzai'nin Taliban'ı müzakere masasına getirmek ve barışmak amacıyla gerçekleştirdiği bu ziyaretlerden somut bir sonuç alamadı (Salih, <http://www.etilaatroz.com>,04.03.2015).

20 Eylül 2011 tarihinde, eski cumhurbaşkanı ve Yüksek Barış Konseyi Başkanı Burhaneddin Rabbani'nin suikasta uğraması iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Afgan makamları, bu saldırıyı Pakistan'ın desteklediği Afgan Talibanı'nın liderlerinin yönettiğini iddia etmiştir. Bu olayın ardından iki ülke arasındaki gerginlik daha da artmıştır. Afganistan Pakistan devletinden Rabbani'nin katilleri'nin belirlenmesi için

geniş çaplı soruşturma yapılmasını istedi ancak Pakistan devleti bunu kabul etmedi (<http://www.bbc.co.uk/persian>, 04.03.2015).

Rabbani'n ölümünden sonra 2 Şubat 2012 yılında Pakistan Dışişleri Bakanı Hina Rabbani Khar'ın, Afganistan'ı ziyaret etti. Rabbani Khar'ın Afganistan'ı ziyareti, iki ülkenin birbirini suçlamasının yarattığı gerilimin aşılması ve işbirliğinin yeniden tesis edilmesini hedefliyordu. Hina Rabbani Khar, Devlet Başkanı Hamid Karzai ile Kabil'de bir araya gelerek, bölge barışı ve ikili ilişkilerin güçlenmesi, iki komşu ülke arasında işbirliğinin geliştirilmesi konusunda görüş birliğine varıldığı bildirildi. Ayrıca Khar, Karzai ile görüşmesinde Afganistan devleti'nin Talibanla olan müzakere sürecini destekleyeceğini açıkladı (<http://www.graanafghanistan.com>, 04.03.2015).

Khar'ın Kabil'i ziyaret etmesinden çok geçmeden Hamid Karzai resmi temaslarda bulunmak için Pakistan'a gitti. Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, Pakistan Başbakanı Yusuf Raza Gilani ve Cumhurbaşkanı Asif Ali Zardari ile bir araya gelerek barış görüşmeleri ile ilgili hususları görüşmüştür. Karzai görüşmesinde, Taliban liderleriyle barış görüşmelerini kolaylaştırma konusunda yardım Pakistan'dan yardım talebinde bulunmudur.(Rodriguez and King, <http://articles.latimes.com/2012/feb/17/world/la-fg-afghanistan-pakistan-20120217>,05.03.2015). Ancak bu görüşmelerden de bir netice çıkmamış, Taliban'la müzakerelerde ilerleme sağlanamamıştır.

26 Ağustos 2013 yılında Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, resmi temaslarda bulunmak üzere Pakistan'a 21. Ziyaretini gerçekleştirmiştir. Karzai'nin bir günlük ziyareti Şerif'in isteği üzerinde bir gün daha uzatılmıştır. Karzai'n ziyaret süresinin uzatılması umut yaratsa somut bir netice ortaya çıkmamıştır (Burki , 2013: 3).

Navaz Şerif'in Başbakan seçildikten sonra ilk kez görüşen Karzai, Şerif'e Taliban'la yapılması planlanan görüşmelerde arabulucu olması ve iki ülke arasında her alanda işbirliğinin gelişmesi talebini iletmıştır. Karzai, iki komşu ülke arasında bundan sonra barışın hüküm sürmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Görüşmelerin ardından ilişkilerde yeni bir dönem başladığı, sıcak görüşmeler yapıldığı şeklinde açıklamalar olmuş, ancak pratikte hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. Özellikle Hamid Karzai, Pakistan'a yaptığı ziyaretlerden sonra Afganistan'da güvenliği güçlendirmekte başarı sağlayamadıklarının altını çizmiştir (<http://president.gov.af/fa/news>, 5.03.2015).

İki ülke arasındaki başka bir gelişme Şerif'in Kabil ziyareti olmuştur. Karzai'nin Pakistan ziyaretinin ardından 30 Kasım 2013 yılında Pakistan Başbakanı Navaz Şerif ilk kez, Kabil'i ziyaret ederek Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ile görüşmüştür. Görüşmelerin ardından kameralar karşısına geçen ikili kısa basın açıklaması yapmıştır. Terörle mücadelenin Afganistan ve Pakistan'ın ortak çıkarına olduğunu belirten Hamid Karzai, bu bağlamda ülkesindeki istikrarın büyük ölçüde Pakistan'a bağlı olduğunu belirtmiştir. Şerif'in ziyaretinden bir hafta önce Afganistan Yüksek Barış Konseyi başkanı Selahaddin Rabbani, Taliban'ın iki numaralı adamı Molla Abdulgani Baradar ile görüşmek için Pakistan'a gitmişti, ancak görüşme gerçekleşmedi. Afganistan hükümeti her zaman ülkede artan şiddetin asıl sebebi olarak Taliban'ın Pakistan'daki gizli barınaklarına işaret ediyordu. Karzai bundan önce, Taliban'la müzakere planının başarılı olması için, Pakistan hapisanelerindeki önde gelen Taliban üyeleri'nin serbest bırakılmasını istemişti, Pakistan Karzai'n bu isteği üzerine Taliban'ın önde gelen üç üyesini serbest bıraktı (<http://www.tolonews.com>, 6.03.2015).

Komşu Pakistan ile daha yakın ilişki istediklerini dile getiren Karzai, "Görüşmemizde Afganistan, Pakistan ve ABD olarak hep beraber bölge barışına nasıl katkıda bulunabileceğimiz konusu üzerinde müzakerelerde bulunduk" dedi. Pakistan Başbakanı Navaz Şerif de Taliban'ın iki numaralı ismi Molla Abdulgani Baradar'ın Karaçi'de tutuklu bulunduğu cezaevinden salıverilmesinin, kendilerinin Afganistan'daki barışa destek konusunda kararlı olduklarının bir göstergesi olduğunu söyleyerek, Karzai ile görüşmesinde Afganistan Yüksek Barış Konseyi üyelerinin Pakistan'a gelerek ülkesindeki Taliban'ın ileri gelenleri ile barış müzakerelerine başlanması için ortak mekanizma kurulması hususunda anlaşmaya vardıklarını ifade etmiştir.

Başbakan Şerif yaptığı açıklamada "Ülkemizde bulunan bazı (Taliban üyesi) isimleri barışa katkıda bulunması amacıyla serbest bıraktık" demiştir. Afganistan, Pakistan'ı Taliban'a destek vermek ve ülkedeki istikrarsızlığın sebebi olmakla suçlarken İslamabad yönetimi bu iddiaları reddetmiştir. Kabil yönetimi ayrıca, Afganistan'da istikrarın ancak Pakistan'ın desteği ile sağlanabileceğini ifade etmiştir. (<http://www.haberler.com>, 6.03.2015). Afganistan ve Pakistan liderleri Ekim 2013'de İngiltere'nin başkenti Londra'da, İngiliz Başbakan'ın arabuluculuğunda üçlü zirve için bir araya gelmiştir.

Hamid Karzai 13 yıllık cumhurbaşkanlığı döneminde 21 kez Pakistan'a resmi ziyaretlere bulunmak için gitmiştir. Buna göre Karzai, Afganistan-Pakistan diplomatik ilişkileri tarihinde Pakistan'ı en çok ziyaret eden Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu ziyaretlerin esas amacı, Pakistan'ın Taliban'a yaptığı desteğin kesilmesi ve onların müzkaereye teşvik edilmesidir. Ancak Afganistan Pakistan'dan Taliban'a karşı beklediği yardımları alamamıştır (Saeedi, <http://www.ahmadsaeedi.af/?page=artical&id=367>, 7.03.2015).

Karzai, Pakistan yetkilileriyle özellikle İSİ yetkilileriyle görüşmelerinde Pakistan tarafı stratejik isteklerini açıkça beyan etmiştir. Pakistan'ın isteklerinin başında Durand Hattı'nın Afganistan tarafından resmi hat olarak tanınması gelmektedir. Aynı zamanda Pakistan, Hindistan'ın Afganistan'daki etkisini azaltmak ve Afganistan dış siyasetini kendi kontrolünde almak için iki ülke arasında stratejik işbirliği anlaşmanın imzalanmasını teklif etmiştir. Pakistan'ın bu önerisi, Afganistan'ın müttefikleri tarafından da desteklenmiştir. Karzai Washington ziyareti sırasında ABD yetkilileri, Pakistan'ın Hindistan'ın Afganistan'daki nüfuzu konusunda olan kaygılarını ciddi alınmasını istemiştir. Öte yandan Pakistan, Afganistan'lı askerlerin Hindistan'da eğitim almasına karşı çıkmış ve söz konusu askerlerin Pakistan'a gönderilmesini ve orada eğitim almasını istemiştir.

Hamid karzai'n Durand Hatı ile ilgili tutumu net ve açıktı. Karzai, Durand Hattını asla kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Karzai Pakistan'la stratejik anlaşmasının imzalaması ve askerlerin Pakistan'a gönderilmesini, ülke'de kalıcı barış ve istikrarın gelmesini şart koşmuştur.. Hamid Karzai'ye göre, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi Afganistan'da istikrar'ın sağlanmasına bağlıdır. Çünkü Karzai, Taliban'ın önde gelen liderleri Pakistan topraklarında barındığı için her zaman Pakistan'ı Taliban'a destek vermek ve ülkedeki istikrarsızlığın sebebi olmakla suçluyordu. Bunun için Kabil yönetimi, Afganistan'da istikrarın ancak Pakistan'ın desteği ile sağlanabileceğini görüşündedir. Karşılıklı ziyaretler sırasında Pakistan terörizme konusunda Afganistan'a yardım edeceği sözünü vermiştir. Ancak Pakistan, terörizme karşı Kabil yönetimine yardım taahhüdünü yerine getirmemiştir. Daha da ileri giderek Afganistan devleti ile müzakere ederek barış sürecine katılmak isteyen bazı Taliban liderlerini ödürmüş yahut da hapse atmıştır. Pakistan'ın Afganistan'a karşı izlediği politika Karzai'n bu ülkeye kuşkuyla bakmasına neden olmuştur (Fayzi, <http://www.bbc.co.uk/persian>).

3.7. Afganistan ile Pakistan Arasında İşbirliğinin Gelişimi

ISAF tarafından Afganistan ve Pakistan arasında askeri koordinasyon ve işbirliğini geliştirmek için adımlar atılmıştır. 2003 yılında İslamabad'da Afganistan-Pakistan-ISAF Üçlü Komisyonu önemli bir başlangıcı temsil etmektedir. Üçlü Komisyon Afganistan ulusal ordusu, Pakistan ordusu ve ISAF temsilcileri arasında askeri ve güvenlik konularında ortak bir forum olarak tasarlanmıştır. Üçlü Komisyon çeşitli düzeylerde düzenli olarak toplanarak, karşılıklı güvenlik konularını görüşecek, operasyonları koordine edecek ve tüm bu konularda ortak platform olacaktır. Bu komisyon Sınır Güvenliği Alt Komitesi Toplantısı, Askeri İstihbarat Paylaşımı Çalışma Grubu, El Yapımı Patlayıcı Maddelerle Mücadele Çalışma Grubu ve İcra Yürütme Komitesi şeklinde dört alt-komite tarafından desteklenmiştir. Afganistan, ISAF ve Pakistan arasında kurulan Ortak İstihbarat Merkezi, Üçlü Komisyon üyeleri arasında koordinasyonu sağlamıştır (<http://www.nato.int>, 08.03.2015).

Üçlü Ortak İstihbarat Operasyon Merkezi, 25 Ocak 2007 tarihinde ISAF'ın Kabil'deki karargahında kurulmuştur. Müşterek İstihbarat Operasyon Merkezi, işbirliği ve ortak çalışma ortamı sağlamayı, Afganistan ve Pakistan sınırları içinde faaliyet gösteren unsurların operasyonel etkinliğine katkıda bulunmak için bilgi operasyonları ve el yapımı patlayıcı maddelerle mücadele konusunda teknik bilgi ve istihbarat değişimini etkinleştirmeyi amaçlamıştır. Ortak operasyonları planlamak ve desteklemek amacıyla, Müşterek İstihbarat Operasyon Merkezinde ISAF personelinin, Pakistanlı ve Afgan meslektaşları ile birlikte, istihbarat değerlendirmelerini ve sınır sorunlarının analizini geliştirmek için çalışması planlanmıştır (JIOC Fact Sheet, <http://www.nato.int/isaf/docu/pressreleases/2007/01-january/pr070125-069.pdf>, 08.03.2015).

Diğer taraftan, Eylül 2009 ayında Sınır Sorunları Çalışma Grubu oluşturularak, gümrük, göçmenlik ve diğer sınır sorunları ile ilgili olarak ABD Büyükelçiliği, ISAF, Afganistan hükümeti ve diğer donörleri bir araya getirmek ve koordine sağlamak amaçlanmıştır (Cablegate, <http://info.scoop.co.nz/Wikileaks>, 7.03.2015).

Üçlü Müşterek İstihbarat Operasyon Merkezinin tüm sınır ötesi koordinasyonu denetleyecek kontrol merkezi olarak hizmet vermesi esastır. . Bu çerçevede, çatışmaları çözmek ve sınır ötesi operasyonları koordine etmek için Sınır Kontrol Merkezleri

Pakistan ve Afganistan arasındaki sınır boyunca stratejik olarak konuşlandırılmıştır (<http://www.bbc.co.uk/persian>, 09.03.2015). Her ne kadar iki ülke arasında görüşmeler devam etse de zaman zaman iki taraf birbirlerini, silahlı yasadışı örgütleri topraklarında barındırmakla ve bu örgütlerin diğerinin topraklarına sızmasına müsaade etmekle suçlamışlardır. Tüm bunların ortaya koyduğu gerçek şudur: Afganistan ulusal güvenlik güçleri ile Pakistan ordusu arasında askeri ilişkilerin geliştirilmesi kolay değildir.

Çözümlememiş sınır sorunları Afganistan ve Pakistan arasındaki sürtüşmenin ana kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki tarafın eylemleri iki ülke arasında bu sürtüşmeyi alevlendirmekte ve her iki ülke askeri güçleri arasında anlamlı bir ilişki için gerekli olan güvenin kaybına sebep olmaktadır. ISAF sınır ötesi koordinasyonu geliştirmek için Afganistan-Pakistan-ISAF arasında bir prosedürün hazırlanmasına öncülük etmiş olmasına, her üç tarafın subaylarının görev yaptığı Kabil’de (ISAF karargâhında) Üçlü Ortak Operasyon Merkezi kurmasına, iki ülke arasında sınır sorunlarını çözmek için çaba harcamasına ve sınır ötesi ilişkileri geliştirmek için sınır toplantıları yapmasına rağmen bu konuda ciddi sorunlar devam etmektedir (<http://www.nooraf.tv/component/k2/item/4576-news>,9.03.2015). İki ülke arasında gelecekte sorun olacak konular arasında: Afganistan’ın Pakistan ile sınırı tanımadaki isteksizliği, Taliban unsurları ile Pakistan’ın sürekli ilişkisi, Pakistan sınırları içindeki direniş sığınakları ve Hindistan ile Afganistan’ın gelişen güvenlik ilişkisi yer almaktadır (Schroden vd, <http://www.cna.org>, 9.03.2015).

Bu noktada ABD’nin Pakistan sınırları içinde izinsiz operasyon yapmasının bu durumu daha da karmaşıklaştırdığını belirtmek gerekmektedir. Afganistan’da güvenliğin tesis edilmesinde belki de en önemli husus, direniş hareketinin sınır ötesindeki güvenlik sığınaklarından Afganistan’a sızmasının önlenmesidir. Afganistan-Pakistan arasındaki sınır geçişlerinin etkin kontrolünün sağlanması Taliban direnişinin kontrol altına alınmasında önemli bir aşama olacaktır. Afganistan’daki Taliban direnişinin, hem yönetim kadrosu ile fiziksel bağlantısının kesilmesi hem de direnişin hareket serbestisinin kısıtlanması açısından sınır geçişlerinin kontrolünün sağlanması önemlidir. Bu kontrol, lojistik, personel ve mali kaynak açısından da Taliban direnişinin sınırlandırılmasına imkân verecektir. Ancak, bu konuda harcanan çabalar istenen sonucu vermemiştir. Bu alanda da NATO’nun başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. En başta bu konuda önemli bir misyon üstlenen ABD’nin, Pakistan sınırları

içine düzenlediği izinsiz hava operasyonları, Pakistan'ın işbirliği yapmasını engellemektedir.

Bu gelişmeler ardından, El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in 2 Mayıs 2011'de İslamabad'a yaklaşık 60 km uzaklıktaki Abbotabad kasabasında, Askeri Akademi'nin yakınındaki bir villada ölü olarak ele geçirilmesi ile Pakistan ve ABD arasında gerilim yaratmış ve güveni ortadan kaldırmıştır (Turgut, ty: 8).

ABD'nin Pakistan topraklarında yaptığı operasyon sonrası ilk tepki Pakistan Parlamentosu'ndan gelmiştir. Pakistan Parlamentosu, operasyonunun Pakistan'ın egemenliğini ayaklar altına aldığını açıklamış ve kabul edilemez olduğunu bildirmiştir (<http://www.cnnturk.com>, 21.03.2015). İki ülke arasındaki bu gelişmelerden sonra NATO helikopterlerinin, Pakistan-Afganistan sınırındaki Muhmand bölgesinde yapılan saldırı 26 Pakistanlık asker'in ölümüne neden oldu. Bin Ladin'in ölümüyle gerginleşen ABD-Pakistan ilişkileri, bu ikinci olayla birlikte daha da derinleşmiştir. Saldırının, Amerikalı General John Allen'ın Pakistan Genelkurmay Başkanı Eşfak Pervez Kayani ile sınır kontrolü ve işbirliği konularını görüşmesinden bir gün sonra düzenlenmesi de manidar bulunmuştur. Bu saldırıdan hemen sonra Pakistan parlamentosu oybirliğiyle Amerika, Pakistan sınırları içinde yaptığı insansız uçak saldırıları durdurulmadıkça, Afganistan'a giden NATO konvoylarına geçiş izni verilmemesi kararı almıştır. Bu karar üzerine, Afganistan'daki NATO birliklerinin ikmal yolu olan Hayber geçidi kapatılmıştır (<http://www.bbc.co.uk/turkce>, 03.2015).

Pakistan yönetiminin bu operasyonlardan memnun olduğunu söylemek mümkün değildir. ABD'nin 01 Kasım 2013 tarihinde Kuzey Veziristan'da yaptığı saldırı sonrasında, Pakistan Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, bu saldırıların Pakistan'ın egemenliğinin ve uluslararası insani yasaların ihlali anlamına geldiğini, Taliban ile diyalog girişimlerini ve bölgede barış ve istikrar getirmek için Pakistan'ın çabalarını olumsuz etkilediğini açık şekilde belirtmiştir (MFAP, <http://www.mofa.gov.pk>, 10.03.2015).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TALİBANLA BARIŞ MÜZAKERE SÜRECEİ VE DIŞ ÜLKELERİN ROLÜ

4.1. Taliban Yönetimi ile Barış Müzakereleri Süreci

11 Eylül olaylarının ardından ABD'nin Afganistan müdahalesi sonucu olarak Taliban hükümeti sona ermiştir. Ancak Taliban varlığını korumuş ve merkezi hükümetin kurulmasıyla kendini daha güçlü biçimde çeşitli platformlarda göstermeye başlamıştır. Özellikle Afganistan'ın güney illerinde Taliban etki alanı belirgin hal almış ve kuzeye doğru yayılma potansiyelini de içerisinde barındırmıştır. Gerilla savaşında oldukça tecrübeli olan ve savaş taktikleri ile birlikte araziye de çok iyi bilen Taliban örgütü vur-kaç taktiği ile araziye yabancı olan "uluslararası terörle mücadele timleri" ve çoğunlukla yeni yetişmiş tecrübesiz gençlerden oluşan Afgan güvenlik güçlerine karşı avantajlı duruma gelmiştir. Taliban bu üstünlüğünü etki alanını genişletmek için kullanmış, şehir merkezlerinin dışındaki bölgelere, özellikle geceleri hâkim olmuştur.

Taliban son dönemde başkent Kabil başta olmak üzere birçok şehir merkezinde büyük eylemler yaparak kendi güçlerini ispatlamaya çalışmaktadırlar. Taliban'ın ülke güney kesiminde gittikçe güçlenmesi ve aşiret liderlerinin Talibanla birlikte hareket etmeleri Karzai'n 2009 yılında cumhurbaşkanlık ikinci döneminde Talibanla müzakere etme girişimlerinin başlatmasına neden olmuştur. Ancak Taliban bu talebe sessiz kalmıştır. Hamid Karzai, Taliban'ın siyasi yönetime katılması için önce Bölgesel Güvenlik Meclisini oluşturmuş, ancak bu çabalar sonuç 24 Temmuz 2010 tarihinde Yüksek Barış Konseyini kurmuştur. Hamid Karzai söz konusu kurumun açılış töreninde, Afganistan devletinin Taliban'la müzakere faaliyetlerini, Birleşmiş Milletlerin desteklediğini açıklamış, kurumun karar alma konusunda bağımsız olduğunu belirtmiştir. Söz konusu kurum, Taliban'ın eski üyeleri, Mücahit liderleri ve kavim liderleri olmak üzere, 8 bayan dâhil 68 üyeden oluşmaktadır (<http://www.hpc.org.af>, 02.02.2015). Bu kurumun görevi hükümetin silahlı muhaliflerini savaştan vazgeçirip Afganistan Anayasası ve bayrağı altında normal yaşamlarına dönmelerini teşvik etmektir.

Afganistan Barış Meclisi esas itibariyle Afganistan kökenli Taliban'ı sisteme entegre etmek için oluşturulmuştur. Bunun dayandığı temel varsayım, çoğu Afganistanlı direnişçilerin kendi topluluklarına karşı savaşmasını önlemektir. Bir başka ifadeyle, direnişçilerin çoğunun genellikle yerel kökenli olduğu, mağdur olmaları nedeniyle Taliban hareketine katıldıkları düşünülerek bu program başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde, direnişçilere ulaşılması ve yerel anlaşmaların etkinleştirilmesi, mağduriyetlerin giderilmesi, çatışmaların durdurulması, savaşçıların topluma yeniden katılımının sağlanmasına ve Afganistan yasalarının kabul hedeflenmiştir.

Bu program vesilesiyle “Güven İnşası”, “Müzakere” ve “Barışın Pekiştirilmesi” hedeflenmektedir. İlk aşamada, ilçe, vilayet ve kavim liderlerinin, direnişçilere ulaşması, onların şikayet ve endişelerinin öğrenmesi, çatışmaları durdurması ve savaşçıların topluma yeniden katılmalarının teşviki beklenmiştir. Taliban'la temas sağlandığında, Afgan hükümeti, mağdurlar ve eski direnişçiler arasında, barışı sağlamak için güven oluşturulmayı, müzakere yapılmasını ve mağduriyetleri gidermeye yönelik faaliyetler icra edilmesini planlanmıştır.

İkinci aşamada, direnişçilerin toplumun normal üyeleri haline gelmesi hedeflenmiştir. Bu aşama sonunda, direnişçilerin resmen şiddet ve terörizmi terk etmesi ve onlara geçmiş eylemleri için siyasi af verilmesi öngörülmüştür. İkinci aşamada programdan yararlanacaklarla ilgili olarak, kimlik doğrulanması ve geçmiş eylemlerinin incelenmesi, biyometrik verilerinin toplanması ve kayıt yapılması, silahlarının kayıt altına alınması, güvenlik sağlanması ve geçiş aşamasında temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi faaliyetlerin icrası planlanmıştır.

Biyometrik kayıt sonrasında, bu programdan yararlanan direnişçilerin, 3 aylık geçiş yardımının ilk ödemesi olarak 120 dolar tutarında aylık yardım alması öngörülmüştür. Üçüncü aşama, barış ve yeniden bütünleşmenin kalıcı olmasını sağlamayı amaçlamıştır. Toplumun ihtiyaçları çerçevesinde, geri kazanma seçenekleri olarak, mesleki eğitim, okuma yazma eğitimi ve istihdam olanakları gibi projelerin yapılması planlanmıştır (<http://www.hpc.org.af>, 11.03.2015).

Haziran 2010 ayında Kabil'de, Afgan toplumunun bütün unsurlarının katılımı ile gerçekleşen Ulusal Barış İstişare Şurası, Cumhurbaşkanı Karzai'ye çatışmayı sona erdirmek ve barış görüşmelerini yürütmek için yetki vermiştir. Ulusal Barış İstişare Şurasında alınan kararlar çerçevesinde, Afganistan Barış ve Yeniden Entegrasyon Programı (Afganistan Peace and Reintegration Program-APRP) kurulmuştur. 29

Haziran 2010 tarihinde Devlet Başkanı Karzai, Afgan Barış ve Yeniden Entegrasyon Programının uygulanmasına ve yapısına ilişkin bir de kararname yayınlamıştır. Uluslararası toplum temsilcilerinin Temmuz 2010 Kabil Konferansı'nda bu programı onaylamasıyla, Afgan hükümeti 06 Eylül 2010 tarihinde bakanlıklar ve valiliklere programın nasıl uygulanacağı hakkında ayrıntılı talimatlar veren ortak bir direktif yayımlamıştır. Ekim 2010 ayında ise Başkan Karzai'ye tavsiyelerde bulunacak ve programa rehberlik edecek, denetleyecek ve programın uygulanmasını sağlayacak Yüksek Barış Konseyi kurulmuştur (Özer, 2014: 223).

Afganistan Devlet Başkanı programın sorumluluğunu bizzat üstlenmiştir. Yüksek Barış Konseyinin politika konusunda Devlet Başkanına danışmanlık yapması, programı uygulaması için Ortak Sekreterliği yönlendirmesi ve alt komiteler aracılığıyla destek sağlaması planlanmıştır. Yüksek Barış Konseyi, Taliban ile müzakereleri izlemekle de sorumlu olup, ülke genelinde konferanslarla ve etkinliklerle bunu anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca Yüksek Barış Konseyi uzlaşma için uluslararası destek ve işbirliği oluşturmak için bölgesel temaslarını artırmış, bu amaçla üyeler Hindistan Pakistan'da çeşitli toplantılar yapmıştır. Ancak, Yüksek Barış Konseyi Başkanı Burhaneddin Rabbani'nin 20 Eylül 2011 tarihinde suikasta uğraması bu yöndeki çabaları olumsuz etkilemiştir. Bu suikast Taliban'ın bazı aşırı unsurlarının barışla veya uzlaşma ile ilgilenmediği şeklinde yorumlanmıştır (RPTSSA, <http://www.defense.gov>, 12.03.2015).

Öte yandan saldırının, ABD makamları, Karzai hükümeti ve Taliban arasında başlayan gayri resmi görüşmelerin hız kazandığı bir döneme denk gelmesi de manidar bulunmuştur. Pakistan'ın etki alanı dışında yapılan bu görüşmeler, Burhaneddin Rabbani'nin öldürülmesi sonrası sekteye uğramıştır. Taliban tarafından buna benzer bir intihar saldırısı, 6 Aralık 2012 tarihinde Kabil'de, Afganistan istihbarat servisi başkanına karşı düzenlenmiştir. Hamid Karzai'nin yakın çevresinden olan ve Taliban'a karşı örtülü operasyonlara imza atmasıyla bilinen Asadullah Khalid bu saldırı sonucunda ağır yaralanmıştır. İkili ilişkiler saldırı sonrasında yeniden gerilimli hale gelmiştir. (Farmer, <http://www.telegraph.co.uk/news>, 11.03.2015).

Afganistan hükümeti tüm bunlara tepki olarak Afganistan ve Amerika arasında güvenlik anlaşması müzakerelerini tek taraflı olarak askıya almış ve Yüksek Barış Konseyi heyetinin Katar'daki barış görüşmelerine katılmayacağını duyurmuştur. 10

Temmuz 2013 tarihinde bu ofis barış alanında herhangi bir ilerlemesi olmadan faaliyetlerine son vermiştir. (<http://www.bbc.co.uk/persian>, 03.2015). Taliban dönemindeki Afganistan bayrağının temsilcilik binasına asılması ve Afganistan İslam Emirliği ifadesinin kullanılması, Kabil yönetiminin tepkisini çekmişti. Çünkü Hamid Karzai liderliğindeki Afganistan hükümeti, sürgündeki bir yönetimle müzakere ediyor görüntüsü vermek istememekte ve ABD'nin barış görüşmelerine tek taraflı müdahalesine tepki duymaktadır (Rubin vd, <http://www.nytimes.com>, 12.03.2015).

Eylül 2011'de ABD başta olmak üzere Avrupa'nın bazı ülkelerinin isteği üzerine, Taliban örgütünün Katar'da siyasi temsilciliği açıldı. Taliban Afganistan meselesini Afganistan yerinde, Afganistan meselesiyle müdahil olan ülkelerle barış görüşmelerine başladığı bilinmektedir. Fakat daha sonraki dönemlerde gerçekleştirilen Katar, Suudi Arabistan, Pakistan, Fransa ve Afganistan'ın başkenti Kabil'de gerçekleşen görüşmelere Karzai yönetimi temsilcileri de katılmıştır. Taliban örgütünün Katar'da siyasi temsilciliğinin açılması ve Taliban'la yapılan görüşmeler, Taliban örgütünün sanıldığından daha da ciddi ve güçlü olduğunun göstergesi olmuştur (Burget, 2013: 98).

Bu noktada Taliban direnişinin, Katar'da neden ofis açtığına yönelik gerekçelerine de değinmekte fayda bulunmaktadır. Taliban direnişi, ABD ile bazı özel meseleleri ele almak ve uluslararası toplum ile ortak bir anlayışa ulaşmak amacıyla, 03 Ocak 2012 tarihinde Katar'da diplomatik ofisinin açılışına karar verdiğini beyan etmiştir. Direnişin iletişim kurulacak adresinin olmadığına ilişkin bahaneleri ortadan kaldırmak için ofisin açıldığı vurgulanmıştır. Direniş liderliği tarafından ileri sürülen diğer bir gerekçe de kendilerinin muhatap alınmasını sağlamak ve eşit temsil vurgusu olmuştur.

Taliban liderliği, mahkumların değişimi üzerine ABD ile ön görüşmelere başladığını, Amerikalılarla bu konuda mutabakat sağlandığını açıklamıştır. Ancak bu beyanlar daha sonra ABD tarafından yalanlanmış ve asılsız propoganda olarak nitelendirilmiştir. Taliban ayrıca, Karzai yönetiminin yaptığı üçlü görüşmelere başladığı açıklamalarını yalanlamış, Karzai yönetimi ile herhangi bir görüşme gerçekleştirilmediğini ve ABD ile sorunlar çözülmediği sürece böyle bir görüşmenin anlamsız olacağını bildirmiştir. (Özer, 2014 : 56)

Afganistan, Pakistan, Taliban ve ABD arasında bir satranç müsabakasına dönüşen barış müzakereleri, Burhaneddin Rabbani'den sonra Yüksek Barış Konseyi başkanlığı görevine getirilen oğlu Selahaddin Rabbani'nin ortaya koyduğu yol haritasıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Pakistan'ın da dahil olması öngörülen yol haritasına göre 2014 yılının ilk yarısında Taliban'la barış anlaşması imzalanması öngörülmüş ve 2015 yılı içerisinde Taliban'ın bir siyasi partiye dönüşmesi ve hükümette temsil edilmesi planlanmıştır. Yeni yol haritasına göre, barış görüşmelerini Pakistan, ABD, Katar, Suudi Arabistan da dış aktörler olarak destekleyecekti (Indrani, <http://timesofindia.indiatimes.com>, 16.03.2015).

Ancak bunun başarıya ulaşması için sadece Pakistan, Taliban ve Karzai Hükümeti'nin değil aynı zamanda Afganistan Meclisi'ni de ana muhalefeti temsil eden ve Taliban'la şiddetli çatışmaların içine girmiş olan eski Kuzey İttifakı'nın da ikna olması gerekmektedir. Kuzey İttifakı'ndan gelen mesajlar ise silahlı saldırılarına devam eden Taliban'ın, toplum genelinin kabul edebileceği gerçek bir barışa ulaşmak gibi bir niyetinin olmadığı yönündedir.

Karzai hükümetinin Taliban ile müzakeresi günümüzde de tartışılan bir konudur. Taliban yetkilileri, Karzai hükümeti ile müzakerenin ön koşulu olarak yabancı güçlerin Afganistan'dan çıkmalarını ileri sürmektedir. Karzai hükümeti ise Taliban ile anlaşmak için her yolu denemekte, fakat Taliban'ın empoze ettiği şartları kabul etmeyeceklerini açıklamıştır. Taliban'ın ikna edilmesi ve silah bırakması konusuna gelince, Taliban tamamen müzakere kapılarını kapatmamış, ancak görüşmelerde bulunmak için NATO kuvvetlerinin ülkeyi terk etmelerini ön koşul olarak ileri sürmüştür. Taliban temsilcisi Afganistan hükümeti ile müzakerelerini sürekli olarak, dış güçlerinin çekilme koşuluyla birlikte, yeni anayasa oluşturulması, seçimlerin meşru olmaması ve rejim değişikliği şartlarına bağlamıştır.

Hamid Karzai bu alanda önemli ölçüde çaba göstermiş olsa da Taliban sorunu çözülmesi konusunda açık ve net bir siyasete sahip olduğu izlenimi verememektedir. Özellikle muhalifler Karzai'yi aşiret çıkarlarına öncelik verdiği Afganistan'ın ulusal çıkarlarının ikinci sırada kaldığı şeklinde eleştiriler yöneltmişlerdir. Bunun en büyük örneği, Afganistan ve Pakistan arasındaki sorunların ana kaynağı olan Durand Hattının tanınmamasıdır. Hatta son zamanlarda bu sınır Peştun kabileleri arasında tampon olarak nitelendirilmiştir. Başka bir örneği de, intihar bombacıların hapisten serbest bırakılması

ve hatta burs programları yoluyla eğitim için dış ülkelere gönderilmesidir. Taliban liderleri cesetlerinin ordu uçaklarıyla taşınması, Peştunların sevinmesi ve memnun olması için Taliban'ın hükümet ve NATO zindanlarından serbest bırakılmasıdır. Serbest bırakılan tutukluların bazıları daha sonra ordu ve polise karşı intihar saldırısı düzenlemişlerdir. Karzai'nin bu siyasetleri Afganistan silahlı kuvvetleri ve halkın morali üzerinde derin bir etkisi olmuştur.

Hamid Karzai ikinci Cumhurbaşkanlık döneminde, hükümete karşı savaştan Taliban ile ciddi bir uzlaşma politikası izlenmiştir. 2013 yılında siyasi uzlaşma süreci ve barış görüşmeleri anlamında ilerlemeler kaydedilememiştir. 18 Haziran 2013 tarihinde Doha'da bir Taliban Ofisi'nin açılmasıyla bu konuda umutlar artmıştır, ancak bu girişim başarısızlığa uğramıştır. Afganistan'da siyasi uzlaşma konusundaki yaygın kanı, direnişçilerin ancak uluslararası kuvvetlerin çekilmesinin ardından görüşmeye ikna olacakları şeklindedir.

Taliban ile devam eden uzlaşma çabalarının sonuç vermemesinin bir nedeni de Pakistan'ın tutumudur. Pakistan istikrarlı bir Afganistan istememektedir. Bu nedenle Taliban içerisindeki nüfuzunu kullanarak sağlanan ilerlemeyi ortadan kaldırmakta ve Taliban üyelerini yönlendirmektedir.

4.2. Hamid Karzai Döneminde Durand Sorunu

Pakistan devleti, kuruluşundan itibaren Afganistan ile Durand Hattı ve Peştunistan meselesi konularında sorun yaşamaktadır. Her ne kadar Peştunistan meselesi açık bir devlet politikası olarak Karzai yönetiminin gündeminde olmasa da Durand Hattı konusunda Afganistan'ın tavrı açık ve nettir. Bu bağlamda 24 Aralık 2011'de Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai bir basın toplantısında komşular ile ilişkileri değerlendirirken, Pakistan ile ilişkiler hakkında açıklamalar yapmıştır. Karzai, iktidara geldikten sonra ilk kez ve açık biçimde bu konuda Afganistan'ın tavrının net olduğunu ve Durand Hattını hiçbir zaman tanımayacaklarını söylemiştir (Burget:2013:65) Karzai, Afganistan yönetiminin Durand konusunda Pakistan'la sorun çıkartmak gibi bir niyeti olmadığını da açıklamıştır. Karzai bu açıklamasının ardından Durand Hattını, sınırın iki

tarafında yaşayan Peştunları yapay olarak ikiye böldüğü için nefret hattı olarak nitelendirmiştir. (Mazhar ve Goraya, 2009: 209). Karzai'n bu açıklamasının ardından Afgan Millet partisi, başkent Kabil'de bir protesto eylemi gerçekleştirerek, Peştunistan'ın bağımsızlığını istemiştir (<http://www.ariananet.com>, 22 .03.2015).

Durand hattı konusunda uzun bir zamandan beri Karzai yönetiminde sessizlik hakimdi. Karzai yönetiminin son dönemlerinde bu konu sık aralıklarla gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Mayıs 2013'te Pakistan güvenlik güçlerinin sınırı ihlal ettiği gerekçesi ile Pakistan-Afganistan sınırında çıkan çatışma sonucunda Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, Durand Hattı meselesi hakkında beyanat vermiştir. Karzai yaptığı açıklamada Durand Hattı nedeni ile Pakistan'ı her zaman Afganistan içişlerine karışmakla suçlarken, “Durand Hattını iki ülke arasında bir sınır olarak kesinlikle kabul etmeyeceğini” bildirmiştir. Karzai, Pakistan'ın Afganistan içişlerine karışarak, Durand Hattı'nın Afganistan tarafından tanınması için uğraştığını söylemiştir. Karzai'nin bu açıklamalarına karşı Pakistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ezaz Ahmad Chuadry Pakistan'ın gündeminde böyle bir sorunun mevcut olmadığını ve bu meselenin önceden çözüldüğünü bildirmiştir (<http://www.bbc.co.uk/persian>, 22 .03.2015).

Hamid Karzai, iki gün sonra yaptığı basın toplantısında Durand Hattının Afganistan tarafından tanınması için Pakistan'ın Afganistan devletine sürekli baskı yaptığını, bu nedenle de bölgedeki terör gruplarını desteklediğini ifade etmiş “Afganistan devletinin bu sınırı kabul etmediğinin ve bundan sonra da etmeyeceğinin” altını çizmiştir . Afganistan'daki mevcut yönetimin Durand Hattına ilişkin tavrı sadece Karzai'nin açıklamaları ile sınırlı değildir. Taliban rejiminin yıkılmasından sonra bir süre sessiz kalındıysa da, son dönemlerde Afganistan'da farklı düzeydeki yöneticiler bu konuda benzer görüşleri dile getirmişlerdir

Bu kapsamda Afganistan Genelkurmay Başkanı Temmuz 2011'de katıldığı bir televizyon programında güvenlik meselelerini değerlendirirken, konu Pakistan-Afganistan sınırındaki güvenlik meselelerine gelince Durand sınırı hakkında açıklamalar yapması dikkat çekmiştir. Afganistan Genelkurmay Başkanı, Afganistan'ın güney sınırlarını “Sind nehri ile Hint denizi kıyılarına kadar uzanan bölge” (Pakistan'ın kuzeybatı sınır eyaleti ile Peştun kabilelerinin ağırlıkta yaşadığı Soba Serhat bölgesi) olduğunu açıkça dile getirmiştir (Burget: 2013:65). Öte yandan, 2012'de Hindistan'ın Afganistan'a hibe ettiği beş yüz kişilik öğrenci bursuna Afganistan devletinin Pakistan

sınırları içindeki Peştunlara 50 kişilik kontenjan ayırması da önemli bir tavır olarak dikkat çekmektedir.

Söz konusu bursu Pakistan Peştunlarına hibe eden Afganistan Kabileler Bakanlığının sözcüsü Rana Nuristani'nin açıklaması dikkat çekicidir: Rana Nuristani, söz konusu tepkilere karşı yaptığı basın toplantısında, “biz söz konusu bursu Pakistan vatandaşlarına vermedik, Durand Hattı'nın diğer tarafındaki Peştun kardeşlerimize verdik, bizim için Peştun her yerde Peştundur, kaldı ki Durand Hattı bizim siyasi sınırimız değildir” demiştir.(<http://www.kabulpen.net/articles/persian/news,25.03.2015>).

Yönetim tarafından dile getirilen tüm bu açıklamalara ve tavırlara bakıldığında Karzai yönetiminin de Durand Hattı meselesine yaklaşımı netlik kazanmaktadır. Öte yandan Afganistan'daki Kabileler Bakanlığı'nın daha çok Durand Hattının güneyinde kalan Peştun kabilelerine yönelik faaliyetleri de gizli bir Peştunistan gündeme olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Pakistan bu nitelikteki açıklamaları ve tutumları tasvip etmemektedir. Afganistan'ın bu yöndeki çabalarına karşılık Pakistan da kendi önlemlerini almaya çalışmaktadır.

4.3. 2001 Sonrası Afganistan Pakistan İlişkilerinde Türkiye'nin Rolü

4.3.1. Siyasi Çalışmalar

Afganistan-Türkiye ilişkileri tarihten gelen kardeşçe ve dostça bir ilişkidir. Bu ilişkiler tarihten günümüze ortak dil, inanç ve kültürel havzada tarihi ipek yolu güzergahında gelişmiştir. Ortak paydalar etrafında buluşmanın da getirdiği yakınlıkla iki kardeş millet olarak geçmişten bugüne tarihin kırılma noktalarında daima dayanışma içerisinde olmuşlardır (Rasuli, 2008: 4).

Özellikle Afganistan'ın bağımsızlığını kazanması Türk milletinin topyekûn verdiği kurtuluş mücadelesinin yaşandığı döneme rastlamış ve bu durum iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Türkiye, 1920'lerden itibaren Afganistan'ı bağımsız, müreffeh ve istikrarlı bir ülke olması için desteklemiş, Afganistan'da kültür, eğitim ve

sağlık gibi temel faktörlerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu yakın dostluk ve işbirliği ilişkileri, Afganistan'ın Sovyet işgali altına girmesine kadar devam etmiştir. Sovyet işgalinin sona ermesinin ardından Türkiye, Afganistan'daki gelişmeleri yakından izlemeyi sürdürmüştür, dış aktörlerle ve ülkedeki tüm gruplarla temas halinde olarak Afganistan'a istikrar ve barış getirilmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır(Özlü, 2012: 32).

Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan birinci ülke olan Afganistan ile Türkiye arasındaki yakın işbirliğinde Atatürk ve Emanullah Han'ın liderliğinde kayda değer ilerleme sağlamıştır. Türkiye'nin ilk yıllarında gerçekleştirdiği reformlardan etkilenen Afganistan'a, devlet organlarının, üniversitelerin, hastanelerin, kültürel kuruluşların ve ordunun kuruluşunda önemli yardımlarda bulunulmuştur (Ahmetbeyoluğu, 2002: 265).

İlk Afgan-Türk İttifakı 1 Mart 1921'de, Afgan heyeti ile Türk elçilik heyeti arasında Moskova'da imzalanmıştır (Yılmaz, 2010:161). Bir müddet sonra da, Fahreddin Paşa, Kabil'e ilk Türk elçisi olarak atanmış, böylece Türkiye-Afganistan siyasi ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Emanullah Han'ın 1928 Mayısındaki Türkiye ziyareti sonrasında, 1 Mart 1921'de imzalanan Türk-Afgan İttifak Antlaşmasına ek olarak "Türkiye ve Afganistan Arasında Dostluk ve Ortaklık" adıyla yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Özellikle 1930'lu yıllar, Türkiye'nin, Afganistan'a çeşitli sahalarda yardım elini uzattığı bir devir olmuştur. Türkiye, Taliban rejimi sona erdikten sonra başlayan Bonn Sürecine ve Afganistan hükümetine gereken desteği vermiştir. Ayrıca teröristlere karşı da uluslararası koalisyonun içinde yer almıştır.

Her iki ülkenin de kuruluşlarının ilk yıllarında geliştirdikleri iyi ilişkiler ve güçlü bağ günümüzde de varlığını korumaktadır. Başbakan Erdoğan'ın 20-21 Nisan 2005 tarihinde Afganistan'a ve ardından Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin de 4-7 Ocak 2006 tarihlerinde Türkiye'ye ziyaretleri iki ülke arasındaki dostluğu canlandırmıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 26-27 Şubat 2007 tarihlerinde Afganistan'a yaptığı ziyaret Türkiye'nin en üst düzeyde ülkeye verdiği önemi açıkça ortaya koymuştur. Daha sonra Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Haziran 2009 tarihinde Afganistan ve Pakistan'a dört günlük ziyaret düzenlemiş ve Türkiye'nin Afganistan'da artan rolü yeniden gündeme getirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, kardeş ülke Afganistan'ın yeniden inşa süresinde gösterdiği hassasiyet iki ülke ilişkilerini pekiştirmiştir (SETA, <http://setav.org/tr>, 27 .03.2015).

21-22 Ocak 2002 tarihinde 61 ülke, 21 uluslararası kuruluşu temsil eden Tokyo Konferansı toplanmıştır. Afganistan'ın yeniden imarında uluslararası toplumun desteğini sağlamayı hedefleyen konferansta katılımcılar 2002 yılı için 1,8 milyar dolar; üç ila beş yıllık sürelerle toplu olarak 4,5 milyar dolarlık taahhütte bulunmuşlardır (Fakılı , <http://www.mfa.gov.tr>, 27 .03.2015). Türkiye, Tokyo Konferansı'nda Afganistan'ın Yeniden Yapılanması Projesi kapsamında 5 milyon dolarlık yardım paketi için söz vermiştir. Bu yardımın nakit olarak Dünya Bankasının liderliğinde oluşturulan fona aktarılan 500 bin dolarlık kısmı ise idari harcamalar için Afganistan yönetimine tahsis edilmiş, ayrıca Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Afganistan'da kimi altyapı hizmetlerine destek sağlamıştır.

Türkiye, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması projelerine desteği 77 milyon dolar mesabesinde iken Haziran 2008 tarihindeki Paris Konferansı'nda taahhütlerini yükseltmiştir. Türkiye'nin 2001 yılından itibaren askeri alandaki katkıları (Afgan ordu ve polis gücünün eğitimi gibi) toplam değeri 100 milyon dolara ulaşmıştır. Bununla birlikte, Türkiye, 200 milyon dolarlık yatırımı ile Afganistan'daki en büyük yatırımcı ülke konumuna yükselmiştir (<http://www.mfa.gov.tr>, 28.3.2015).

Türkiye-Afganistan ilişkilerine, Dışişleri eski Bakanı Hikmet Çetin'in Ocak 2004 ve Ağustos 2006 tarihleri arasında iki dönem NATO'nun Kıdemli Yüksek Sivil Temsilciliği görevini yapması da etkili olmuştur. Bu dönemlerde Türkiye'nin göstermiş olduğu başarılar, hem Afganistan genelinde hem de uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin bu süreçte daha fazla rol almasına yönelik desteğin artmasını sağlamıştır. Türk askeri dışında Afganistan'da görev yapan yabancı askerler, Afganistan halkının tepkisini çekmektedir. Bu bağlamda Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde Türkiye'nin askeri alanda olumlu katkıları bulunmaktadır.

Türkiye, Afganistan'da yaptığı katkılar ve izlediği politika ile dünyada uzmanlığına başvurulmuş bir ülke konumuna gelmiştir. Bunun için Türkiye, ŞİÖ'nün Mart 2009 tarihindeki Afganistan özel toplantısına davet edilmiştir. AK Parti hükümeti, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun girişimleriyle Türkiye, ABD'nin bir araya getiremediği Afganistan ile Pakistan'ı üçlü zirve girişimini başlatarak bir ilki gerçekleştirmiştir (Ekşi, <https://www.academia.edu>, 28.3.2015).

4.3.2.Üçlü Zirve

Karzai döneminde Taliban'ın giderek güçlenmesi Afganistan-Pakistan ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Afganistan'de gerçekleşen kanlı olaylardan hemen sonra Kabil yönetimi, Pakistan'ı Taliban'ı desteklemekle suçlamıştır. Pakistan ise, Taliban'ı desteklemediğini ve Taliban her iki ülkenin de ortak düşmanı olduğunu açıklamıştır. Pakistan, zaman zaman Taliban'ın güçlenmesinden dolayı Afganistan ve uluslararası güvenlik güçlerini başarısızlıkla suçlamıştır (<http://edition.cnn.com,3.4.2015>). Karzai döneminde iki ülke liderlerinin karşılıklı ziyaretleri devam etse de kayda değer ilerleme sağlanamamıştır.

Afganistan-Pakistan ilişkilerinin gerginliğinin yumuşaması için 2006 yılında dönemin ABD Başkanı George W. Bush, Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ve Pakistan Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref'le Beyaz Saray'da bir araya gelmişti. Görüşmede ana konu Afganistan ve Pakistan arasındaki sorunları çözmek ve teröre karşı ortak mücadele platformu oluşturmaktı. Fakat ABD'nin arabuluculuk çabası iki ülke ilişkilerinin gelişimine katkı sağlamamıştır (<http://www.bbc.co.uk/persian/news,29.3.2015>).

Taliban'ın 2005 sonrasında giderek artan etkisi karşısında terörle mücadele konusunda derin bir anlaşmazlık içine düşen Pakistan ve Afganistan liderlerini Türkiye 29 Nisan 2007 tarihinde Ankara'da bir araya getirmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer'in ev sahipliğinde Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ve Pakistan Cumhurbaşkanı Müşerref'in katıldığı görüşmenin sonunda üç ülke arasındaki iş birliğini geliştirmeye yönelik Ankara Bildirisi yayımlanmıştır. Ankara Bildirisinde, Afganistan ve Pakistan'ın ikili ilişkilerinin, iyi komşuluk, toprak bütünlüğüne saygı ve birbirlerinin iç işlerine karışmama temelinde güçlendirilmesi hususuna vurgu yapılmıştır (<http://www.bbc.co.uk/turkish,05.04.2015>).

Üçlü Zirve başlığı altında Türkiye liderliğinde başlayan bu süreç, Afganistan ve Pakistan arasında mevcut sorunları, güven tesisi, askeri ve istihbarat birimlerini kapsayan güvenlik işbirliği, ekonomik işbirliği, eğitim işbirliğini kapsamaktadır (Maden, 2012: 89).

Bu üçlü işbirliği süreci sonraki yıllarda da devam etmiştir. İkinci Üçlü Zirvenin yapıldığı 5 Aralık 2008 tarihinde gerçekleşmiştir. Zirvede Türkiye'yi yeni Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Pakistanı Asif Ali Zardari temsil etmiştir. (Raza ve Akbar, 2012: 1). Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai ve Pakistan Cumhurbaşkanı Asif Ali Zardari'nin katılımıyla 5 Aralık 2008 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen İkinci Üçlü Zirve'de işbirliğinin daha da geliştirilmesve derinleştirilmesi konularında mutabakat sağlanmıştır.. 24 Aralık 2010 tarihinde İstanbul'da yapılan Üçlü Zirve'de ise Pakistan ve Türkiye arasındaki demiryolu ağının zaman içerisinde Afganistan'a da ulaştırılması, iletişim, havayolu, ticaret ve enerji bağlantılarının daha da güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır (http://www.tccb.gov.tr, 05.04.2015).

Toplantının sonunda basın açıklamasında, Afganistan, Pakistan ve Türkiye arasındaki işbirliğinin, Üçlü Zirveler Süreci'nin başladığı 2007 yılı Nisan ayından bu yana çok daha farklı, kapsamlı ve ileri bir aşamaya geldiğini söyleyen Cumhurbaşkanı Gül, Üçlü Zirveler Süreci'nin, halkların ve bölgenin yararına somut projelerin geliştirildiği ve hayata geçirildiği önemli bir işbirliği platformu haline dönüştüğünü belirtmiştir (http://www.tccb.gov.tr, 06.04.2015).

Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin Afganistan ve Pakistan ile ilişkilerinin her şeyden önce halklar arasındaki ilişkiler olduğunu ve gücünü tarihten alan kardeşlik bağları bulunduğunu belirtmiştir. Karzai, zirvelerle, Pakistan ve Afganistan olarak önemli konulara odaklanma imkânı bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca bu zirvelerde üç taraflı fikir alışverişinde bulduklarını, her alanda işbirliği konularını ele aldıklarını, yatırım, ulaşım alanlarında bölgesel işbirliğine gidildiğini belirtmiştir. Zirvelerde başta güvenlik, istikrar, ekonomik ortaklık ve eğitim olmak üzere farklı alanlarda işbirliğinin güçlendirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. (http://www.mfa.gov.tr, 08.04.2015).

Türkiye-Afganistan-Pakistan arasında yeni bir üçlü zirve 31 Ekim 2011'de İstanbul'da yapılmıştır (http://www.cumhuriyet.com.tr, 05.04.2015). Bu zirvede ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğine ilave olarak terörle mücadelede kolektif hareket üzerinde durulmuştur. Üçlü askeri işbirliğinin güçlendirilmesi bağlamında Afganistan ve Pakistan'ın güvenlik güçleri personelinin Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığının düzenlediği eğitim programları kapsamında terör ve uyuşturucu ile mücadelede programlarına katılımı, ayrıca Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet

Merkezi ve Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisinde kurslar düzenlenmiştir.

Zirveler, Türkiye Afganistan ilişkilerinin gelişmesine ve ortak tehditlere karşı mücadelede faydalı olmuştur. İlki 2007’de gerçekleşen Zirvelerin ana gündemini Afganistan’ın geleceği ve Afganistan üzerinden doğan istikrarsızlıktan etkilenen Pakistan’ın sorunlarının çözüme kavuşturulması oluşturmuştur. Ayrıca bu zirvelerde Pakistan ve Afganistan’ın resmi düzeyde karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Başka bir gündem ise her iki ülkedeki Peştun grupların merkezi hükümetlerle işbirliği yapmasıdır. Son üç yılda Taliban yanlısı grupları her iki ülkede sisteme entegre etme konusunda kayda değer bir başarı elde edilmiştir. Üçlü zirvelerin esas katkısı ise Kabil ve İslamabad arasındaki gergin ilişkilerin normalleşmesini sağlamak olmuştur (Emad, <http://www.orsam.org.tr>, 09.04.2015).

Zirvelerle birlikte iki ülke Türkiye’nin öncülüğünde birçok alanda ortak adımlar atmıştır. Afganistan’ın kalkınmasına destek amacıyla bir başka uluslararası işbirliğini RECCA (Afganistan Bölgesel Ekonomik İşbirliği Konferansı) zirveler sonucunda gündeme gelmiştir. İlkini 2005 yılında Kabil’de, ikincisinin 2006 yılında Yeni Delhi’de, üçüncüsünün 2009 yılında İslamabad’da gerçekleştiği RECCA’nın dördüncüsüne 2010 yılında Türkiye ev sahipliği yapmıştır (RECCA, <http://mfa.gov.af>, 09.04.2015).

4.3.3. İstanbul Süreci

Üçlü Zirvelerin devamında, 14 Haziran 2012 tarihinde Afganistan’ın güvenliği ve istikrarı için bölgesel işbirliğini güçlendirmek amacıyla 14 ülkenin destek verdiği İstanbul süreci Türkiye öncülüğünde, Afganistan Dışişleri Bakanı Zalmay Resul ve Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun eşbaşkanlığında Afganistan başkenti Kabil’de yapılmıştır. Konferansta, Davutoğlu, Afganistan’ı merkeze koyarak bölgesel konularda yaratıcı, kapsamlı ve pratik çözümler bulmayı hedefleyen toplu çabaları hızlandırmanın zamanın geldiğini vurgulamış ve bölgesel işbirliğini sonuç odaklı ve

pratik bir çerçevede geliştirmeyi amaçlayan İstanbul Süreci'nin bu anlamda önemli bir kilometretaşı haline geldiğini açıklamıştır.

Söz konusu konferansın gündemini, terörle ve uyuşturucuyla mücadele, Afgan mültecilerin dönüşü için gereken şartların oluşturulması, kalıcı istikrarı sağlamak için bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi ve Pakistan başta olmak üzere Afganistan'ın komşu ülkelerle sınır kontrollerinin de daha sıkı gerçekleştirilmesi gibi konular oluşturmuştur (<http://mfa.gov.af/fa/news>, 09.04.2015). 2001 Eylül olaylarının ardından Afganistan'ın yeniden inşası için uluslararası toplumun bütün çabalarına rağmen ülkede istikrar, güvenlik ve kalkınma istenilen seviyede gelişmemiştir. Bu durum uluslararası toplumun çıkmazı olarak algılanmıştır. Türkiye, uluslararası toplumun Afganistan konusunda eksik bir yönünün altını çizmiştir. Türkiye'ye göre Afganistan'ın istikrara kavuşması sadece askeri yöntemlerle çözülebilecek bir sorun değildir. Aynı zamanda sivil düzeyde de işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin öncülüğünde bir çok konferans ve toplantılar düzenlenmiştir (<http://www.tccb.gov.tr>, 11.04.2015).

4.3.4. Türkiye'nin Askeri Alanda Yaptığı Katkılar

7 Ekim 2001 tarihinde Taliban rejiminin devrilmesiyle Afganistan-Türkiye ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Türkiye, NATO'ya bağlı olarak kurulan ve çokuluslu barış gücü olan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (International Security Assistance Force - ISAF) 300 askerle katıldı. Afganistan'da Haziran 2002-Şubat 2003 tarihlerinde iki defa ISAF'ın komutasını devralan Türkiye, Şubat 2005-Ağustos 2005 dönemlerinde bu asker sayısını 1300'e kadar çıkararak ISAF'ın komutasını bir kez daha devralmıştır.

Bu itibarla, 31 Ekim 2009 tarihinde Kabil Bölge Komutanlığı'nı üstlenmesinin ardından Türkiye bu ülkedeki asker sayısını iki katına çıkarmıştır. Halen Afganistan'da yaklaşık 1.800 Türk askeri bulunmaktadır. Ancak, Afganistan'da barış ve istikrarın sağlanması için askeri tedbirler tek başına yeterli değildir. Bu anlayışla Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı kalkınma yardımı programını Afganistan'da uygulamaktadır (<http://www.gmic.gov.af>, 11.04.2015).

Afganistan'da görev yapan Türk askeri varlığı gerek askeri alanda gerekse Afgan halkının yaşam şartlarının iyileştirilmesi alanında birçok faaliyeti uygulamaya koymuştur. Türk birliklerini de bünyesinde bulunduran UGYK (Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti) Bonn Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere, BM Güvenlik Konseyi'nin 20 Aralık 2001 tarihli ve 1386 sayılı kararına istinaden teşkil edilmiştir. UGYK, 1386 sayılı kararla Kabil ve çevresinde güvenliği sağlayarak Afganistan'daki geçici yönetime yardım etmekle görevlendirilmiştir.

İngiltere ilk lider ülke olarak UGYK komutasını almış ve 6 ay süreyle görev yapmıştır. Türkiye, 20 Haziran 2002 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi'nin aynı zamanda UGYK görevinin 6 ay süreyle (20 Aralık 2002 tarihine kadar) uzatılmasını öngören, 23 Mayıs 2002 tarihli ve 1413 sayılı kararına istinaden UGYK'nin komutasını devralmıştır. Türkiye'nin görevi, 20 Aralık 2002 tarihinde sona ermesi gerekirken, BM Güvenlik Konseyi'nin 27 Kasım 2002 tarihli ve 1444 sayılı kararı gereği, 10 Şubat 2003 tarihine kadar uzatılmış ve bu tarihte Almanya ve Hollanda'ya devredilmiştir.

UGYK Komutanlığı'nın vazifesi, Bonn Anlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin 1386, 1401, 1413 sayılı kararları ve Askeri Teknik Anlaşması'nda kararlaştırıldığı şekilde, Afganistan'ın sorumlu bir üye olarak uluslararası topluluğa tekrar entegre olmasını sağlamak amacıyla, sorumluluk sahası içerisinde Afganistan'daki geçici yönetime güvenliğin ve istikrarın sağlanmasında yardımcı olmaktır. UGYK bünyesindeki Türk birliği görev yaptığı sürede özellikle Afganistan'daki bütün etnik gruplara eşit mesafede durmaya, Afgan iç politikasına müdahale etmemeye, Afgan geleneklerine, kültürel değerlere ve dini inanışlara tam olarak saygı duymaya, Afgan vatandaşlarına karşı nazik ve anlayışlı davranmaya dikkat etmektedir. Türk Birlikleri Kabil şehrinde asayiş kontrol etmek üzere, Afgan polisiyle birlikte görev yapmakta ve bu esnada da Afgan polisini eğitmektedir. Ayrıca, Afgan güvenlik unsurlarına ve yüksek mevkideki yönetici korumalarına da eğitimler vermektedir (Büyükbaş, 2006: 158).

Türk birliklerinin, sivil halkın yaşam seviyesinin iyileştirilmesine yönelik olarak yaptığı çalışmalar dikkat çekmiştir. . BM'nin Afganistan için yaptığı yardımlar; kurduğu yardım kuruluşu, diğer BM kuruluşları ve hükümet dışı organizasyonlarla etkin bir koordinasyon çerçevesinde toplanmaktadır. UGYK'nın Afganistan halkının yaşam şartlarının iyileştirilmesi faaliyetlerine yönelik bir fonu bulunmamaktadır. Bu tür

faaliyetler katılımcı ülkelerin inisiyatifinde yapılmakta ve mali desteği kendileri karşılamaktadırlar. Türkiye de kendi döneminde yaptığı yardımları kendisi finanse etmiştir. Bu kapsamda Türk birlikleri, onarım ihtiyacı olan devlet binalarının tamirata, çocukların sünnet edilmesi, çocuklara oyun alanları yapımı, çocukların okul ihtiyaçlarının giderilmesi, okul onarımları, hastane yenileme ve malzeme yardımı, su kuyuları açılması, cami onarımı, elektrik sıkıntısı çeken bölgelere trafolar kurma, sağlık taramaları gibi hayati konularda Afganistan halkına yardım etmiş ve halen bu faaliyetleri de devam ettirmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri, Afganistan'da sadece altı aylık UGYK'nın 7. Dönem komutası sırasında, 2,7 milyon dolar değerinde 11 proje gerçekleştirmiştir (Büyükbaş, 2006: 159).

Türkiye'nin bölgeye yönelik politikası; barışın, istikrarın sağlanması ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılması yönünde olmuştur. Türkiye, kuruluşundan itibaren Afganistan'daki UGYK'ye iştirak ederek ve onu iki defa da komuta ederek bu desteğini pekiştirmiştir. Türkiye ayrıca, ağırlıklı olarak eğitim, sağlık ve tarım alanlarında bu ülkenin yeniden imarına yönelik projeler üstlenmiştir. Türkiye'nin Afganistan'da yaptığı bu girişimler ve çalışmalar, aynı zamanda 11 Eylül sonrası dünyada uluslararası güvenlik ve istikrarın sağlanması yönünde devam etmekte olan arayışa yaptığı somut, sürekli ve stratejik katkıyı ifade etmektedir. Türkiye, hala Afganistan halkına istikrar ile demokrasi yolunda ve ülkede yeniden inşa çalışmalarında destek olmaya devam etmektedir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşından sonra İngiltere'nin Güney Asya'dan çekilmesiyle, 1947 yılında Hindistanla beraber Pakistan da bağımsızlık kazanmıştır. Böylece Afganistan'ın güneydoğusunda yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. Pakistan'ın doğuşundan itibaren Afganistan ile ilişkilerini şekillendiren iki önemli sorun Durand Sınır Hattı ve Peştunistan meselesidir. Bu sorunlar uzun süre iki ülke arasında gerginliklere kaynak teşkil etmiş ve bazı dönemlerde çatışma da yaşanmıştır. Sınır sorunu, Afganistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerde sorunların başında gelmekle birlikte, bölge güvenliğini ve uluslararası barışı olumsuz yönde etkileyen Taliban örgütünün faaliyetlerini de iki ülke ilişkilerini etkileyen bir diğer faktör olarak dikkate almak gerekmektedir.

Afganistan-Pakistan arasındaki Durand Hattı ve Peştunistan sorunu, hem ikili ilişkileri hemde tarafların üçüncü ülkelerle ilişkilerini etkilemektedir. İki ülke ilişkilerinde işbirliği dönemlerinde Afganistan, Batı ile yakınlaşmaktadır. Gerilim dönemlerinde ise Afganistan, SSCB /Rusya'ya yakın ilişkiler kurmaktadır. Soğuk savaş döneminde Pakistan'ın ABD başta olmak üzere Batı ülkeleri nezdinde öneminin artması, Afganistan karşısında bu ülkeyi güçlendirmiştir.

Pakistan'ın kurulduğu 1947 yılından 11 Eylül 2001 yılına kadar ABD ve Batı, Peştunistan ve Durand Sınır ihtilaflarında Pakistan'dan yana politika izlemiştir. 11 Eylül olaylarının ardından oluşturulan Karzai Hükümeti döneminde ise söz konusu sorunlar Afganistan tarafından sıklıkla gündeme getirilmiş olmasına karşılık Batının tutumunda değişiklik olmamıştır. Günümüzde uluslararası toplum Durand Hattını resmi sınır olarak kabul etmektedir. Ancak Afganistan'da Kral Zakir Şah'tan bugüne kadar işbaşına gelen yönetimlerin hiç biri bu sınırı kabul etmemiştir. Karzai yönetimi bunu en yüksek düzeyde dile getirmiş ve geri adım atmayacaklarını bir çok kez dile getirmiştir.

Durand Hattı ve Peştunistan meselesinin Afganistan tarafından daha güçlü bir şekilde ortaya konulması, Pakistan açısından ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle Davut'un başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde söz konusu meselelerle ilgili izlediği sert politika Pakistan tarafında endişe yaratmıştır. Bu yüzden Pakistan, bölgede siyasal gerilim yaratmakta ve istikrarsızlıkları dolaylı olarak körüklemektedir. Bu nedenle General Muhammed Ziya-Ül Hak döneminden General Perviz Müşerref dönemine kadar, Pakistan, önce Afganistan'daki komünist rejimi

desteklemiştir. Ardından Sovyet işgali yıllarında direnen mücahit grupların lehinde tavır almıştır. Mücahit gruplar, 1973 yılından sonra iki ülke ilişkilerinde önemli bir faktör olarak var olmuşlardır. Davud Han'ın bir darbe ile iktidara gelmesinden sonra merkezi hükümete karşı mücadele eden Mücahit gruplar, Pakistan'ın desteği nedeniyle Kabil hükümeti için tehdit oluşturmuşlardır.

Pakistan'a göre, Afganistan'ın güçlenmesi, Pakistan'da yaşayan Peştun nüfusun özgürlük taleplerinin kuvvetlenmesi anlamına gelmektedir. Pakistan'ın dış politikasına hâkim olan bu düşünce, İslamabad'ın 'güçsüz bir Afganistan' politikası gütmesine neden olmuştur. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi 2001-2014 yılları Karzai döneminde de Afganistan-Pakistan ilişkileri bu genel çerçeve içerisinde şekillenmiştir. Pakistan sürekli olarak Afganistan'da işbaşında bulunan hükümetlerinin zayıf olmasına çaba göstermiştir. Pakistan'ın Afganistan'a yönelik temel stratejisi ise Kabil'in merkezi hükümetine karşı mücadele eden grupları desteklemek olmuştur.

Pakistan, Afganistan'daki son 68 yıl içindeki gelişmelerde en önemli rol oynayan ve aynı zamanda bu gelişmelere en çok etki eden en önemli ülkedir. Karzai hükümeti, sürekli olarak Pakistan'ı Afganistan'ın iç işlerine karışmak ve merkezi hükümete karşı mücadele eden Taliban'ı desteklemekle suçlamaktadır. Pakistan ise Afganistan'ın bütün iddialarını reddetmektedir. 11 Eylül'den sonra Karzai döneminde iki ülke arasındaki en büyük sorun olan Taliban meselesidir ve bu nedenle iki ülke birbirine karşı sert açıklamalar yapmaktadır.

İki ülke ilişkilerinin gerginleşmesinden bir süre sonra, 2006 yılında Afganistan devlet başkanı Hamid Karzai ve Pakistan devlet başkanı Perviz Müşerref ABD Başkanı Bush'un girişimiyle Beyaz Saray'da buluşmuştur. Bu arabuluculuk girişimleri 2007 yılında Türkiye'nin liderliğinde düzenlenen Üçlü Zirve ve İstanbul Süreci ile devam etmiştir. Üçlü zirveler ve İstanbul süreci çerçevesinde Afganistan-Pakistan liderleri, bir araya gelip, terörle mücadele ve barışın sağlanması için bölgesel işbirliği içinde hareket etmelerinin önemini vurgulamış iseler de birbirlerine yönelik sert tavırlarında değişim olmamıştır.

2001-2014 yıllar arasında iki ülke ilişkileri gerginliklerle devam etmesine rağmen diyalog kopmamıştır. Hamid Karzai, 14 yıllık hükümet süresi dönemindeki güvenlik sorunları nedeniyle, özellikle de Taliban'la müzakere konusunda, Pakistan'ın yardımını

almak için bu ülkeyi 21 kez Pakistan'ı ziyaret etmiştir. Fakat tüm bu ziyaretlere rağmen Karzai, umduğu desteğini alamamıştır. Taliban sorunu iki ülke arasında en büyük sorun olarak mevcudiyetini korumaktadır.

Afganistan, denize çıkışı olmayan bir ülkedir. Ticaret'in geliştirmesi için Pakistan'a ihtiyaç duymaktadır. Pakistan ise, Orta Asya pazarına ulaşmak ve Orta Asya'nın enerji kaynaklarını uluslararası pazara ulaştırmak için Afganistan'a ihtiyaç duymaktadır. Karşılıklı bağımlılık, iki ülke bakımından da bölge güvenliği ve istikrarı açısından son derece önemlidir. Uluslararası güvenlik açısından en önemli tehdit olarak görülen terör ve uyuşturucu da zaman zaman yakınlaşmaya neden olmaktadır. Afganistan ile Pakistan arasındaki sorunların çözülmesi ve kalıcı barışın sağlanması için iki ülkenin işbirliğinin daha ileri aşamada geliştirilmesi asgari şarttır. Güvene dayanan işbirliğinin gelişimi, hem bölge barışına hem de ekonominin canlanmasına katkı sağlayacaktır. SSCB'den ayrılan Orta Asya Cumhuriyetlerinin denize en kısa ulaşım yolunun Afganistan ve Pakistan güzergahından geçmek suretiyle mümkün olması çok önemlidir. Bu durum bölgesel işbirliğini teşvik etmektedir. İki ülke coğrafyası, istikrar ve güvenlik sağlandığında petrol ve doğalgaz boru hatlarının geçiş yolu olabilecektir. Bu durum, iki ülkeye de güvenli enerji sağlama yanında önemli ekonomik fayda temin edecektir. Hamid Karzai döneminde iki ülke ilişkiler, eskisine kıyasla diyalog ve işbirliğinin öne çıktığı bir dönem olmuştur.

KAYNAKÇA

- Afganistan Dış İşleri Bakanlığının Dergisi (1957). "STORY", Afganistan Kısa Tarihi, Sayı : 5, s.44
- Afganistan Eğitim Bakanlığı Dergisi (2014). "Yeni Eğitim Yılı", Sayı: 171,s. 33.
- Ahmadi, Kava (2012).Tahlil Hai az Sulh. Kabil: Nasır Khisrav yayını.
- Ahmetbeyoğlu, Ali(2002). Afganistan Üzerine Araştırmalar. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayını.
- Akyüz, Ahmet (2007). Soğuk Savaş Sonrası Hindustan'ın Avrasya Jeopolitiğin'deki Yeri. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.
- Alemkhil, Abdulkadir (2012). Nigahi ba Pakistan,(Pakistan'a Bakış). Kabil: Afganistan Dışişleri Bakanlığının Strateji Araştırma Merkezi Yayını.
- Andishmand, Muhammad İkrām (2002). Afganistan Demokratik Halk Partisi, Darbe, Hakimiyet ve Çöküş. Kabil: Maywand Yayınevi.
- Andishmand, Muhammad İkrām(2005). Amerika Afganistn'da. Kabil : Maywand Kitabevi.
- Andishmand, Muhammad İkrām(2007). Ma ve Pakistan (Biz ve Pakistan). Kabil: Myawand Yayınevi.
- Andishmand, Muhammed İkrām (2004). İşgal ve Direniş Yılları, (Salhay tacavuz ve Mukavemet). Kabil : Payman yayınları.
- Aras, Bülent ve Şule Toktaş (2008). Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan. Ankara: SETA Yayınları.
- Arjumand , M.Jafar Jawadi(2006). "Taliban Hareketi ve Bunun, Pakistan, Afganistan ve ABD İlişkilerinde'ki Etkisi". Avrasya Araştırmalar Merkezi, Sayı:3, s. 4
- Armaoğlu, Fahir(1993). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1995. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ataie, Mohammad Khalid (2014). Pakistan ve Köktenci Akımlar: Pakistan'ın Afganistan Politikasında Köktencilerin Yeri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atayî, Mehmet (2010). "Avrasya'nın Balkanları, Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri". Avrasya Dosyası, Cilt 4, Sayı: 3-4, s.12
- Ayubzada, Selim (2006). Tacikistan Dar Qarni Bistim (çeviri: Kviyani), Alman: Nima Yayını.
- Banting, Erinn(2003). Afghanistan -The People. Londra: Oxford Yayını.
- Barfield ,Thomas (2010). Afghanistan: A Political and Cultural History. Londra: Oxford Yayını.
- Bellew,H.W. (1880) Afganistan Irkları(Çeviri: Suhail Sabzwari), Lahor: Thacker Spink And Co. Calcutta.
- Bijan, Omrani(2009) The Durand Line: History and Problems Of The Afghan-Pakistan Border. The Royal Society For Asian Affairs, s.190
- BİLGESAM (2014) NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan. Say:1176, İstanbul.
- Burget, Fazıl Ahmed (2013). "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı". Ortadoğu Analiz, Cilt: 5, Sayı: 56, s.62
- Bukhari ,Sayed ve Noor Shah(Ocak 2008) Post 9/11 Pak-Afghan Border Dispute. (A Case Study of Durand Line). European Journal of Scientific Research, s. 264

- Burki , Shahid Javed(24 September 2011). Economics of Pak-Afghan Relations. InSTITUTE of South Asian Studies, Sayı: 176
- Büyükbaş, Murat (2006). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.
- Çınarlı, Özgür (2009). Afganistan'deki İç Savaş ve Dış Müdahale(1980-2001). Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, Sabri(2010). Amerika'nın Yeni Savaşı: Taliban'ın Önlenemez Yükselişi ve Afganistan'da Devlet İnşasının sınırı. Ortadoğu Analiz, Cilt: 2, Sayı: 22
- Çolakoğlu, Selçuk(2007). "Dış Politika Yapım Sürecinde Din Faktörünü Etkisi: Pakistan Örneği", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 36, s.65.
- Çolakoğlu, Selçuk(2013). "Türkiye'nin Pakistan Politikası: İkili İlişkilerdeki Temel Dinamikler", Uluslararası Hukuk ve Politika , Cilt: 9, Sayı: 34, s.30.
- Çomak, Hasret (2012). "Uluslararası Orta Doğu Kongresi", Cilt: 1, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Demirel, Emin(2003). Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan. İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayını.
- Durrani , Mohib Ulah ve Ashraf Khan, "Pakistan -Afghan Relations: Historic Mirror", The Dialogue, Cilt :4, Sayı: 1, ss.33-34.
- Erman, Kubilayhan(2012). "Sömürgecilik Kıskaçında Afganistan", İnternatonal Jurnal of History, Cilt : 4 Sayı : 3,s.70.
- Ersoy, Ömer (2013). "Afganistan Kaynaklı Uyuşturucunun Uluslararası Bir Güvenlik Farhang, Mir Mohammad Siddiq(1992). Son Beş Asırda Afganistan. Meşhed: Dorekhshis Yayınları.
- Fevzi, Firuz(2012). "Afganistan'da Türk Kültürü ve Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt:1 Sayı: 1, s.3.
- Fisk, Robert(2011). Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu'nun Fethi(çeviri. Murat Uyrkulak), İstanbul: İthaki Yayını.
- Gubar, Mir Gulam Mehammed (1967). Afganistan Der Mesir-i Tarih (Afganistan Tarih Seyrinde). Kabil: Devlet Matbaası Yayınları.
- Gundu , Raja Karthikeya ve Teresita C. Schaffer(2008). "India and Pakistan in Afghanistan: Hostile Sports", CSIS South Asia Monitor, No. 117, s. 1.
- Gülfem, Dursun(1998/99). "Afganistan'ın Etnik Kimliği", Avrasya Dosyası, s.50.
- Han, Ahmet K.(2011). "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", Ortadoğu Etütleri, Cilt: 2, Sayı: 2, s.80
- Hayri, Aysultan (2007). Afganistan'da Türkçe Eğitiminin Tarihi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hujatzade, Husam (2011). Wezhey-i Mesayil-i Pakistan. Tahran: Ebrar Yayınları.
- Isby, David (2006). Afghanistan: Graveyard of Empires, A New History of The Borderland. New York: Pegasus Books.
- İlmi, Hamid (2010). Afganistan Günlük Hadisaları. Kabil: Meywand Yayınevi.
- İstanbul Ticaret Odası, (2002). Afganistan- Genel Durum, Piyasa Yapısı ve Piyasaya Girişi. İstanbul: İTO Yayını.
- İşyar, Ömer Göksel(2009). Karşılaştırmalı Dış Politikalar. Bursa: DORA Yayınları.
- J.P. Perrier (2002). Afghanlar Tarihi (çeviri: Kaptan Wilyam), Lahore: JESİ Sang-e-meel Yayınları.

- Johnson, Thomas J. (2006). "Afghanistan's Post-Taliban Transition: The State of State-Building After War", *Central Asian Survey*, Sayı : 25, s. 1-2
- Karaca, R. Kutay (2011). *Afganistan'daki Problemlere Tarihsel Bakış ve Gelecek*
- Katzman, Kenneth (September 29, 2008). "Specialist in Middle Eastern Foreign Affairs, Defence, and Trade Division Afghanistan, Post-War Governance, Security, and U.S. Policy", *Congressional Research Service*, s. 3
- Khan , Adnan Sarwar (2006). "Pakistan's Foreign Policy in the Changing International Scenario", *Muslim World*, Cilt: 96, Sayı: 2, s.248.
- Kux, Dennis (2000). *The United States and Pakistan, 1947-2000 Disenchanted Allies*. Karachi: Oxford University Press.
- Lalad, Abdulali (2011). *Afganistan Emruzi Der Naqşa hay-i Diruzi*, Kabil: Sayed Yayinevi.
- Maden, Tuğba Evrim (Eylül 2012). "Delhi Policy Group -Regional Conference on Peace & Stabilization in Afghanistan: What Can Neighbors Contribute?" *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 45, s. 89.
- Mazhar, M. Saleem ve Naheed S. (July-December 2009). "Goraya, Border Issue between Pakistan & Afghanistan", *A Research Journal of South Asian Studies*, Cilt: 24, Sayı: 2, s. 209
- Misbahzada , Sayed Muhammad Baqir (2010). *Afganistan Kısa Siyasi Tarihi*. Tahran : Aftab Araştırma Merkezi yayinevi.
- Muhtat, Qassem (2011). *S.S.C.B.'nin 1979 Yılında Afganistan'ı İşgalinden, 2001 ABD Müdahalesine Giden Süreçte Uluslararası Ortamda Afganistan'ın Konumu*. Yüksek Lİsans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Musavi, Sayed Ali (2009). *Tarikh Tahlili Afganistan az Zahir Sha ta Karzai*. Kabil: Meywand Kitabevi.
- Müşerref, Perviz (2007). *Dar Khat Ateş (çeviri. Seyit Harun Haşimi)*, Kabil: Meywand Yayinevi.
- Nilpey, Muhammad Sana (2005). *Afganistan'ın Önemli Siyasi Vakaları*. Kabil: Aryana Yayını.
- Nuh, Yılmaz (2009). "ABD'nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri", *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 11, s.6
- Nyrop, Richard F ve Donald M. Seekings (2001). *Afganistan A Country Study*. Baton Ruoge : Claitor yayını.
- Oğuz , Asadullah (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul : Doğan Kitapçılık.
- Olivier, Roy (1990). *Afganistan'da Direniş ve İslam*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Omaruf, Khaca M. ve Mubcib Maşal (2012). "Afganistanda Küçük ve Orta Taşabuslar ve bölge Ticaret'inin Kalkınması", *Merkezi Asya Üniversitesi*, s.12
- Ömer, Atilla (2011). *Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan-Pakistan İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önal, Hilal (2010). "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 6, Sayı: 23, s.45.
- Özlu , Hüsnü (2012). "Türk-Afgan Dostluk Ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:8, s.32
- Pplut, İrfan (2006). *11 Eylül Terör Saldırısı ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi*. Yüksek Lisan Tezi, Süleyman Dermirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.

- Rashid, Ahmed (2007). Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Rashid, Ahmet(2006). Soqut der Haraj ve Maraj (Çeviri: Hasan. Rızayı), Kabil: Şah Mahmut Yayınevi.
- Rasuli, Khalilullah (2008). 1991 yılından günümüze kadar Afganistan ve Türkiye ilişkileri. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Raza, Muhammad Riaz ve Muhammad Wasim Akbar(2012). "Image of President Asif Ali Zardari as Portrayed by Daily Dawn and News: A Discourse Analysis of Editorials", Mass Communication and Journalism, Vol: 2, No: 4, s. 1
- Riedel, Bruce(2011). Deadly Embrace Pakistan, America, and the Future of the Global Jihad. Virginia: R. R. Donnelley Yayınevi.
- Rizvi, Mujtaba(1971). The frontiers of Pakistan. Karachi: National Publishing House.
- Saaie, Mohammad Aleem(2009). Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi.
- Sander , Oral (1990). Siyasi Tarih , 1918-1990. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Saray, Mehmet (2002). Afganistan ve Türkler. Ankara: Avrasya Bir Vakfı ASAMA yayını.
- Sarıhan, Zeki(2002). Kurtuluş Savaşımız' da Türk -Afgan İlişkileri. İstanbul: Analiz Basın Yayını.
- Shusudfiski, Meshel(2004). War and Globalisation The Truth Behind September 11(Çeviri: Cafer. Poya), Tahran : Afyon ile Mücadele Kurum yayını.
- Skandarof, Qasimshah (2006). Afganistan, Taliban ve Teröristler Merkezlerinin Kuruluşu (Çeviri: Abdullwahid. Kkuram) Peşaver.
- Sorununa Dönüşmesi: İç ve Dış Dinamikler, Mücadele Politikaları", Doktora Tezi, Polis Akademisi, Ankara.
- Şahin, Ali (2010). Afganistan Raporu Ve Çözüm Stratejisi. Güney Asya Stratejik
- Tabibi , Abdullah, (1952). Gandamak ve Durand Anlaşmaları Hukuk Dışı Sınırlardır. Kabul: Kabul Genel Matbaası.
- Tawhidi, Zahra(2007). "Hindustan Dış Siyaseti'nin Yeni Stratejisi" (Ruykard Nawin Siyaset Khariji Hind), İstratejik Araştırmalar Merkezi, Asya Araştırma Gurubu, Sayı: 6, s.24
- Toman , Murat ve Halil Akman. "Küresel Teröre Karşı Dotorinin Oluşumu ve Ortadoğu'ya Yansımaları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 35, s. 297
- Tuna, Çağla (2012). Başarısız Devletlerin Bölgesel Günvenliğe Etkisi: Afganistan-Pakistan Etkileşimi. Yüksek Lisanst Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Wahab , Shaista ve Barry Youngerman (2007). A Brief History of Afghanistan, New York: Infobase Publishing.
- Yazici, Orhan (2010). "Afganistan'daki Otorite Boşluğunun Tarihi Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri", History Studies, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:2, Sayı: 1, s.224.
- Yılmaz, Aliye (Mayıs 2010) "Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk" , Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:21, s.161

Yusofi, Sayed Hanan (2013). Afganistan'da Siyasi Partiler(1990-2010). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Ziyayı, Najiba(2004). Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yaşayışları. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.

Afganistan Anayasası”,
<http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.Pdf> , (Erişim Tarihi: 12.12.2014).

Afganistan Cumhurbaşkanlığının Resmi Sitesi,(26 Ağustos 2013). “Karzai'n Pakistan Ziyareti” , , <http://president.gov.af/fa/news/23488>,(Erişim Tarihi: 5.03.2015).

Afganistan Dışişleri Bakanlığının Resmi Sitesi,(14 Haziran 2012). “İstanbul Sürecinin Bildirisi” , , <http://mfa.gov.af/fa/news/10569>, (Erişim Tarihi: 09.04.2015).

Afganistan Hükümetinin Merkezi Medya Resmi Sitesi, “Türkiye'nin Afganistan Yapılanması ve Barışındaki Rolü”, <http://www.gmic.gov.af/dari/analysis/383-201103-01-11-14-40>,(Erişim Tarihi: 11.04.2015).

Afganistan Yüksek Barış Konseyi kurumunun Resmi Sitesi, “Yüksek Barış Konseyin'in Teşkilatı”,<http://www.hpc.org.af/dari/>(Erişim Tarihi: 02.02.2015).

Afghantelex, (25 Aralık 2011). “Mavzi-i Reis Cumhur Karzai Dar Movred-e Hatt-e Durand” , , <http://www.afghantelex.com/>(Erişim Tarihi: 22 .03.2015).

Aljazeera Türkçe(7Nisan 2014). “Ülke profili: Afganistan” , <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-afganistan>,(Erişim Tarihi: 25.9.2014).

Andishmand, Muhammad İkrām(01.06.2006). “Sovyet Birliğinin İşgali”, <http://www.goftaman.com/daten/fa/articles/part4/article598.htm>, (Erişim Tarihi: 25.01.2015).

Andishmand, Muhammad İkrām(27Nisan 2009). “Nisan Devriminin Birinci Hakimi Nur Muhammad Taraki”, <http://www.goftaman.com/daten/fa/articles/part18/article2249.htm>, (Erişim Tarihi: 27.12.2015).

Andishmand, Muhammad İkrām. “Demokratik Halk Partisi Hakimiye Kürsisinde”, http://www.farda.org/articles/06_updates/060814/barg-haye-az-tarih_I_Ekram_Andaishmand02.htm ,(Erişim Tarihi: 22.01.2015).

Andishmend, Muhammad Ekram (9Temmuz 2009) “ Jergeye Amni Menteqay-i, Goftuman”, “Khun Peştunhara ba Nahak Narizid”, <http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&file=print&sid=7000>, (Erişim Tarihi: 22 .03.2015).

Barnes, Julian E.(8 Ekim 2010). “Matthew Rosenberg And Habib Khan Totakhil, Pakistan's ISI Urges Taliban To Fight”, The Wall Street Journal,

Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Afganistan Ülke Profili”,

BBC News, (26 Kasım 2011). “Pakistan-ABD ilişkileri yine gerildi”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/11/111126_nato_pakistan.shtml(Erişim Tarihi: 22.03.2015).

BBC News,(04 Mayıs 2013).“Karzai: Hatt-ı Marzi Durand-ra Heç vaqt be rasmiyat namışnasim” , , http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/05/130504_k02-karzai-pakistan.shtml, (Erişim Tarihi: 22 .03.2015).

BBC News,(13 Kasım 2013). “Afghanistan Opium Harvest at Record High-UNODC”, <http://www.bbc.com/news/world-asia-24919056>, (Erişim Tarihi 22.8.2014).

- BBC Persian, (Eylül 2006). “İki ülke sorunlarının artmasının ardından ABD Başkanı Bush’un ilk arabuluculuk girişimi”
- BBC Persian, (Eylül 2011). “Burhaniddin Rabbani Öldürüldü”, http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2011/09/110920_130_afghanistan_rabbani_killed.shtml, (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
- BBC Persian, (Temmuz 2008). “Pakistan’ın Genel Kurmay Başkanı Afganistanda”, http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/story/2008/08/080819_ramkiyaniOkabul-visit.shtml, (Erişim Tarihi: 21.03.2015).
- BBC Persian, Kasım 2012). “Durand Sınır Hatı Ya Geçici Anlaşma”, http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/11/121104_109_durand_line_liwal.shtml, (Erişim Tarihi: 04.02.2015).
- BBC Turkish, (30 Nisan 2007). “Karzai ve Muşerref’ten Bildiri”, <http://www.bbc.co.uk/turkish/>(Erişim Tarihi: 05.04.2015).
- Benkdar , Tirdad, “Son Altı Asırda Afganistan İran İlişkileri”,<http://vista.ir/article/300803>, (Erişim Tarihi:02.01.2015).
- Burget, Fazıl Ahmed Burget(30 Ekim 2013). “Afganistan’da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye’nin Yeri”, <https://guneyturkistan.wordpress.com>, (Erişim Tarihi:12.7.2014).
- Cablegate,(24 Ocak 2010). “Border Activity Update: Customs, Border Structures”, <http://info.scoop.co.nz/Wikileaks>, (Erişim Tarihi:7.03.2015).
- CNN TÜRK, (14 Haziran 2011).“ABD-Pakistan ilişkileri Gergin”, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/05/14/abd.pakistan.iliskileri.gergin/616705.0/>,(Erişim Tarihi: 21.03.2015).
- Cumhuriyet Gazetesi, (1 Kasım 2011).“Türkiye-Afganistan-Pakistan 6. Üçlü Zirvesi” , http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/294910/_Turkiye-Afganistan-Pakistan_6_Uclu_Zirvesi_.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2015).
- Çolakoğlu, Selçuk(7 Ağustos 2010). “Pakistan’ın Sind Eyaletindeki Etnik Çatışmalar”,*USAK*, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=4&cat=733#.VWDzTE_tmko, (Erişim Tarihi:12.02.2015)
- Ekşi, Muharrem (21 Haziran 2009). “Türkiye’nin Afganistan’da Artan Rolü”, SETA, <http://setav.org/tr/turkiyenin-afganistanda-artan-rolu/yorum/44>, (Erişim Tarihi: 27 .03.2015).
- Ekşi, Muharrem, “Türkiye’nin Asya Politikası”, *5.Uluslararası Türk- Asya Kongresi*, https://www.academia.edu/1474347/T%C3%BCrkiyenin_Asya_Politikas%C4%B1, (Erişim Tarihi: 28.3.2015)
- Emad, Seyit Yakup (12Haziran 2010). “Taliban Sorunu: Türkiye'nin Afganistan’daki Arabuluculuk Rolü İçin Bir Engel”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=862>, (Erişim Tarihi: 09.04.2015)
- Erhan, Çağrı (Ekim 2013). “ABD’nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”,*europa/story/2007/04/070430_turkey_pakistan_afghan.shtml*, (Erişim Tarihi: 05.04.2015) .
- Fakılı, Şakir, “Afganistan’ın Yeniden İmarına Yönelik Uluslararası Girişimler ve Türkiye”, http://www.mfa.gov.tr/afganistan_in-yeniden-imarina-yonelik-uluslararası-girisimler-ve-turkiye.tr.mfa (Erişim Tarihi: 27 .03.2015)
- Farmer, Ben(7Aralık 2012) “Afganistan intelligence chief targeted by underpants bomb”, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/9730206/Afghanistan-intelligence-chief-targeted-by-underpants-bomb.html>,(Erişim Tarihi: 11.03.2015).

- Fayzi, Emal(Kasım 2014). “Karzai Döneminde Pakistan -Afganistan İlişkileri” http://www.bbc.co.uk/persian/blogs/2014/11/141114_144_nazeran_karzai_pakistan, (Erişim Tarihi:7.03.2015).
- FFTA, “Afganistan’da Kavimlerin Tarihçesi”, <http://www.turklar.com/?p=2778>, (Erişim Tarihi:13.10.2014).
- Graanafghanista, (Şubat 2012). “Hina Rabbani’n Afganistan Ziyareti ve Afganistan-Pakistan İlişkilerinde Yeni Sayfa”, , <http://www.graanafghanistan.com/?p=77441>, (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
- Haberler(30 Kasım 2013). “Pakistan Başbakanı Şerif’ten Kabil’e ziyaret”, , , <http://www.haberler.com/pakistan-basbakani-serif-ten-kabil-e-ziyaret-5372749-haberi/istanbul-da-lezbiyen-ask-cinayeti-5967224/>,(Erişim Tarihi: 6.03.2015)
- Haberler, (24 Aralık 2010). “Üçlü Zirve Toplantısı”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78467/istanbulda-turkiyeafghanistanpakistan-uclu-zirve-toplantisi.html>, (Erişim Tarihi: 05.04.2015).
- Hakimi, Asarılhak (7 Kasım 2007). “Bölgesel Güvenlik Meclisi’nin Kuruluşu”, <http://www.kabulpress.org/my/spip.php?article341>, (Erişim Tarihi: 28.02.2015).
- Hakimi, Aziz(06 Mayıs 2013). “Karzai Talesm-i Durand-ra Şekast”, http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/05/130506_ram_durand_hakimi.shtml,(Erişim Tarihi: 23.03.2015)
- Hakimi, Aziz(4 Şubat 2010) “Pakistan ve Afganistan: Che Omeq-e İstertiji”, <http://www.afghan-web.com/history/achron.html>, (Erişim Tarihi: 22.11.2014)
- Husain Zade, Basir Ahmad(Aralık 2009).“Hafızullah Amin Hayatı” , http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009/12/091222_a-jadi-6th-profile-amin.shtml,(Erişim Tarihi: 29.01.2015).
- ICG Asia Report Islamabad(20 March 2003). “Pakistan: The Mullahs and the Military”, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/south-asia/pakistan/Pakistan%20The%20Mullahs%20and%20the%20Military.pdf>, (Erişim Tarihi:11.02.2015).
- Indrani, Bagchi(25 Aralık 2012).“India worried as Afghanistan, US look towards Pak for solution”, <http://timesofindia.indiatimes.com/india/India-worried-as-Afghanistan-US-look-towards-Pak-for-solution/articleshow/17749651.cms?referral=PM>,(Erişim Tarihi: 16.03.2015)
- Jawadi, Muhammad Servar, “Afganistan Siyasi İlişkilerine bir Bakış” <http://ligan.mihanblog.com/post/194>,(Erişim Tarihi: 15.12.2014).
- Jawadi, Muhammad Servar(4Ekim 2011). “Afganistan Siyasi İlişkilerine bir Bakış” <http://ligan.mihanblog.com/post/194>, (Erişim Tarihi: 22.12.2014)
- JIOC Fact Sheet,(25 Ocak 2007). “Opening Day Ceremony”, ISAF Public Information Office, <http://www.nato.int/isaf/docu/pressreleases/2007/01-january/pr070125-069.pdf>, (Erişim Tarihi:8.03.2015).
- Khamush, Kawoon (Ağustos 2013). “Hamid Karzai’n Pakistan seferi, umutlar ve korkular”,http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/08/130824_k03_karzai_19_state_trips_to_pakistan,(Erişim Tarihi: 25.02.2015).
- Mahmudi , Zahra (2Kasım 2011). “Pakistan ve Terörizmle Mücadele”, <http://zahramahmoodi85.blogfa.com/post-12.aspx>,(Erişim Tarihi: 22.02.2015).

- Mahrin, Nasir “Muhammed Davut’un Cumhuriyet Değerlendirilmesi”, <http://www.dw.de/%D8%A8%D8%B1%D8%B1%D8%B3%DB%8C-%D8%AC%D9> (Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- Mehrin, Nasir(30 Aralık 2011). “Afganistan Hükümetleri’nin Değerlendirilmesi: Demokrasi’in İlk On yılı”, <http://www.dw.de/%D8%AF%D9%87%DB%80-%D8%AF%D9%85%D9%88%DA%A9%D8%B1%D8%A7%D8%B3%DB%8C-2/a-15637024> (Erişim Tarihi: 23.12.2014).
- Mehrin,Nasir(3 Kasım 2009). “Sovyetler Birliği sayısında Babrak Karmal Hükümeti”, <http://www.dw.de/%D8%AF%D9%88%D9%8A%DA%86%D9%87-%D9%88%D9%84%D9%87-%D8%AF%D8%B1%DB%8C/s-10259>,(Erişim Tarihi: 1.02.2015) .
- MFAP Web Sayfası. “Pakistan condemns the US drone strike in North Waziristan”, Press Releases/Speeches, <http://www.mofa.gov.pk>,(Erişim Tarihi: 10.03.2015).
- Misbah Zada, “Komünist Hükümetinin Devrilişi ve Kabi’lin Kanlı Savaşları”, <http://ahengaran.blogfa.com/post/33>, (Erişim Tarihi: 3.02.2015).
- Monir, Sakhi, “Jange Niyabeti Taliban der Afganistan”, <http://www.24sahat.com/archive/content/view/147/17/>,(Erişim Tarihi: 15.02.2015).
- Mubariz, Abdul Hamid, “Durand Anlaşmasından Önceki Durum”, <http://mob.gov.af/Content/files/%D8%AE%D8%B7%AF%AA.pdf>(Erişim Tarihi: 28.12.2014).
- Mubelligh, Husayn , “Davut’un Kalkınma Hedefi ile Diktator Hakimiyeti”, Muhammedi, Gulam Muhammad, “Durand Hatı”, <http://www.ariaye.com/dari4/tarih/mohammadi.html>(Erişim Tarihi: 13.12.2014)
- Muhammedi,Gulam M.(12 Nisan 2014). “Chira Pakistan Dar Umur Dakhili Afganistan MUDakhila Mekunad”, <http://test.khawaran.com>, (Erişim Tarihi: 18.12.2014).
- Muhib, Nasira(Haziran 2012). “Afganistan ve Pakistan ilişkilerin’in geçmişine bir bakış” http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120601_mar_afg_pak_history.shtml (Erişim Tarihi: 15.01.2015).
- Muhib, Nasire(12Temmuz 2012). “Afganistan- Pakistan İlişkileri” http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120601_mar_afg_pak_history.shtml, (Erişim Tarihi:13.02.2015).
- Mumammadi, Abdullah (8Ocak 2009). Hazaralar’ın Tarihi ve Etnolojik Yapısı, *Güneytürkistan*, <https://guneyturkistan.wordpress.com/2009/01/08/hazaralarin-tarihi-ve-etnolojik-yapisi>, (Erişim Tarihi: 22.11.2014).
- Muradi, Sahib Nazar(25 Ağustos 2011). Peştun Kavminin Afganistan’da Ortaya Çıkışı, <http://www.khoranzameen.net/php/read.php?id=955>, (Erişim Tarihi:16.10.2014)
- Müşerref’in CCN’e yaptığı açıklama. <http://www.cnn.com/video/#/video/world/2010/10/01/ctw.intv.musharraf.cnn>, (Erişim Tarihi: 25.02.2015).
- NATO Web Sayfası. “Border Security, Promoting cooperation between Afghanistan and Pakistan”, 8 Haziran 2009, <http://www.nato.int/isaf/topics /border-security/index.htm>, (Erişim Tarihi:8.03.2015).
- Nuri,Najiye, “Afganistan İstikrarı Durand Hattı’na Bağlıdır”, <http://www.mandegardaily.com/%D8%AB%D8%A8%D8%A7%D8%AA-> (Erişim Tarihi:16.12.2014).

- Outlook Afghanistan(28 Temmuz 2011).
http://outlookafghanistan.net/topics.php?post_id=1375,(Erişim Tarihi: 25.03.2015).
- Özel, Cansın, “Afganistan ve Pakistan’da Yaşanan Sorunlar ve Bu Sorunların Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-269-2014062519asya_bol5.pdf, (Erişim Tarihi: 20.11.2014).
- Pajhwok, (30 Nisan 2012). “Pakistan istihbaratı Taliban’ın bir Komutanını Öldürdü”,
Pajhwok, Afganistan Kisa Tarihi, <http://www.pajhwok.com/dr/>,(Erişim Tarihi: 17.01.2015).
- Qajar, Mumahmmad Ali Bahmani, “Afganistan Pakistan İlişkilerine bir Bakış”,
<http://www.noormags.ir/view/fa/default>, (Erişim Tarihi: 17.01.2015).
- Qasim, Ahmad Said , “Duren Sorunu ve Afganistan- Pakistan İlişkileri’nin Geleceği”,
<http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&op=view&sid=6124#.VTYA6yHtmk>(Erişim Tarihi: 10.12.2014).
- Racine, Jean-Luc(17 Şubat 2012). “Pakistan: a double game, Le Monde Diplomatique”,
<http://mondediplo.com/2004/06/03pakistan>, (Erişim Tarihi: 12 .02.2015).
- Rodriguez and Laura King(17Şubat 2012). “Afghan leader Hamid Karzai seeks Pakistan help in Taliban talks” *Los Angeles Times*,
<http://articles.latimes.com/2012/feb/17/world/la-fg-afghanistan-pakistan-20120217>,(Erişim Tarihi: 5.03.2015).
- Rubin, Alissa J. ve Rosenberg, Matthew (26 Mayıs 2012). “U.S. Efforts Fail to Curtail Trade in Afghan Opium”, *The New York Times*,
<http://www.nytimes.com/2012/05/27/world/asia/drug-traffic-remains-as-us-nears-afghanistan-exit.html?pagewanted=all>,(Erişim Tarihi: 11.03.2015).
- Rubin, Alissa J.(15 Mayıs 2014). “Afghan Contenders Accept Results and Move On”,
The New York Times,
http://www.nytimes.com/2014/05/16/world/asia/afghanistan-presidential-elections.html?_r=0, (Erişim Tarihi:12.11.2015).
- Sabah Gazetesi, (12Kasım 2014). “Afganistan’da Uyuşturucu Artışı”,
<http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/11/12/afganistanda-uyusturucu-artisi>,
(Erişim Tarihi: 11.9.2014).
- Saiq, Sibghatullah(21Temmuz 2012). “1973 Darbe’sinin Kazanış Sebepleri”,
<http://www.nca.af/Coup-of-26-saratan-f2012010110.html>(Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- Salih, Amrullah, “Karza’in Pakistan Ziyareti ve Mümkünsüz Görev”,
<http://www.etilaatroz.com/>, (Erişim Tarihi: 04.03.2015)
- Sayedi,Ahmad, “Karzai Pakistan Seferinden Eli Boş dönmüştür”.
<http://www.ahmadsaeedi.af/?page=artical&id=367>,(Erişim Tarihi:7.03.2015).
- Sayeidi, Ahmed, “60 Yıl İçinde Afganistan- Pakistan İlişkileri”,
<http://www.ariaye.com/dari8/siasi/saidi25.html>,(Erişim Tarihi:04.02.2015).
- Schroden, Jonathan vd,(January 2014). “Independent Assessment of the Afghan National Security Forces”, Center for Naval Analysis,<http://www.cna.org>,(Erişim Tarihi: 9.03.2015).
- Setiz,Melik;(18 Ağustos 2013).” Reqabet İsterajik Hind ve Pakistan der Afganistan”,
<http://8am.af/1392/05/27/pakistan-india-strategic-competition-afghanistan/>,(Erişim Tarihi: 15.02.2015).

- Shadan, Abdulla(Ekim 2011). “Davut Han Başbakanlığı Sansor ve Sınırlamaların Geri Dönmesi”, (Erişim Tarihi: 17.01.2015).
- Shifayii, Ahmad (Haziran 2014). “Afganistan Cumhurbaşkanları: Davut Hand’ın Hamid Karzai’ye Kadar”, (Erişim Tarihi: 25.11.2014).
- Siddiqi, Shibil, “Afghanistan-Pakistan Relations: History and Geopolitics in a Regional and International Context”, Implications for Canadian Foreign Policy, 10http://gordonfoundation.ca/sites/default/files/images/siddiqi_final%20report.pdf ,(Erişim Tarihi:16.11.2014)
- Siddique, Qandeel(Eylül 2014).“Pakistan Future Policy Towards Afghanistan: A Look at A Look at Strategic Depth, Militant Movements and The Role Of India and US”
DIIS Report,
<https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/59843/1/66870022X.pdf>,
(Erişim Tarihi: 18.11.2014).
- Sistani, “durend Hat’ının İki Tarafındaki Bölgesel Güvenlik Meclisi”,
<http://www.payamewatan.com/Articles2/a.s=8Nov.htm>, (Erişim Tarihi: 28.02.2015).
- Strategic Depth,(Ağustos 2011). “Militant Movements and The Role Of India and US”
DIIS Report,
<https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/59843/1/66870022X.pdf>,
(Erişim Tarihi: 18.11.2014).
- Şifayii, Nawzar, “Soğuk Savaş Döneminde ABD-Pakistan ilişkileri”
<http://drshafiee.blogfa.com/post-100.aspx>, (Erişim Tarihi: 30.01.2015)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Web Sayfesi,(27 Aralık 2010). http://www.tccb.gov.tr/basin-TCCB_aciklamalari/252/78485/turkiyeafganistanpakistan-uclu-zirvesi.html,
(Erişim Tarihi: 05.04.2015).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Sitesi, “Üçlü Ortak Çalışma Grubu’nun İlk Toplantısı”,
<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 08.04.2015).
- T.C. Dışişleri Bakanlığının Resmî Sitesi, “Afganistanın ekonomisi”,
<http://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:28.8.2014)
- The American Institute of Afghanistan Studies, “The Durand Line: History, Consequences, and future” (Konferans Raporu, İstanbul), 2007.
- TOLOnews, (30 Kasım 2013). “Navaz Şerif Karzai ile Görüşmek için Kabil’e Geldi”,
<http://www.tolonews.com/fa/afghanistan/12913-nawaz-sharif-arrives-in-kabul-for-talks-with-president-karzai>,(Erişim Tarihi: 6.03.2015).
- Turgut, Arzu, “Birbirine Yabancı İki Müttefik: ABD ve Pakistan”
[http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi10/files/Analist%2010_say%C4%B1_001\(3\).pdf](http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi10/files/Analist%2010_say%C4%B1_001(3).pdf),(Erişim Tarihi: 19.03.2015).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmî Sitesi, “Dış Politika”,
<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>(Erişim Tarihi: 28.3.2015).
- Uzbek, “Jalil Afganistan’da Sosyal ve Kültürel”,
<http://cografyadersi.blogspot.com.tr/2007/08/afganistan-afganistanda-sosyal-ve.html>(Erişim Tarihi 22.8.2014).
www.inegoltso.org.tr/belgeler/ulkerapor/Afganistan.doc, (Erişim Tarihi:24.8.2014).
- Yazıcı, Orhan, Hazaraların Manşei İle İlgili Yeni Bir Görüş, <http://www.tubar.com.tr/>,(Erişim Tarihi:15.11, 2014).
- 2003 Yılında Yürürlüğe Giren Afganistan Anayasasının 61. Maddesi 1. Fıkrası

- A.B.D. Savunma Bakanlığı Raporu, “Afganistan’ın Beş Yılı”,
<http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/afganbesyil.pdf>, (Erişim Tarihi:28.8.2014).
- <http://www.goftaman.com/daten/fa/articles/part17/aman-mahasher-26-02-09.pdf> , (Erişim tarihi, 21.02.2015).
- <http://www.uhim.org/images/tarihte/1329227308.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2015).
- <http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&file=print&sid=13407>, (Erişim Tarihi: 25.02.2015).
- <http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon.html>(Erişim Tarihi:12.7.2014)
- <http://mosharekat.wahdat.net/?num=70&id=84> , (Erişim Tarihi: 01.03.2015).
- <http://afghanpaper.com/nbody.php?id=21230>, (Erişim Tarihi:13.02.2015).
- www.pajhwok.com/dr/2012/04/30/- قوماندان-یک-پاکستان-استخبارات-حکومتی-منبع-یک
 است-رسانده-قتل-بو-مکارش ۵۲ ۸ -با-را-طالبان-میم (Erişim Tarihi: 17.02.2015).
- <http://www.payamewatan.com/>,(Erişim Tarihi: 16.02.2015).
- <http://www.maihan.org/site/?p=4852> (Erişim Tarihi 20.02.2015).
- <http://www.kabulpen.net/articles/persian/news/2012/04/06/3218.html>, (Erişim Tarihi: 25 .03.2015)
- http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/07/130710_k05_takiban_office_cloused.shtml,(Erişim Tarihi: 11.03.2015).
- http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/05/140520_k05_karzai_legacy_afghan_president(Erişim Tarihi: 25.11.2014).
- <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/southasia/pakistan/Pakistan%20The%20Mullahs%20and%20the%20Military.pdf>(Erişim Tarihi:10.2.2015)
- <http://www.goftaman.com/daten/fa/articles/part7/article1015.htz>, (Erişim Tarihi: 29.02.2015).
- http://www.bbc.co.uk/persian/news/story/2006/09/060928_he-bush-karzai-musharraf.shtml, (Erişim Tarihi: 29.3.2015).
- <http://www.nooraf.tv/component/k2/item/4576-news> , (Erişim Tarihi: 9.03.2015).
- <http://mfa.gov.af/Content/files/RECCA%20V%20-%20Dushanbe%20Declaration%20-%20March%202012.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.04.2015).
- <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan>, (Erişim Tarihi 19.8.2014).
- http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/140923_k05_karzai_legacy_afghan_pakistan_relationship,(Erişim Tarihi: 22.2.2015).
- <http://online.wsj.com/news/articles/SB4000142405274870468980457553624125136159> , (Erişim Tarihi: 15.02.2015).
- <http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&startpos=5233#.VUEHxiHtmko> , (Erişim Tarihi: 25.08.2015) .
- http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2010/02/100204_112_pakistan_afghanistan.shtml, (Erişim Tarihi: 16.02.2015).
- <http://www.dw.de/%D8%AF%D9%88%D9%8A%DA%86%D9%87-%D9%88%D9%84%D9%87-%D8%AF%D8%B1%DB%8C/s-10259>(Erişim Tarihi: 20.01.2015)
- <http://www.dw.de/%D8%AF%D9%88%DB%8C%DA%86%D9%87-%D9%88%D9%84%D9%87-%D8%AF%D8%B1%DB%8C/s-10259>

%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C/s-9993, (Erişim Tarihi:
01.03.2015).

EKLER

Harita 1: Durrani İmparatorluğu

(http://upload.wikimedia.org/wikipedia/ps/8/8f/Durani_empire-map1.gif, 12.05.2015)

Harita 2: Afganistan-Pakistan sınırı: Durand Sınır Hattı ve Kabail bölgesi

(<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Haritalar/Images/2-co%C4%9Frafı.JPG>, 12.05.2015)

Harita 3: Peştunistan Haritası

(<https://outofcentralasianow.wordpress.com/2009/10/01/political-borders-does-not-a-country-make-the-kurds-and-the-pashtuns-how-to-satisfy-them/>, 15.05.2015)

Harita 4: Afganistan Haritası

(<http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Haritalar/Images/6-siyasi.jpg>, 15.05.2015)

Harita 5: Afganistan Etnik Haritası

(<https://guneyturkistan.wordpress.com/category/arastirma/page/2/>, 15.05.2015)

Harita 6: Pakistan Haritası

(<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Haritalar/Images/1-fiziki.jpg>, 15.05.2015)

Harita 7: Pakistan Etnik Haristası

(<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Haritalar/Images/8-etnik%20gruplar.jpg>, 15.05.2015)

ÖZGEÇMİŞ

Zabihullah Dashti , 4 Haziran 1987 yılında Afganistan'ın Takhar İli'nin Dashteqala ilçesinin Khumdan köyünde doğdu. İlk, orta ve liseyi Dashteqala Lisesinde tamamladıktan sonra, 2006 yılında Kabil Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi'nin Genel Tarih Bölümünü kazandı. 2012 yılında Kocaeli Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yüksek Lisansa başladı.